

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών
Νομικός Πολιτισμός
Τμήμα Δημόσιας Διοίκησης Παντείου Πανεπιστημίου

Διπλωματική Εργασία
της φοιτήτριας

Ασημίνας Παπαδάτου
Α.Μ. 7110Μ046

Από την Βαϊμάρη στον
Εθνικοσοσιαλισμό

*Θεσμικές αλλαγές και νομικός πολιτισμός στην
Γερμανία του Μεσοπολέμου*

Επιβλέπων Καθηγητής: κ. Σταύρος Περεντίδης
Εξεταστική Επιτροπή: κ. Σταύρος Περεντίδης
κ. Σοφία Αδάμ
κ. Ελένη Κορμά

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ



Αθήνα 2012 - 2013

Στην οικογένειά μου

Αισθάνομαι την ανάγκη να εκφράσω τις μεγαλύτερες ευχαριστίες μου στην οικογένειά μου για την μεγάλη στήριξη που μου παρείχε, καθώς και για την ιώβειο υπομονή που επέδειξε κατά την πολύμηνη διαδικασία εκπόνησης της διπλωματικής. Χωρίς αυτούς δεν θα ήταν εφικτή η πραγματοποίηση της εν λόγω συλλογιστικής.

Την ατέρμονη ευγνωμοσύνη μου κι ένα μεγάλο ευχαριστώ προς όλους τους καθηγητές μου για όσα μου δίδαξαν για τον Νομικό Πολιτισμό αλλά και την ίδια την ζωή.

Επίσης, ευχαριστώ ιδιαίτερος τα πρόσωπα των φίλων μου για την μεγάλη συμπαράσταση που επέδειξαν όλο αυτό το διάστημα και τα πολλά ενθαρρυντικά τους λόγια.

Το μεγαλύτερο ευχαριστώ οφείλω στον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Σταύρο Περεντίδη και την διδάσκουσα δόκτορα κ. Λένα Κορμά. Χωρίς τις συμβουλές κι επισημάνσεις τους η παρούσα συλλογιστική δεν θα είχε την ίδια μορφή ούτε το ίδιο περιεχόμενο. Επίσης, τους είμαι ιδιαίτερος ευγνώμων για τη συνεχή κατανόηση και καθησυχασμό τους προς το πρόσωπό μου.

Εβίτα, σ' ευχαριστώ για όλα, αδερφή μου.

*Η εξαίρεση είναι πιο ενδιαφέρουσα από την κανονική περίπτωση.
Την τελευταία την στοχαζόμαστε με μια βολική επιφανειακότητα, ενώ την
εξαίρεση με πάθος. Η κανονική περίπτωση δεν αποδεικνύει τίποτε, ενώ η εξαίρεση
τα πάντα.*

Carl Schmitt, Πολιτική Θεολογία 1922

ΣΥΝΤΟΜΕΥΣΕΙΣ

DAV Γερμανικός Δικηγορικός Σύλλογος

DDP Γερμανικό Δημοκρατικό Κόμμα

DNVP Γερμανικό Εθνικό Λαϊκό Κόμμα

DVP Γερμανικό Λαϊκό Κόμμα

KPD Κομμουνιστικό Κόμμα Γερμανίας

MSPD Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα της Πλειοψηφίας

NSBO Εθνικοσοσιαλιστική Οργάνωση Πυρήνων Επιχειρήσεων

NSDAP Εθνικοσοσιαλιστικό Γερμανικό Εργατικό Κόμμα

S.A. Τάγματα Εφόδου

S.S. Μοίρα ασφαλείας

USPD Ανεξάρτητο Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα

Zentrum Κόμμα καθολικού Κέντρου

Περιεχόμενα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7
ΕΝΟΤΗΤΑ Α΄	
Η ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΘΝΙΚΟΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟ: ΘΕΣΜΙΚΗ «ΥΠΕΡΣΥΝΕΧΕΙΑ»	
ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΖΥΜΩΣΕΙΣ	10
A-i. Ο θρύλος της Βαϊμάρης. Εγκαθίδρυση της δημοκρατίας, «χρυσά χρόνια» και αποσταθεροποίηση.....	10
A-ii. Οι καταβολές της Δημοκρατίας: Μία δυναμική αλλά βαθιά διαιρεμένη κοινωνία.....	14
Ο «ιδιαίτερος δρόμος» της γερμανικής κοινωνίας.....	14
Η έτερη όψη του «ιδιαίτερου δρόμου».....	18
A-iii. Περίοδος 1919-1923: Τα πρώτα ασταθή βήματα στην πορεία προς την δημοκρατία	21
Αναταράξεις στο εσωτερικό	23
Συνέχεια των αναταράξεων.....	27
Η θέση του E. Bernstein για τον μετριοπαθή χαρακτήρα της γερμανικής επανάστασης	28
Η συνθήκη των Βερσαλλιών.....	31
A-iv. Περίοδος 1924-1929: Τα «χρυσά χρόνια» της δημοκρατίας	37
Περίοδος ευημερίας.....	37
A-v. Περίοδος 1930-1933: Σε τροχιά αποσταθεροποίησης	41
Στροφή του Volk στον Εθνικοσοσιαλισμό και κορπορατιβισμό.....	42
Το συνταγματικό ατόπημα και η παράδοση της εξουσίας.....	47

ΕΝΟΤΗΤΑ Β'

Ο ΝΟΜΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΒΑΪΜΑΡΗΣ.....	52
B-i. Το Σύνταγμα της Δημοκρατίας.....	53
Οι προϋποθέσεις που γεννούν το συνταγματικό πλαίσιο	53
Αποδομώντας το περιεχόμενο του Συντάγματος: Το στοιχείο του «αντιφατικού»	55
Άρθρο 48: Ο Πρόεδρος - Νομοθέτης.....	58
Adolf Hitler και συνταγματικοί ελιγμοί.....	62
B-ii. Στην Βαϊμάρη των εκτροπών	64
Παραστρατιωτικές οργανώσεις.....	65
- Freikorps.....	66
Πραξικοπήματα.....	68
Το habitus των Γερμανών.....	72
B-iii. Το επάγγελμα του Νομικού και η σχέση του με το κράτος	75
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	80
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	82
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	88

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η χρονική περίοδος που ερευνάται στην παρούσα συλλογιστική είναι η πρώτη γερμανική δημοκρατία, η «Δημοκρατία της Βαϊμάρης», όπως έχει χαρακτηριστικά μείνει στην Ιστορία. Εγκαθιδρύεται στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, το 1918, έπειτα από την κατάλυση της Γερμανικής Αυτοκρατορίας στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Κατά την κατάταμήσή της, η γερμανική Ιστορία, από το 1871 –οπότεν συγκροτήθηκε σε ενιαίο κράτος- μέχρι και το 1945, διαχωρίζεται σε: Πρώτο Reich, την ονομαζόμενη περίοδο του Bismarck (1871-1918), Δεύτερο Reich, την περίοδο της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης (1918-1933) την οποία και πραγματευόμαστε, και Τρίτο Reich, την Γερμανία του Εθνικοσοσιαλισμού του Adolf Hitler (1933-1945).

Κίνητρό μας για τη συγγραφή της εν λόγω πραγματείας αποτέλεσε η θέληση εύρεσης και κατανόησης των αιτιών και παραγόντων που συνετέλεσαν στην άνοδο του εθνικοσοσιαλιστικού κινήματος, άλλως του ναζισμού, του Adolf Hitler. Η Βαϊμάρη υπήρξε στην ουσία της η περίοδος εκκόλαψης του NSDAP και στις επόμενες σελίδες της Α' Ενότητας –εκ των δύο της συλλογιστικής- παρουσιάζονται σταδιακά, με χρονολογική συνέχεια, τα 14 έτη βιωσιμότητας της Δημοκρατίας από το 1918 μέχρι το 1933 με την εδραίωση του Εθνικοσοσιαλισμού.

Αυτό που επιπροσθέτως επιχειρούμε με την εν λόγω μελέτη είναι να σκιαγραφήσουμε και να αναλύσουμε τον νομικό της πολιτισμό της πρώτης γερμανικής δημοκρατίας. Οι ιστορικές εξελίξεις που εξετάζουμε στην Ενότητα Α' της θεματικής, συγκεκριμένα οι θεσμικές αλλαγές και ιστορικές ζυμώσεις στον πυρήνα της γερμανικής κοινωνίας, μας βοηθούν στην καλύτερη δυνατή ανάλυση και αφομοίωσή του.

Τα εν λόγω ιστορικά συμβάντα αναλύθηκαν μετά από επιλογή της γραφούσης. Η Βαϊμάρη είναι στο σύνολό της μία πολυθεματική πραγματεία που, για όποιον θελήσει να την μελετήσει, εμπεριέχει στοιχεία από την επιστήμη της Ιστορίας, της Πολιτικής, της Νομικής, της Κοινωνιολογίας και άλλων επιμέρους επιστημών. Δι' αυτόν ακριβώς τον λόγο πραγματοποιήσαμε μία επιλογή των ιστορικών συνιστωσών που θα αναλυθούν, για να φωτισθούν αυτές οι πλευρές

τις Ιστορίας που μας εξυπηρετούν στην εξέταση του γερμανικού Νομικού Πολιτισμού.

Στην Ενότητα Β', όπου αναφερόμαστε στον νομικό πολιτισμό αυτόν καθ' αυτόν, καταπιανόμαστε α) με το Σύνταγμα της Βαϊμάρης και συγκεκριμένα με την βαρύνουσας σημασίας αντιφατικότητα που παρουσιάζει, β) με τις εκτροπές στην κοινωνία οι οποίες παρουσιάζουν δικαιοκτικό και θεσμικό ενδιαφέρον) και γ) με τη σχέση του Γερμανικού Δικηγορικού Σώματος με το κράτος στα χρόνια της Δημοκρατίας.

Όταν αναφέρουμε ότι θα μελετηθεί ο νομικός πολιτισμός της βαϊμαρικής περιόδου εννοούμε πως μέσα στα πλαίσια που αυτός ορίζει, πραγματοποιείται ο συγκερασμός των ιστορικών γεγονότων κατά την εποχή με το νομικο-πολιτισμικό πλαίσιο. Ειδικότερα, πίσω από τις εξελίξεις αποκαλύπτονται οι προϋποθέσεις αυτές που έπλασαν το δίκαιο καταλήγοντας στην άνοδο του ναζισμού. Ο νομικός πολιτισμός κατά τον Antoine Garapon προηγείται του θετού δικαίου και αποτελεί τις διαδεδομένες προϋποθέσεις οι οποίες οδηγούνται σε ζύμωση από τον νομοθέτη ώστε να γίνουν κανόνες δικαίου¹. Είναι οι προϋποθέσεις αυτές που αποτελούν τις διεργασίες που σχετίζονται με την λειτουργία του Δικαίου, την απονομή της Δικαιοσύνης και της κοινωνικής συμπεριφοράς, αλλά δεν έχουν παγιωθεί, ακόμα, ως κανόνες θετού δικαίου, με νομοθετικές διαδικασίες.

Οφείλουμε να επισημάνουμε ότι σε περιπτώσεις εκτροπών που το δίκαιο φαίνεται να μην υφίσταται, δεν πρέπει να εξαπατώμεθα και να πιστεύουμε ότι δεν τίθεται θέμα νομικού πολιτισμού επειδή δεν αποτελεί νόμιμη πρακτική για τα δικά μας δεδομένα, οδηγούμενοι σε αυτό το συμπέρασμα από ακραίες δικαιοκτικές εκτροπές –λ.χ. από πραξικοπήματα ή παραστρατιωτικές οργανώσεις, συνταγματικά ατοπήματα κ.ο.κ. Το δίκαιο δεν εκλείπει, έχει απλώς μεταλλαχθεί σε άλλη μορφή λειτουργίας της δικαιοσύνης. Αποτελεί δίκαιο για αυτόν που το θέτει την δεδομένη χρονική στιγμή, για την εκάστοτε –νόμιμη ή παράνομη- εξουσία. Στην περίπτωση που εξετάζουμε, το δίκαιο εκτρέπεται πολλάκις της κανονικής πορείας του. Και είναι αυτό ακριβώς το στοιχείο της εκτροπής της Βαϊμάρης που την καθιστά αμιγώς αντικείμενο έρευνας από πλευράς νομικού πολιτισμού. Οι εν λόγω εκτροπές στο εσωτερικό της δημοκρατίας δεν

¹ GARAPON, Antoine, PAPADOPOULOS, Ioannis, *Juger en France et en Amérique*, 2010.

εβρίσκονται μόνον στην Ενότητα Β', αλλά είναι διάσπαρτες καθ' όλη τη συλλογιστική.

Το παράδειγμα της Βαϊμάρης έχει αποτελέσει δημοφιλές θέμα μελέτης, σε διεθνές επίπεδο. Ελάχιστες εποχές της γερμανικής ιστορίας έχουν μελετηθεί σε τόσο μεγάλο βαθμό όσο αυτή της πρώτης γερμανικής δημοκρατίας. Το ενδιαφέρον που επιδεικνύουν επιστήμονες από πολλούς και διαφορετικούς κλάδους γι' αυτό το παράδειγμα ανεπιτυχούς πολιτικού εκσυγχρονισμού πηγάζει σε μεγάλο βαθμό από την ανάγκη να απαντηθεί το ερώτημα με ποιον τρόπο και για ποιους λόγους το κίνημα του Εθνικοσοσιαλισμού κατάφερε να ανέλθει στην εξουσία και να επιβάλλει ένα καθεστώς του οποίου οι αξιώσεις ως προς την νομιμότητα υπήρξαν από την αρχή φαινομενικές. Συγκεκριμένα, η βαϊμαρική εμπειρία αντιπροσωπεύει ένα πρότυπο κατανόησης των εμποδίων και των προοπτικών κατά τον εκδημοκρατισμό κοινωνιών, οι οποίες χαρακτηρίστηκαν από αυτοκρατορικές παραδόσεις. Η μεταβολή αυτοκρατορικού καθεστώτος σε δημοκρατικό –σε όσες κρατικές οντότητες έλαβε χώρα- διαφέρει κατά τον τρόπο που συντελέστηκε σε κάθε μία από αυτές και την μορφή που πήρε. Η Γερμανία αποτελεί ιδιαιτέρως ενδιαφέρουσα αλλά και διαφορετική από άλλες περίπτωση, με ετερόμορφα στοιχεία κατά την διαδικασία αυτήν καθ' αυτήν, εξ ου και η νόησή της ως πρότυπο κατανόησης του εν λόγω φαινομένου.

Την ευθύνη για την μετάφραση των ξενόγλωσσων συγγραμάτων, στις παραπομπές που δεν αναφέρεται ο μεταφραστής, φέρει η γράφουσα.

ΕΝΟΤΗΤΑ Α΄

Η ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΘΝΙΚΟΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟ:

ΘΕΣΜΙΚΗ «ΥΠΕΡΣΥΝΕΧΕΙΑ» ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΖΥΜΩΣΕΙΣ

A-i. Ο θρύλος της Βαϊμάρης.

Εγκαθίδρυση της δημοκρατίας, «χρυσά χρόνια» και αποσταθεροποίηση

Η πρώτη γερμανική δημοκρατία, η δημοκρατία της Βαϊμάρης, γεννάται την επαύριο του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Στο τέλος της τετράχρονης διάρκειάς του οι δυνάμεις της Entente, Μεγάλη Βρετανία, Γαλλία, Ρωσία και Η.Π.Α, ανακηρύσσονται νικήτριες. Η ήττα για την Γερμανία, που ανήκει στην Τριπλή Συμμαχία –μαζί με τις Αυστροουγγαρία, Οθωμανική Αυτοκρατορία και Βουλγαρία- είναι καθολική².

Η δημοκρατία της Βαϊμάρης έχει ζωή μόλις δεκατεσσάρων ετών (1918-1933). Η ονομασία με την οποία έχει μείνει στην ιστορία η συγκεκριμένη περίοδος οφείλεται στην πόλη Βαϊμάρη της Θουριγγίας όπου και συνήλθε η Γερμανική Εθνοσυνέλευση για την εγκαθίδρυση του νέου πολιτεύματος της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας και την θέσπιση νέου Συντάγματος μετά την κατάλυση της Γερμανικής Αυτοκρατορίας (*Kaiserreich*). Παρά την μικρή διάρκειά της, το στίγμα που έχει αφήσει στο παγκόσμιο ιστορικό γίνεσθαι είναι μεγάλο, για τρεις βασικούς λόγους.

Αρχικά, αποτέλεσε το πρώτο δημοκρατικό πολίτευμα στην ιστορία της Γερμανίας, αφήνοντας πίσω της το καθεστώς της μοναρχίας του Γουλιέλμου του Β΄. Είναι αξιοσημείωτο ότι το πολίτευμα μίας χώρας μεταλλάσσεται από απολυταρχία σε κοινοβουλευτική δημοκρατία κάτω από ασυνήθεις συνθήκες σε σχέση με τα πρότυπα άλλων χωρών όσον αφορά στην εγκαθίδρυση δημοκρατικού πολιτεύματος και στην συγκεκριμένη περίπτωση για πρώτη φορά, ακόμα και αν είναι απόρροια της ήττας κατά τον Μεγάλο Πόλεμο. Το κατά πόσον η τεράστια αυτή αλλαγή εφαρμόστηκε στην πράξη, κατά πόσον δηλαδή η

² Βλ. περισσότερα για τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο BERSTEIN, Serge, MILZA, Pierre, *Ιστορία της Ευρώπης 2: Η Ευρωπαϊκή Συμφωνία και η Ευρώπη των Εθνών*, μτφ. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Κ., Αναστάσιος, επιμ. ΛΙΒΙΕΡΑΤΟΣ, Κώστας, 1997(=1992), σελ. 267. FERGUSON, Niall, *Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος*, μτφ. ΧΑΓΕΡ, Καρολίνα, 2008.

δημοκρατία ως πολίτευμα και οι ιδεολογικές συνιστώσες που αυτή επιφέρει με την εγκαθίδρυσή της πήραν σάρκα και οστά στην καθημερινότητα των Γερμανών -και αν το ανωτέρω δεν συνέβη, κατά πόσον αυτό συντέλεσε στην πτώση της δημοκρατίας- χρήζει διερεύνησης.

Ο δεύτερος και σημαντικότερος, ίσως, λόγος είναι ότι υπήρξε προάγγελος, και για να είμαστε ακριβείς, το ανάχωμα της ανόδου του Εθνικοσοσιαλισμού, εκφραστής και ηγέτης του οποίου υπήρξε ο Adolf Hitler. Η δράση του επτά χρόνια αφού η εξουσία πέρασε στα δικά του χέρια το 1933 οδήγησε στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Πολλοί κάνουν λόγο για το φάντασμα της Βαϊμάρης: η τελευταία δεν μπόρεσε να διατηρήσει τον δημοκρατικό της χαρακτήρα -ακόμα και αν αυτός ήταν μόνο στα χαρτιά σε πλείστους τομείς- και επέτρεψε την ισχυροποίηση του Εθνικοσοσιαλιστικού κινήματος.

Ο τρίτος λόγος του στίγματος που έχει αφήσει η Βαϊμάρη είναι η εντυπωσιακή πνευματική και καλλιτεχνική άνθιση που συντελέσθηκε κατά την εποχή, ερχόμενη, βέβαια, σε πλήρη αντίθεση με την τόσο σύντομη διάρκεια ζωής της. Συγκεκριμένα, κάνουμε λόγο για βαϊμαρική Αναγέννηση³. Η έξαψη που χαρακτήρισε την κουλτούρα της Βαϊμάρης πήγασε εν μέρει από την οργιώδη δημιουργικότητα και πειραματισμό, αλλά και μεγάλο μέρος της μαρτυρεί μία αυξανόμενη αίσθηση καταστροφής. Τον Ιανουάριο του 1933, όταν οι ναζί ανέρχονται στην εξουσία, πραγματοποιείται η μεγαλύτερη έξοδος του κόσμου της διάνοιας, ταλέντου και λογιοσύνης που γνώρισε ποτέ ο κόσμος. Το εντυπωσιακό σύνολο αυτών των εξόριστων -Albert Einstein, Thomas Mann, Bertolt Brecht, Wassily Kandinsky και πολλών άλλων- οδηγεί στην εξιδανίκευση της εποχής ως μοναδικής⁴. Την λαμπρή απόδειξη για τον κομβικό ρόλο της Γερμανίας της Βαϊμάρης στην επιστήμη και την τέχνη, αποτελούν τα δεκαπέντε βραβεία Νόμπελ στο πεδίο των επιστημών που απονεμήθηκαν σε Γερμανούς κατά τη διάρκεια των δεκατεσσάρων ετών της, αριθμό που οι επίγονοι χρειάστηκαν πενήντα χρόνια για να ισοφαρίσουν. Ο θρύλος της Βαϊμάρης έχει γεννηθεί⁵.

³ GAY, Peter, *Η Πνευματική ζωή στην Δημοκρατία της Βαϊμάρης (Γερμανία 1919-1933)*, μτφ. Τομανάς Βασίλης, 2010, σελ. 16.

⁴ Ο.π. σελ. 15-16.

⁵ <http://enthemata.wordpress.com/2012/10/07/weimar2/> (τελευταία επίσκεψη την 15^η Ιανουαρίου 2013.)

Θέμα της παρούσας συλλογιστικής δεν αποτελεί η πνευματική ζωή στην Βαϊμάρη. Καλούμαστε στο πρώτο αυτό κεφάλαιο να παραθέσουμε και να αναλύσουμε τις ιστορικές ζυμώσεις, συγκυρίες και θεσμικές αλλαγές στον γερμανικό πυρήνα. Μελετώντας τις εξελίξεις γίνεται αντιληπτό ότι ο κόσμος των διανοούμενων και επιστημόνων δεν θα μπορούσε να μείνει απαθής μπροστά σε γεγονότα βαρύνουσας σημασίας. Και όχι μόνο να μην μείνει απαθής αλλά να ξεπεράσει κάθε προσδοκία άνθισης και δημιουργίας. Οι αλλαγές στο εσωτερικό της κοινωνίας ενέπνευσαν τον καλλιτεχνικό και επιστημονικό κόσμο στο έπακρον.

Τα γεγονότα που συντελέσθηκαν στην δημοκρατία της Βαϊμάρης κατά την διάρκεια των δεκατεσσάρων ετών της, θα τα εντάξουμε σε τρεις διακριτές περιόδους, μέθοδος που μας διευκολύνει στην μελέτη της και την καλύτερη κατανόηση των πολλαπλών αλλαγών που συντελούνται σε διαφορετικό κάθε φορά πλαίσιο. Κάθε μία περίοδος ενέχει ξεχωριστά χαρακτηριστικά και εξελίσσεται σε ετερόμορφο ιστορικό, κοινωνικό, νομικό και πολιτικό περιβάλλον.

Από το 1919 έως το 1923 έχουμε την εγκαθίδρυση της δημοκρατίας, υπό το κλίμα των έντονων αναταράξεων στο εσωτερικό της Γερμανίας μέχρι και την σταθεροποίησή της. Οι επαναστάσεις που συντελέσθηκαν έχουν τον κύριο λόγο στην αρχή της συγκεκριμένης περιόδου, με τις άμεσες συνέπειες της ήττας στον πόλεμο να είναι αισθητές. Επιπροσθέτως, οι όροι της συνθηκολόγησης που θέτουν οι νικήτριες δυνάμεις χαρακτηρίζονται εξοντωτικές όσο και ταπεινωτικές για την χώρα⁶.

Την πενταετία 1924 – 1929 η δημοκρατική Γερμανία περνά στα «χρυσά χρόνια». Η πολιτική που ακολούθησε ο τότε υπουργός εξωτερικών Gustav Stresemann επιφέρει καρπούς και η επανένταξη της χώρας στην διεθνή κοινότητα αποτελεί γεγονός.

Κατά την τρίτη και τελευταία περίοδο της Βαϊμάρης, η εποχή της ευμάρειας έχει λάβει τέλος, με την παγκόσμια οικονομική κρίση του 1929 και την επακόλουθη έκρηξη της ανεργίας να έχουν άμεσες συνέπειες στον πυρήνα

⁶ ΜΕΝΤΗΣ, Τάκης, «1919 – 1933 Η Άγνωστη Βαϊμάρη. Αλήθειες & Μύθοι», Ένθετο της εφημερίδας Έθνος, Έθνος Ιστορία Σήμερα, 1919 – 1933 Η Άγνωστη Βαϊμάρη. Αλήθειες & Μύθοι, Τεύχος 3, σ.λ., Δεκέμβριος 2012, σελ. 41-52, πιο ειδικά σελ. 42.

της Γερμανίας και την κοινωνική συνοχή. Ο Adolf Hitler ανέρχεται το 1933 στην εξουσία, δεχόμενος εντολή από τον δεύτερο και τελευταίο Πρόεδρο της Δημοκρατίας Paul von Hindenburg, έχοντας την -όχι απόλυτη- πλειοψηφία κατά τις εκλογές του Νοεμβρίου του 1932.

Η επισκόπησή των περιόδων αυτή καθ' αυτή, όμως, δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί και να αποδώσει τα μέγιστα για τον αναγνώστη-μελετητή, αν πρωτίστως δεν γίνει αναφορά στον τρόπο ύπαρξης της γερμανικής κοινωνίας μετά την ενοποίησή της, κατά τον 19^ο αιώνα (1871) υπό τον Otto von Bismarck ·συγκεκριμένα, στο κοινωνικό – θεσμικό γίνεσθαι *προ* Βαϊμάρης. Η κοινωνική διαστρωμάτωση και το θεσμικό πλαίσιό της, η βιομηχανική «έκρηξη» και η προσκόλληση στα αυτοκρατορικά ιδεώδη, είναι για πολλούς οι απαντήσεις-κλειδιά στο γιατί η δημοκρατία λίγες δεκαετίες αργότερα δεν διαμορφώθηκε με τέτοιον τρόπο ώστε να μην βρεθεί στην πορεία αναχαίτισής της το 1933. Ουσιαστικά, η Βαϊμάρη αυτοκαταργήθηκε.

A-ii. Οι καταβολές της Δημοκρατίας:

Μία δυναμική αλλά βαθιά διαιρεμένη κοινωνία

Η Γερμανία ως εθνικό κράτος⁷ διαμορφώνεται και νοείται τυπικά στην ολοκληρωμένη του μορφή στις 18 Ιανουαρίου του 1871. Πριν από τη συγκεκριμένη χρονολογία η εν λόγω περιοχή αποτελείτο από πλήθος ανεξάρτητων κρατιδίων που διέφεραν ως προς το μέγεθος και την ισχύ τους. Στα γεωγραφικά της όρια ενυπήρχαν βασιλεια και δουκάτα, πριγκιπάτα, πόλεις και εκκλησιαστικές πολιτείες⁸. Με μία σειρά διπλωματικών κινήσεων αλλά και πολεμικών συγκρούσεων ο Otto von Bismarck, Πρόεδρος της Πρωσίας, επιτυγχάνει αυτό που για έναν αιώνα βρισκόταν σε στάδιο πειραματισμού, να ενώσει τις επιμέρους περιοχές σε ένα οριοθετημένο και πολιτικά και διοικητικά ολοκληρωμένο κράτος⁹. Στην παρούσα θεματική δεν θα αναφερθούμε διεξοδικά στις κινήσεις του Πρώσου, ούτε στις ιστορικές λεπτομέρειες της διαδικασίας επίτευξης της ενοποίησης, αλλά στο οικονομικό, πολιτικό, νομοθετικό θεσμικό πλαίσιο που έπεται της γέννησης του ενιαίου γερμανικού εθνικού κράτους. Το τελευταίο αποτελεί την βάση, το εποικοδόμημα αν θα μπορούσαμε να το χαρακτηρίσουμε, της έρευνάς μας για την ολοκληρωμένη εικόνα της πορείας της Βαϊμάρης.

Ο «ιδιαιτέρος δρόμος» της γερμανικής κοινωνίας

Η περίοδος του Kaiserreich από το 1871 έως το 1918 είναι για την Γερμανία συνώνυμο βαθιάς εγχώριας δομικής μεταβολής. Το κυριότερο

⁷ Με την έννοια “κράτος” εννοούμε την οργανωμένη πολιτική οντότητα που κατέχει καθορισμένη γεωγραφική περιοχή, αντιπροσωπεύει έναν πληθυσμό και περιλαμβάνει ένα σύνολο σωμάτων και οργανισμών οι οποίοι έχουν στη δικαιοδοσία τους την δημιουργία των κανόνων εκείνων που αποσκοπούν στην επίτευξη της ομαλής λειτουργίας της κοινωνίας.

Πηγή: <http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9A%CF%81%CE%AC%CF%84%CE%BF%CF%82> (Τελευταία επίσκεψη την 30^η Απριλίου 2013). Στην περίπτωση της Γερμανίας, η ενοποίηση των επιμέρους πολιτειών δημιούργησε το *Kaiserreich*, την γερμανική αυτοκρατορία, η οποία πήρε το όνομά της από τον Γουλιέλμο τον Α', βασιλιά της Πρωσίας και πρώτο αυτοκράτορα της Γερμανίας.

⁸ <http://52ndnysv.com/germany.html> (Τελευταία επίσκεψη την 30^η Απριλίου 2013.)

⁹ Όπως επισημαίνει ο Π. Τσακαλογιάννης, “Η βασική φιλοσοφία του μπισμαρκικού ευρωπαϊκού συστήματος ήταν να δημιουργήσει ένα “δίχτυ” στο οποίο θα εγκλωβίζονταν όλες οι ευρωπαϊκές δυνάμεις, ώστε καμία να μην μπορεί να αυτονομηθεί και να απειλήσει το status quo.” Βλ. περισσότερα ΤΣΑΚΑΛΟΓΙΑΝΝΗΣ, Πάνος, *Σύγχρονη Ευρωπαϊκή Ιστορία Ι Από τη Βασιλία στον 20^ο αιώνα*, 2010, σελ. 359.

χαρακτηριστικό της περιόδου κατά την οποία πραγματοποιήθηκε η γερμανική ενοποίηση είναι η οικονομική και βιομηχανική «άνθιση» που συντελέστηκε κατά την διάρκειά της, πρωτόγνωρου βαθμού¹⁰. Μέχρι την παραμονή του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου η γερμανική αυτοκρατορία είχε εξελιχθεί στην ισχυρότερη και ταχέως αναπτυσσόμενη βιομηχανική δύναμη. Ενδεικτικά, η παραγωγή άνθρακα παρουσίασε αύξηση της τάξης του 800% και οι 277 εκατομμύρια τόνοι το 1914 ήταν στα ίδια σχεδόν επίπεδα με τον όγκο παραγωγής της Βρετανίας, υπερτερώντας συνάμα των παραγωγών της Γαλλίας και Ρωσίας των 40 και 36 εκατομμυρίων αντίστοιχα. Ένα ακόμα παράδειγμα αποτελεί η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας η οποία ήταν μεγαλύτερη από αυτήν της Μ. Βρετανίας, Ιταλίας και Γαλλίας συνολικά¹¹. Επιπροσθέτως, δημιουργούνται νέοι κλάδοι βιομηχανικής παραγωγής, όπως αυτή της χημικής και ηλεκτρικής βιομηχανίας¹².

Ως συμπλήρωμα της οικονομικής αυτής ευρωστίας και ταχείας ανάπτυξης έχουμε την εντυπωσιακή αύξηση του πληθυσμού: από 41 εκατομμύρια το 1871 σε 65 το 1910, αλλά και το φαινόμενο της αστικοποίησης, η οποία αποτελεί σημαντικό γεγονός για το νεόδμητο κράτος και τις εξελίξεις στο εσωτερικό. Την παραμονή του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου το 60% του πληθυσμού κατοικούσε σε πόλεις. Χρήζει ιδιαίτερης προσοχής το γεγονός ότι ο εν λόγω σαφώς αυξημένος πληθυσμός αναζητούσε εργασία στους κλάδους της βιομηχανίας και της χειροτεχνίας και όχι σε αυτόν της γεωργίας. Συγκεκριμένα, ο αριθμός των απασχολούμενων στην τελευταία, που ξεπερνούσε το ήμισυ του ενεργού πληθυσμού, μειώνεται τώρα σε λιγότερο από 1/3. Η αύξηση της αναζήτησης εργασίας στους τομείς της βιομηχανίας και των υπηρεσιών είναι μεγάλη. Μέχρι το 1890 το ποσοστό συμμετοχής του δευτερογενούς τομέα στο κοινωνικό προϊόν ήταν ήδη μεγαλύτερο από το αντίστοιχο του πρωτογενούς¹³. Με την πάροδο των δεκαετιών και μέχρι το τέλος του μεγάλου πολέμου, η

¹⁰ Η συγκεκριμένη περίοδος από οικονομικοϊστορική σκοπιά χωρίζεται σε δύο μέρη. Κατά το χρονικό διάστημα 1873-1895, την λεγόμενη μεγάλη ύφεση, η οικονομική κατάσταση εξελίσσεται με αργούς ρυθμούς. Στα μέσα της δεκαετίας του ενενήντα αρχίζει μία μακρόχρονη περίοδος οικονομικής «άνθισης» που διαρκεί μέχρι τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. AUERNHEIMER, Gustav, *Σοσιαλδημοκρατία, Εθνικοσοσιαλισμός, Κριτική Θεωρία. Δοκίμια για τη Σύγχρονη Ιστορία της Γερμανίας*, 1999, σελ. 30.

¹¹ RUTH, Henig, *The Weimar Republic: 1919-1933*, Λονδίνο, Νέα Υόρκη, 1998, σελ. 1.

¹² AUERNHEIMER, Gustav, *Σοσιαλδημοκρατία, Εθνικοσοσιαλισμός, Κριτική Θεωρία. Δοκίμια για τη Σύγχρονη Ιστορία της Γερμανίας*, 1999, σελ. 30.

¹³ RETALLACK, James, *Germany in the Age of Kaiser Wilhelm II*, 1996, σελ.16.

γερμανική παραγωγή είχε αναδειχθεί στην δεύτερη μεγαλύτερη παγκοσμίως, μετά από αυτή των Η.Π.Α.

Αλλαγές τέτοιας κλίμακας ως προς το μέγεθος και την κατανομή του οικονομικού status και του πληθυσμού, είχαν ως φυσικό επόμενο το μεγάλο αντίκτυπο σε κοινωνικό, πολιτικό, νομοθετικό και οικονομικό πλαίσιο στην προσφάτως ενοποιημένη αυτοκρατορία.

Τα νέα δεδομένα σαφώς ισχυροποιούν οικονομικά το *Kaiserreich*, το νεοσυσταθέν, όμως, προσωπείο της αυτοκρατορίας εμφανίζεται με πολλές κοινωνικοπολιτικές τοπικές διαφορές. Το νέο σύνταγμα προέβλεπε την σύσταση μίας ομοσπονδίας εικοσιπέντε κρατιδίων -ουσιαστικά, επιμέρους κρατών-, των οποίων ηγείτο η Πρωσία. Η τελευταία κατελάμβανε την μεγαλύτερη έκταση και τα 3/5 του πληθυσμού στο νεόδημο κράτος. Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό των εικοσιπέντε ενοποιημένων και αυτόνομων συνάμα ομόσπονδων κρατιδίων ήταν ότι οι μικρότερες εξ' αυτών ήταν προσκολλημένες στις ήδη υπάρχουσες κοινωνικές, οικονομικές, διοικητικές δομές, συνθήκες και παραδοσιακές αντιλήψεις της παλαιάς τάξης πραγμάτων. Ο χαρακτηριστικός τρόπος σκέψης των Γερμανών σε όλο το φάσμα της καθημερινότητάς τους, εμμένει και είναι εμποτισμένος από τις αξίες του παρελθόντος, του παλαιού καθεστώτος εν συνόλω.

Είναι ευρέως διαδεδομένη η αντίληψη ότι η Γερμανία -από την ίδρυση της αυτοκρατορίας, αν όχι νωρίτερα- ακολούθησε έναν «ιδιαίτερο δρόμο», *Sonderweg*¹⁴, σε σύγκριση με τις δυτικοευρωπαϊκές χώρες, που χαρακτηριζόταν από απολυταρχικές συνέχειες και προβιομηχανικές παραδόσεις. Η βιομηχανική «έκρηξη» και οι πολλαπλές αλλαγές αποτελούσαν γεγονός, το νεοϊδρυθέν, όμως, κράτος διατηρούσε τους ημι-φεουδαρχικούς θεσμούς του καθώς και την ισχύ του στρατού σε καίρια ζητήματα της πολιτικής ζωής¹⁵. Ήταν εμφανές πως έλειπε ο απαραίτητος εκδημοκρατισμός. Η ηγεμονία των οικογενειών Junker, των παραδοσιακών αγροτικο-βιομηχανικών ομάδων, εξακολούθησε να

¹⁴ FEUCHTWANGER, Edgar, *The Peculiar Course of German History*, 2002, άρθρο της History Today, Βλ. περισσότερα <http://www.historytoday.com/edgar-feuchtwanger/peculiar-course-german-history> (Τελευταία επίσκεψη την 17^η Αυγούστου 2013).

¹⁵ WINKLER, Heinrich A., *Βαϊμάρη η Ανάπηρη Δημοκρατία 1918-1933*, μτφ. Σαλταμπάση Άντζη, 2011, σελ. 12.

υφίσταται¹⁶. Αυτές οι ισχυρότατες élites ήταν αποφασισμένες να διατηρήσουν την κυρίαρχη θέση τους στην νέα Γερμανία, βρέθηκαν, όμως, κάτω από την συνεχή «επίθεση» όλο και περισσότερων φιλελεύθερων δυνάμεων που αντιπροσώπευαν τις ισχυροποιημένες επαγγελματικές και καταναλωτικές τάξεις στην νέα αυτοκρατορία¹⁷. Για τον συνεχή διαπληκτισμό ανάμεσα στον συντηρητισμό της παλαιάς τάξης πραγμάτων που πρέσβευαν οι Junkers και τον εκμοντερνισμό που απαιτούσε η εποχή τον οποίο αντιπροσώπευαν οι νέες αναδυόμενες τάξεις¹⁸ είναι χαρακτηριστική η φράση του Γουλιέλμου του Β' σε φιλικά προσκείμενό του πρόσωπο το 1903: «Έχω αναλάβει καθήκοντα σε μία εξαιρετικά δύσκολη περίοδο της ιστορίας...», απαιτώντας εν συνεχεία τη «συμφιλίωση» της παραδοσιακής κοινωνίας με τις απαιτήσεις της σύγχρονης εποχής¹⁹, της νεωτερικότητας, όπως την ορίζουμε στις μέρες μας.

Εν κατακλείδι, η διαδεδομένη αντίληψη για τον γερμανικό «δρόμο» δίνει έμφαση στο ότι η οικονομική με την πολιτική και πραγματική ανάπτυξη στην καθημερινότητα του γερμανικού λαού στο *Kaiserreich* ακολούθησαν μία αναντίστοιχη, αντιστρόφως ανάλογη πορεία. Ναι μεν η βιομηχανική ανάπτυξη δεν γνώριζε προηγούμενο και καθιερώθηκε ο καπιταλισμός, η αστική τάξη, όμως, δεν κατάφερε να κατακτήσει την εξουσία²⁰. Οι αρχές της παλαιάς τάξης πραγμάτων και ό, τι αυτή πρέσβευε ήταν πανταχού παρούσες στην νοοτροπία και τον βίο των Γερμανών. Αρκετά αντιπροσωπευτικό παράδειγμα αποτελεί και το γεγονός ότι στην αυτοκρατορία ενυπήρχαν τέσσερα στρατιωτικά σώματα, αυτά της Πρωσίας, της Βαυαρίας, της Βυρτεμβέργης και της Σαξονίας, τα οποία ένωναν τις δυνάμεις τους σε ένα ενιαίο σώμα μετά από εντολή του αυτοκράτορα. Ο εθνικός στρατός της Γερμανίας συγκροτήθηκε μόνο με την έναρξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου²¹.

Τα αυτοκρατορικά ιδεώδη της γουλιελμικής Γερμανίας αποτελούν τροχοπέδη στον καθολικό εκδημοκρατισμό της κοινωνίας, παίζοντας κατ' αυτόν

¹⁶ AUERNHEIMER, Gustav, *Σοσιαλδημοκρατία, Εθνικοσοσιαλισμός, Κριτική θεωρία. Δοκίμια για τη Σύγχρονη Ιστορία της Γερμανίας*, 1999, σελ. 16.

¹⁷ RUTH, Henig, *The Weimar Republic: 1919-1933*, Λονδίνο, Νέα Υόρκη, 1998, σελ. 2.

¹⁸ Από την παλαιή αστική τάξη διακρίνεται η νέα καπιταλιστική αστική τάξη της ατομικής ιδιοκτησίας, η λεγόμενη Bourgeoisie.

¹⁹ RETALLACK, James, *Germany in the Age of Kaiser Wilhelm II*, 1996, σελ. 1.

²⁰ AUERNHEIMER, Gustav, *Σοσιαλδημοκρατία, Εθνικοσοσιαλισμός, Κριτική θεωρία. Δοκίμια για τη Σύγχρονη Ιστορία της Γερμανίας*, επιμ. ΠΙΝΟΠΟΥΛΟΣ, Λουκάς, 1999, σελ. 16.

²¹ RUTH, Henig, *The Weimar Republic: 1919-1933*, Λονδίνο, Νέα Υόρκη, 1998, σελ. 19.

τον τρόπο πολύ μεγάλο ρόλο στην αποτυχία επιβίωσης του πρώτου δημοκρατικού πολιτεύματος της χώρας λίγες δεκαετίες μετά.

Η έτερη όψη του «ιδιαιτέρου δρόμου»

Την παραπάνω άποψη περί ιδιαιτέρου δρόμου δεν την ενστερνίζονται όλοι οι μελετητές της εποχής πριν της Βαϊμάρης. Πλήθος συγγραφέων, ιστορικών, κοινωνιολόγων κ.ο.κ. βλέπουν την εν λόγω περίοδο από διαφορετική οπτική γωνία. Σε κάποιες περιπτώσεις δεν είναι απλά διαφορετική, αλλά αντίθετη. Δίνεται έμφαση στο ότι στην ενοποιημένη Γερμανία όχι μόνο συντελέσθηκε πραγματικά ο απαραίτητος εκδημοκρατισμός, αλλά η αυτοκρατορία υπήρξε υπέρ το δέον δημοκρατική (εκτός από εκβιομηχανισμένη), κάτι που αποτέλεσε ανασταλτικό παράγοντα για την επιτυχία της επανάστασης που συντελέσθηκε στην αρχή της δημοκρατίας της Βαϊμάρης μερικές δεκαετίες αργότερα²².

Ο άγγλος ιστορικός Geoff Eley άσκησε μία θεμελιώδη κριτική στην επιστημονική συζήτηση περί την εκδημοκρατισμένη Γερμανία²³. Υποστήριξε ότι είναι λάθος να εξετάζεται η αυτοκρατορία μόνον από την πλευρά της κυριαρχίας προβιομηχανικών élites, της πολιτικής καθυστέρησης και της γραμμικής συνέχειας από τον αυταρχισμό του Bismarck στον εθνικοσοσιαλισμό. Συμβουλεύει να εξετασθούν και άλλες προοδευτικότερες πλευρές: η δυναμική ενός σταθερού εθνικού κράτους δικαίου, η επικράτηση φιλελεύθερων αστικών ιδεών, η δυναμική του καπιταλισμού, η κινητοποίηση των κυριαρχούμενων τάξεων και γενικά ο *μη* ενιαίος χαρακτήρας της ιστορικής διαδικασίας²⁴. Μας προειδοποιεί κατ' αυτόν τον τρόπο ότι κινδυνεύει να φθαρεί ο «ιδιαιτέρος γερμανικός δρόμος», με το να δίνεται έμφαση μόνο στα ασθενή του σημεία. Επισημαίνει ότι η Γερμανία δεν αποτέλεσε μία συνηθισμένη περίπτωση αστικής

²² Την εν λόγω άποψη υποστηρίζει ο Bernstein, την οποία και αναλύουμε στις σελ. 25-28 της παρούσας συλλογιστικής. Θέση αρκετά σημαντική και ενδιαφέρουσα για την μελέτη των πρώτων χρόνων της δημοκρατίας.

²³ Βλ. περισσότερα <http://www.historytoday.com/edgar-feuchtwanger/peculiar-course-german-history> (Τελευταία επίσκεψη την 17^η Αυγούστου 2013).

²⁴ Την άποψη του Geoff Eley μεταφέρει ο AUERNHEIMER, Gustav, *Σοσιαλδημοκρατία, Εθνικοσοσιαλισμός, Κριτική Θεωρία. Δοκίμια για τη Σύγχρονη Ιστορία της Γερμανίας*, 1999, σελ. 16-17.

κοινωνίας και δεν πρέπει να εκλαμβάνεται ως τέτοια, παραβλέποντας τα πολλαπλά ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της.

Θεωρούμε ότι η αλήθεια βρίσκεται κάπου στη μέση. Είναι ευρέως αποδεκτό ότι η Γερμανία την προ-βαϊμαρική εποχή αποτέλεσε ιδιαίτερη περίπτωση κοινωνίας με πλήθος αλλαγών στο εσωτερικό της και με μία πορεία πρωτοφανούς ανάπτυξης και δεν πρέπει να παραγνωρίζεται σε καμία περίπτωση ο βαθμός εκσυγχρονισμού και εκδημοκρατισμού σε πλείστους τομείς. Σίγουρα, όμως, δεν μπορούμε να σταθούμε σε αυτό και μόνο το στοιχείο, στις πολύ σημαντικές προσπάθειες εκδημοκρατισμού, εκμοντερνισμού και στον βαθμό εκβιομηχάνισης χωρίς να αναφέρουμε το ότι σε κάποιες περιπτώσεις συντελέσθηκαν επιφανειακές και όχι εις βάθος μεταρρυθμίσεις. Είναι ενδεικτικό ότι στην Πρωσία ίσχυε ο νόμος για το εκλογικό δικαίωμα των τριών τάξεων, το οποίο είχε θεσπιστεί από τον Φρειδερίκο Γουλιέλμο τον Δ' το 1849. Σύμφωνα με το εν λόγω δικαίωμα οι ψηφοφόροι χωρίζονταν σε τρεις τάξεις, ανάλογα με τον φόρο που κατέβαλλαν. Το 1908, η πρώτη τάξη των φορολογουμένων, αν και αποτελούσε μόνο το 4% του εκλογικού σώματος, είχε το δικαίωμα να εκλέξει τον ίδιο αριθμό αντιπροσώπων με την τρίτη τάξη, που αποτελούσε το 82% όσων είχαν δικαίωμα ψήφου²⁵. Αναφέρουμε το εν λόγω παράδειγμα καθώς αποτελεί ενδιαφέρον στοιχείο νομικού πολιτισμού για την περίοδο της Βαϊμάρης: Μετά την πτώση της μοναρχίας, με την γένεση της δημοκρατίας, πέρασαν οκτώ μήνες έως ότου τα αυτοδιοικητικά σώματα, που είχαν σχηματισθεί σύμφωνα με το πρωσικό εκλογικό αυτό δικαίωμα των τριών τάξεων, να αντικατασταθούν με νέα, δημοκρατικά εκλεγμένα²⁶. Η αριστοκρατία, λοιπόν, συνέχισε να διαθέτει πολλαπλά προνόμια. Κατείχε επίσης από τις υψηλότερες θέσεις στον στρατό και τη διοίκηση. Το γεγονός ότι ο στρατός τύγγανε μεγαλύτερης εκτίμησης, σε σύγκριση με τους άλλους κοινωνικούς τομείς, ευνοούσε την ανάπτυξη αυταρχικών δομών και τρόπων συμπεριφοράς.

²⁵Βλ. αστερίσκο Σ.τ.μ. WINKLER, Heinrich A., *Βαϊμάρη Η Ανάπηρη Δημοκρατία 1918-1933*, μτφ. Σαλταμπάση Άντζη, 2011, σελ. 16.

²⁶ WINKLER, Heinrich A., ό.π., σελ. 16.

Ο έφεδρος αξιωματικός, για παράδειγμα, αποτελούσε ένα είδος ιδανικής κοινωνικής προσωπικότητας²⁷.

Συμπερασματικά, οι τάσεις που διαγράφονται την περίοδο του *Kaiserreich* επηρέασαν σε πολύ μεγάλο βαθμό την μετέπειτα εξέλιξη της γερμανικής ιστορίας: την περίοδο του Α' Παγκοσμίου Πολέμου και της βαϊμαρικής περιόδου. Η μη διευθέτηση των θεσμικών θεμάτων στο εσωτερικό της Γερμανίας και οι συνεχείς αντιπαραθέσεις για πολιτική και οικονομική υπεροχή στα χρόνια πριν το 1914, άφησαν μία ασταθή, επικίνδυνη πολιτική κληρονομιά, η οποία ευνοούσε την πιθανότητα αποσταθεροποίησης οποιουδήποτε μεταγενέστερου καθεστώτος²⁸. Την στιγμή που ένα νέο θεσμικό και πολιτικό οικοδόμημα απαιτήθηκε, η Γερμανία ήρθε αντιμέτωπη με την ήττα και βίωσε έναν τετραετή και οικονομικά καταστροφικό πόλεμο. Στα ήδη υπάρχοντα προβλήματα προστέθηκαν νέα. Το ξεκίνημα για την νέα δημοκρατία δεν χαρακτηρίζεται ευοίωνο.

²⁷ AUERNHEIMER, Gustav, *Σοσιαλδημοκρατία, Εθνικοσοσιαλισμός, Κριτική θεωρία. Δοκίμια για τη Σύγχρονη Ιστορία της Γερμανίας*, 1999, σελ. 31.

²⁸ RUTH, Henig, *The Weimar Republic: 1919-1933*, Λονδίνο, Νέα Υόρκη, 1998, σελ. 4.

A-iii. Περίοδος 1919-1923:

Τα πρώτα ασταθή βήματα στην πορεία προς την δημοκρατία

Το καλοκαίρι του 1918 οι εξελίξεις στα πεδία των μαχών μαρτυρούν την έκβαση του μεγάλου πολέμου. Τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους, η ανώτατη γερμανική στρατιωτική διοίκηση διεμήνυσε στην πολιτική ηγεσία ότι ο πόλεμος είχε οριστικά χαθεί και ότι μόνο μία ανακωχή θα έσωζε το Reich από την συντριβή. Η ομολογία αυτή των στρατιωτικών είχε άμεσες πολιτικές συνέπειες. Στις 3 Οκτωβρίου σχηματίστηκε νέα κυβέρνηση υπό τον πρίγκηπα Max von Baden, η οποία την ίδια κιόλας ημέρα ζήτησε ανακωχή από τις ΗΠΑ και ξεκίνησε τις διαδικασίες για την μετάβαση της χώρας σε καθεστώς κοινοβουλευτικής μοναρχίας. Η υπογραφή της στρατιωτικής ανακωχής της Κομπιένης στις 11 Νοεμβρίου του 1918, που τερματίζει τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο, ταπείνωσε βαθύτατα την Γερμανία²⁹. Η επί τέσσερα χρόνια προπαγάνδα του αυτοκρατορικού καθεστώτος που είχε ως κεντρικό θέμα το αήττητο του στρατού του Kaiser, είχε πείσει τον γερμανικό λαό· καθώς οι εξελίξεις, όμως, ήταν διαφορετικές από τις επιθυμητές, δημιουργήθηκε κλίμα γενικευμένης οργής και απογοήτευσης, για το οποίο τα πολιτικά κόμματα ανέλαβαν πρωτοβουλίες. Συγκεκριμένα, απέβλεπαν στην εκτόνωση της κρίσιμης κατάστασης στο εσωτερικό, ελπίζοντας παράλληλα σε ειρηνευτικούς όρους τους οποίους θα έθεταν οι Σύμμαχοι με το τέλος του πολέμου.

Σε αυτό το σημείο, κάνουμε λόγο για δύο στρατόπεδα πολιτικών, αντίθετων βλέψεων, στα οποία και ανήκαν διαφορετικά κόμματα. Ειδικότερα, εμφανίζονται από την μία μεριά οι κομματικές δυνάμεις που επιθυμούν την διατήρηση των συνθηκών πολιτικής και κοινωνικής ομαλότητας και εκδημοκρατισμού και στον αντίποδα έχουμε τις κομματικές ομάδες που αντιπροσώπευαν το συντηρητικό μέρος του πληθυσμού και οι οποίες, έκπληκτες από την ταχύτατη κατάρρευση της Αυτοκρατορίας, επιθυμούσαν την επιστροφή στο παλαιό καθεστώς και status quo. Σαν συμπλήρωμα των δύο κυριαρχούμενων αυτών ρευμάτων της εποχής, εμφανίζεται και το μέρος του πληθυσμού που

²⁹ ΚΑΛΟΓΡΗΑΣ, Βάιος, «Τα πρώτα βήματα της "καχεκτικής δημοκρατίας"», [Ένθετο της εφημερίδας] *Ο Επενδυτής, Η Δημοκρατία της Βαϊμάρης 1919-1933. Ο προθάλαμος του Χίτλερ*, 2012, σελ. 8-27, πιο ειδικά σελ. 9.

επιθυμούσε την απόλυτη ανατροπή της καθεστηκυίας τάξης και απέβλεπε σε μία δικτατορία του προλεταριάτου.

Οι τρεις αυτές διαφορετικές μεταξύ τους τάσεις των μετριοπαθών, συντηρητικών και ακροαριστερών δυνάμεων αποτέλεσαν το μίγμα για την ταραχή των βάσεων της νέας δημοκρατίας. Οι μεταξύ τους διενέξεις δεν άφησαν το περιθώριο να γεννηθεί μία δημοκρατική κοινωνία και να επιτευχθεί η κοινωνική ομαλότητα, οδηγώντας –μαζί με πολλές άλλες συνιστώσες- την Βαϊμάρη στην άνοδο του Εθνικοσοσιαλισμού.

Η ευθύνη για τη διατήρηση συνθηκών πολιτικής και κοινωνικής ομαλότητας και τις συνομιλίες με τους Δυτικούς Συμμάχους έπεσε κυρίως στους ώμους του Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος της Πλειοψηφίας (MSPD), του καθολικού Κέντρου (Zentrum) και του Γερμανικού Δημοκρατικού Κόμματος (DDP). Τα τρία παραπάνω κόμματα αποτέλεσαν τα κατεξοχήν στηρίγματα της πολιτικής εκδημοκρατισμού που ακολουθήθηκε³⁰.

Στον αντίποδα των επιθυμούντων την δημοκρατία κομμάτων έχουμε το Γερμανικό Λαϊκό Κόμμα (DVP) και το Γερμανικό Εθνικό Λαϊκό Κόμμα (DNVP)³¹. Τα συγκεκριμένα έδιναν στην μοναρχία το προβάδισμα ως το καταλληλότερο για την Γερμανία και τον λαό της πολίτευμα μετά την ήττα στον πόλεμο, τονίζοντας τα εθνικά θέματα.

Τέλος, από την πλευρά της ριζοσπαστικής Αριστεράς, το Ανεξάρτητο Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα (USPD) –και από τον Ιανουάριο του 1919 και το Κομμουνιστικό Κόμμα της Γερμανίας (KPD)- προέταξε το αίτημα για οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές, δίχως να αποκλείει επαναστατικά μέσα. Την οργάνωση του εν λόγω κόμματος που εξέφραζε την ακραία αριστερή ιδεολογία του και συγκεκριμένα την ιδέα της δικτατορίας του προλεταριάτου, αποτελεί η ομάδα «Σπάρτακος»³², ηγέτες της οποίας υπήρξαν ο Karl Liebknecht και η Rosa

³⁰ ΚΑΛΟΓΡΗΑΣ, Βάιος, «Τα πρώτα βήματα της “καχεκτικής δημοκρατίας”», [Ένθετο της εφημερίδας *Ο Επενδυτής, Η Δημοκρατία της Βαϊμάρης 1919-1933. Ο προθάλαμος του Χίτλερ*, 2012,; σελ. 8-27, πιο ειδικά σελ. 9-10.

³¹ Ό.π. σελ. 10.

³² Η ονομασία της ακροαριστερής οργάνωσης εμπνεύσθηκε από τον Σπάρτακο, τον μονομάχο θρακικής καταγωγής, που ηγήθηκε επανάστασης (μίας εκ των μεγαλύτερων και μαζικότερων της αρχαιότητας) δούλων και άλλων κοινωνικώς καταπιεσμένων ατόμων εναντίον των Ρωμαίων από το 73 μέχρι το 71π.Χ.

Πηγή:

http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A3%CF%80%CE%AC%CF%81%CF%84%CE%B1%CE%BA%CE%BF%CF%82#cite_note-1 (Τελευταία επίσκεψη την 19^η Ιουνίου 2013.)

Luxemburg, ονόματα που ακούγονται με συμβολική χροιά μέχρι και τις ημέρες μας για λόγους που θα εξετάσουμε κατωτέρω στην θεματική.

Η πρώτη αυτή περίοδος της Βαϊμάρης αποτελεί την πλέον κρίσιμη, καθώς κρίνεται ουσιαστικά ο χαρακτήρας του μεταπολεμικού καθεστώτος. Οι συνεχείς αναταράξεις στο εσωτερικό σημαδεύουν τα πρώτα αυτά χρόνια προσπάθειας σταθεροποίησης και ανοικοδόμησης της χώρας, υπό νέες πρωτόγνωρες βάσεις.

Αναταράξεις στο εσωτερικό

Με το πέρας των μηνών του πολέμου, κατά τους οποίους αρχίζει να διαφαίνεται η επερχόμενη και αναπόφευκτη ήττα, γίνεται ολοένα και περισσότερο αισθητή στους κόλπους της γερμανικής κοινωνίας η ανάγκη μιας ριζικής πολιτικής μεταβολής, μίας θεσμικά, συνταγματικά και στην ουσία της, νέας προοδευτικής οργάνωσης των λειτουργιών του γερμανικού κράτους³³. Με το τέλος των συγκρούσεων και των γνωστών για την χώρα συνεπειών, κυριάρχησε μία διογκωμένη διάθεση για διαμαρτυρία στα επίπεδα της οργής από την πλευρά του Volk³⁴, καθώς ένιωθε εκτός από ταπείνωση εξαιτίας της ήττας κι εξαπατηθείς από την πολύμηνη προπαγάνδα, όπως αναφέραμε ανωτέρω, διάθεση η οποία σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα θα οδηγούσε σε επανάσταση³⁵.

Την θρυαλλίδα των εξελίξεων στο εσωτερικό αποτέλεσε ο όρος που έθεσαν οι ΗΠΑ στις 28 Οκτωβρίου για την έναρξη των ειρηνευτικών συνομιλιών με την Γερμανία: κάθε προσπάθεια συζήτησης και διαπραγμάτευσης με τον αυτοκράτορα ήταν εκ προοιμίου αδύνατη³⁶. Την ίδια ημέρα ζητείται από την ηγεσία του Πολεμικού Ναυτικού να δοθεί μία τελευταία μάχη για την «τιμή των όπλων», επιθυμία που προκάλεσε στις 3 Νοεμβρίου τις αντιδράσεις και εν τέλει

³³ http://books.google.gr/books?id=c7K74W-PQhYC&printsec=frontcover&hl=el&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (τελευταία επίσκεψη την 17^η Ιουνίου 2013.)

³⁴ Ο όρος «Volk» στα γερμανικά γλώσσα αντιστοιχεί στο λήμμα «λαός» και χρησιμοποιείται αυτούσιος, αμετάφραστος πολλές φορές σε ετερόγλωσσα κείμενα- που έχουν, δηλαδή, μεταφραστεί σε άλλες γλώσσες.

³⁵ KERSHAW, I., *XITΛEP 1889-1936: YBPIS*, μτφ. POZANHS Στέφανος, επιμ. ΛΥΚΙΑΡΔΟΠΟΥΛΟΣ, Γ., Αθήνα, 20054, σελ.120.

³⁶ ΚΑΛΟΓΡΗΑΣ, Βάιος, «Τα πρώτα βήματα της "καχεκτικής δημοκρατίας"», [Ένθετο της εφημερίδας *Ο Επενδυτής, Η Δημοκρατία της Βαϊμάρης 1919-1933. Ο προθάλαμος του Χίτλερ*, 2012;, σελ. 8-27, πιο ειδικά σελ. 11.

την στάση των ναυτικών πληρωμάτων στο Κίελο η οποία τις επόμενες ημέρες έλαβε διαστάσεις εξέγερσης³⁷.

Η ανταρσία των ναυτικών είχε δώσει το έρισμα για συνεχείς κινητοποιήσεις. Ιδρύονται στις πόλεις εργατικά και στρατιωτικά συμβούλια σε εργοστάσια και στρατώνες αντίστοιχα. Τα εν λόγω συμβούλια -καθοδηγούμενα από τους Σοσιαλδημοκράτες, είχαν καταλάβει την εξουσία και ως απόρροια έχουμε την μετεξέλιξη των μοναρχικών κρατιδίων του Reich σε δημοκρατικά. Μπορούμε να το χαρακτηρίσουμε ως ένα domino εξελίξεων που ενδυνάμωνε την άποψη ότι τα πράγματα για την χώρα που δημιούργησε ο Bismarck δεν θα ήταν ποτέ ίδια.

Στις 9 Νοεμβρίου η εξέγερση αγγίζει την καρδιά του Reich: το Βερολίνο, αναγκάζει τον καγκελάριο να υπογράψει την εκθρόνιση του Kaiser³⁸ και να παραχωρήσει το αξίωμα του στον ηγέτη του MSPD, Friedrich Ebert. Την ίδια ημέρα ανακηρύσσεται από ένα παράθυρο του Reichstag η «Δημοκρατία» από τον στενό συνεργάτη του καγκελάρου, Philipp Scheidemann. Ο «σπαρτακιστής» Karl Liebknecht με τη σειρά του, ανακηρύσσει την «Ελεύθερη Σοσιαλιστική Δημοκρατία».

Η Γερμανία, προσβλέποντας σε μία μετριοπαθή και όχι επαχθή μεταχείριση από τις νικήτριες δυνάμεις και μία δίκαιη ειρήνη, έχει καταργήσει το μοναρχικό καθεστώς της και έχει μετατραπεί σε δημοκρατία. Ωστόσο, δεν ήταν σαφές ούτε υπήρχε ομοφωνία ως προς το τι ακριβώς σήμαινε αυτή η «δίκαιη ειρήνη» και πως την αντιλαμβανόταν η κάθε πλευρά³⁹.

Από τις 16 έως τις 21 Δεκεμβρίου 1918 συνήλθε στο Βερολίνο το Α' γενικό συνέδριο των εργατικών και στρατιωτικών συμβουλίων με κεντρικό ζήτημα τις εκλογές για την Συντακτική Γερμανική Εθνοσυνέλευση. Για το αν θα έπρεπε να πραγματοποιηθεί η τελευταία διαφαίνονται δύο ριζικά αντίθετες κατευθύνσεις. Από την μία έχουμε την επιθυμία των σοσιαλιστών να συγκληθεί η εθνοσυνέλευση και να οικοδομηθεί σε δημοκρατικές αρχές και από την άλλη

³⁷ <http://www2.rizospastis.gr/story.do?id=6039708&publDate=> (τελευταία επίσκεψη την 18^η Ιουνίου 2013.)

³⁸ Ο Γουλιέλμος ο Β' καταφεύγει εξορία στην Ολλανδία όπου και παραμένει μέχρι τον θάνατό του το 1941. BROOMAN, J., *Longman 20th century history series: Weimar Germany: Germany 1918-33*, 1989, σελ. 4.

³⁹ WINKLER, Heinrich A., *Βαϊμάρη η Ανάπηρη Δημοκρατία 1918-1933*, μτφ. Σαλταμπάση Άντζη, 2011, σελ. 8.

την θέληση των οπαδών της σοσιαλιστικής δημοκρατίας των σπαρτακιστών για την εθνικοποίηση των μέσων παραγωγής και μία δικτατορία του προλεταριάτου βασιζόμενη στο σοβιετικό πρότυπο⁴⁰. Στο αποτέλεσμα της ψηφοφορίας η πλειοψηφία τάχθηκε ξεκάθαρα υπέρ της Εθνοσυνέλευσης –η οποία θα πραγματοποιείτο στις 19 Ιανουαρίου 1919- και κατά του συστήματος των συμβουλίων.

Στην εν λόγω απόφαση συνέβαλε αποφασιστικά ο σοσιαλδημοκράτης πολιτικός Cohen-Reuß. Κατά την επιχειρηματολογία του επικαλέσθηκε το παράδειγμα της Ρωσικής Επανάστασης και στην ουσία προειδοποίησε για τις πολιτικές συνέπειες τόσο στο εσωτερικό της χώρας όσο και στο εξωτερικό που θα είχε ένα σύστημα διακυβέρνησης που θα βασιζόταν στα συμβούλια (σοβιέτ)⁴¹. Ειδικότερα, εξέφρασε την άποψη ότι οι θιασώτες ενός «καθαρού συστήματος συμβουλίων» έτρεφαν ψευδαισθήσεις. Όπως ισχυρίστηκε, αποτελούσε ευσεβή πόθο η ιδέα ότι σε μία βιομηχανική κοινωνία με εξελιγμένο καταμερισμό εργασίας οι πολίτες θα βρίσκονταν συνεχώς σε εγρήγορση ασκώντας έλεγχο στους εκλεγμένους αντιπροσώπους τους. Από τη στιγμή που μόνο μία μειοψηφία προνομιούχων διέθετε τον απαραίτητο ελεύθερο χρόνο για την συγκεκριμένη τακτική, ήταν προδιαγεγραμμένο ότι το σύστημα των συμβουλίων θα μετατρεπόταν σε δικτατορία⁴². Ο γερμανικός λαός, όμως, στην πλειοψηφία του, καθώς και ένα μέρος της εργατικής τάξης, δεν επιθυμούσε μία δικτατορία του προλεταριάτου. Πολύ σύντομα, όμως, θα μετατρεπόταν σε μία δικτατορία *επί* του προλεταριάτου. Δεν μπορούσε να υπάρξει άλλη αναβολή για την δημοκρατία. Οι Γερμανοί ήθελαν να την ενισχύσουν και όχι να την καταργήσουν.

⁴⁰ http://books.google.gr/books?id=c7K74W-PQhYC&printsec=frontcover&hl=el&source=gbg_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (Τελευταία επίσκεψη την 26η Ιουνίου)

⁴¹ Η εναντίωση στον μπολσεβικισμό απαντάται καθ' όλη την διάρκεια εξέτασης της βαϊμαρικής περιόδου από κάθε μελετητή. Η ρωσική επανάσταση του 1917 και η έκβασή της υπήρξε το παράδειγμα προς αποφυγήν για τους περισσότερους Γερμανούς. Ο κίνδυνος του μπολσεβικισμού αποτελεί την βασικότερη αιτία για την αναζήτηση συμμάχων εκ μέρους του Ebert και του Scheidemann στις τάξεις του παλαιού καθεστώτος, ιδίως στον στρατό και στην δημοσιοϋπαλληλία, στα προπύργια δηλαδή της «αντίδρασης» στις επαναστάσεις και εξεγέρσεις στην αρχή της Βαϊμάρης. Οι καταβολές, λοιπόν, της δημοκρατίας εξαιτίας των πεποιθήσεων του λαού και των πολιτικών της έχουν ως αποτέλεσμα τη στάσιμη και ίσως «προς τα πίσω» πορεία της. Ο όρος της «υπερσυνέχειας» -υπερσυνέχεια των αξιών του παλαιού status quo στην νέα εποχή- που ταυτίζεται με την πρώτη γερμανική δημοκρατία, παίρνει σάρκα και οστά.

⁴² WINKLER, Heinrich A., ό.π., 2011, σελ. 23

Προς το παρόν, φαινόταν να έχει πρυτανεύσει η ειρηνική οδός μεταξύ των διαφόρων κομματικών σχηματισμών που αποτελούσαν τα συμβούλια. Με την ίδρυση του Κομμουνιστικού Κόμματος της Γερμανίας (KPD) –σε αυτό συμμετείχαν η οργάνωση των Σπαρτακιστών και οι Διεθνιστές Κομμουνιστές– την 1^η Ιανουαρίου 1919 στο Βερολίνο, όμως, έλαβαν χώρα περαιτέρω αναταράξεις στην νεοϊδρυθείσα δημοκρατία.

Με πρότυπο την μπολσεβίκικη επανάσταση το KPD οργανώνει τις επόμενες μόλις ημέρες στο Βερολίνο κινητοποίηση με ένοπλους διαδηλωτές. Επρόκειτο για την λεγόμενη «εξέγερση των σπαρτακιστών» του Ιανουαρίου η οποία απέβλεπε στη ματαίωση της Εθνοσυνέλευσης και στην επιβολή της δικτατορίας του προλεταριάτου⁴³. Αφορμή υπήρξε η αποπομπή του αστυνομικού διοικητή του Βερολίνου Emil Eichhorn⁴⁴, ο οποίος είχε αρνηθεί να ενεργήσει κατά των εργατών διαδηλωτών.

Η κυβέρνηση έχοντας αντιληφθεί τον όγκο της κινητοποίησης αλλά και την κρισιμότητα των στιγμών κατέφυγε στα όπλα. Το ιδιαίτερο στοιχείο που μας ενδιαφέρει σε αυτήν την περίπτωση είναι πως ο Gustav Noske εκτός από τις «νόμιμες» ένοπλες δυνάμεις που διοικούσε, στηρίχθηκε και στα παραστρατιωτικά σώματα *Freikorps* -τα οποία είχαν συγκροτηθεί λίγες ημέρες νωρίτερα, στις 7 και 8 Ιανουαρίου⁴⁵. Τα απαρτίζουν νεαροί αξιωματικοί και φοιτητές ως επί το πλείστον, οι οποίοι αφ' ενός δεν έδειχναν ενδιαφέρον για την υπεράσπιση της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας και αφ' ετέρου διακρίνονταν για την αντικομμουνιστική τους ιδεολογία. Τα εν λόγω σώματα θα μπορούσαμε να ισχυρισθούμε ότι αντιπροσωπεύουν το «παλαιοκαθεστωτικό» στοιχείο της Γερμανίας και του λαού της, το οποίο δεν εκλείπει, όπως διαπιστώσαμε, στην διάρκεια ζωής της δημοκρατικής από την γέννησή της Βαϊμάρης. Η επανάσταση αποτυγχάνει και οι ηγέτες του KPD Karl Liebknecht και Rosa Luxemburg δολοφονούνται από τα *Freikorps*. Η θανάτωσή τους αναφέρεται συμβολικά μέχρι και τις ημέρες μας ως η «ανεπίσημη» έναρξη της ανόδου του εθνικοσοσιαλισμού.

⁴³ <http://istoria.exnet.gr/aferomata/38/868----.html> (Τελευταία επίσκεψη την 26η Ιουνίου).

⁴⁴ <http://www.spartacus.schoolnet.co.uk/GEReichhorn.htm> (Τελευταία επίσκεψη την 26η Ιουνίου).

⁴⁵ Τα *Freikorps* και η τακτική των παραστρατιωτικών οργανώσεων αποτελεί και εκλαμβάνεται ως θέμα νομικού πολιτισμού στην παρούσα συλλογιστική και αναλύεται ως εκτροπή στην Ενότητα Β' «Ο ΝΟΜΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΒΑΙΜΑΡΗΣ», σελ. 62-65.

Συνέχεια των αναταράξεων

Στις 19 Ιανουαρίου, οι εκλογές για την συντακτική εθνοσυνέλευση ανέδειξαν τις μετριοπαθείς δυνάμεις. Συγκεκριμένα, προέκυψε ένας τρικομματικός συνασπισμός με το Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα της Πλειοψηφίας, το Γερμανικό Δημοκρατικό Κόμμα και το Κέντρο, καθιστώντας σαφές κατ' αυτόν τον τρόπο την επιθυμία της πλειοψηφίας των Γερμανών για κοινωνική ειρήνη και έναν δημοκρατικό, ομαλό κοινοβουλευτικό βίο⁴⁶. Στις 10 Φεβρουαρίου ψηφίζεται ο νόμος για το προσωρινό Σύνταγμα, βασικός συντάκτης του οποίου ήταν ο υφυπουργός εξωτερικών Hugo Preuß⁴⁷.

Παρά την ομαλή έκβαση της εθνοσυνέλευσης, οι αναταράξεις στην χώρα δεν έχουν κοπάσει μετά την αποτυχία της εξέγερσης των σπαρτακιστών. Τον Μάρτιο του 1919 περνάμε στο δεύτερο μέρος της επανάστασης και την πρώτη ουσιαστική κρίση για την νέα κυβέρνηση. Αφορμή για τις νέες συγκρούσεις στο εσωτερικό της χώρας υπήρξαν οι μεγάλες απεργιακές κινητοποιήσεις στην βιομηχανική ζώνη της Ruhr. Στόχος του απεργιακού κινήματος ήταν η εθνικοποίηση των ορυχείων⁴⁸. Η αφύπνιση και εν τέλει κινητοποίηση του γερμανικού λαού παρατηρήθηκε όχι μόνο στην περιοχή της Ruhr, αλλά εξαπλώνεται σε μικρό χρονικό διάστημα στην κεντρική Γερμανία, την Άνω Σιλεσία και τελικά στο Βερολίνο⁴⁹. Οι εξεγέρσεις κατεστάλησαν για μία ακόμη φορά από τα *Freikorps*, τα οποία χρησιμοποιήθηκαν πολύ περισσότερο από τον Noske από όσο πραγματικά αναγκαία ήταν η επιβολή τους.

Ο Hans Mommsen στο έργο του *The rise and fall of Weimar Democracy* διαχωρίζει τις ανωτέρω κινητοποιήσεις από αυτές του πρώτου μέρους της επανάστασης. Όπως επισημαίνει, στο σύνολο των εν λόγω απεργιών δεν ενεπλάκησαν τα κόμματα της εργατικής τάξης. Ούτε καν το KPD μπόρεσε να ενσωματώσει σε αυτήν την πολύ μεγάλη λαϊκή διαμαρτυρία τα δικά του

⁴⁶ ΚΑΛΟΓΡΗΑΣ, Βάιος, «Τα πρώτα βήματα της “καχεκτικής δημοκρατίας”», [Ένθετο της εφημερίδας *Ο Επενδυτής, Η Δημοκρατία της Βαϊμάρης 1919-1933. Ο προθάλαμος του Χίτλερ*, 2012,; σελ. 8-27, πιο ειδικά σελ 15.

⁴⁷ Το Σύνταγμα της Βαϊμάρης αναλύεται στην ενότητα Β', ειδικότερα σελ. 47. Η διάρθρωσή του και η εφαρμογή των κανόνων δικαίου που εμπεριέχει από τα πολιτικά πρόσωπα – συμπεριλαμβανομένου και του Adolf Hitler- παίζουν καθοριστικό ρόλο στην βιωσιμότητα της δημοκρατίας, αλλά και την κατάληξή της.

⁴⁸ Βλ. περισσότερα WINKLER, Heinrich A., *BAI'MAPH H ANAΠHPH ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ 1918-1933*, μτφ. Σαλταμπάση Άντζη, 2011, σελ. 44.

⁴⁹ MOMMSEN, Hans, *The rise and fall of Weimar Democracy*, μτφ. FORSTER, Elborg, JONES, Larry Eugene, 1996 (=1989), σελ. 41.

συμφέροντα. Το πραγματικό κίνητρο που γέννησε αυτές τις κινητοποιήσεις ήταν η αποτυχία της κυβέρνησης να εκπληρωθούν οι κοινωνικές προσδοκίες που η λήξη του πολέμου και η επανάσταση που ακολούθησε (σύνταξη???) είχαν εμπνεύσει την εργατική τάξη⁵⁰. Η επανάσταση μετατοπίζεται από τις βλέψεις και τα συμφέροντα των αριστερών κομματικών παρατάξεων στις προσδοκίες του λαού.

Η θέση του E. Bernstein για τον μετριοπαθή χαρακτήρα της γερμανικής επανάστασης

Για τον Eduard Bernstein, μέλος του Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος της Πλειοψηφίας, είναι διαδεδομένη η αντίληψη ότι ανέδειξε με περισσή οξύνοια ότι η κοινοβουλευτική δημοκρατία αποτελούσε τη λογική συνέπεια της ιστορικής διαδρομής της Γερμανίας. Αναλύουμε την άποψή του σε αυτό το σημείο της συλλογιστικής, μετά την αναφορά μας στο σύνολο των κινητοποιήσεων, καθώς αποτελεί ενδιαφέρουσα τοποθέτηση για την διαφορετικότητα της γερμανικής επανάστασης σε σχέση με άλλες στον ρου της Ιστορίας, παρέχοντάς μας κατ' αυτόν τον τρόπο σημαντικά στοιχεία για τον χαρακτήρα της πρώτης γερμανικής δημοκρατίας ως μεταπολεμικό καθεστώς, αλλά και της Γερμανίας ως κοινωνία.

Στο βιβλίο του *Η γερμανική επανάσταση, οι απαρχές της, η πορεία και το έργο της*, το οποίο κυκλοφόρησε το 1921, ο Bernstein, εβδομήντα ενός ετών τότε, προσπάθησε να καταδείξει στους συγχρόνους του τους λόγους για τους οποίους η ανατροπή του καθεστώτος στην Γερμανία είχε εξελιχθεί με τόσο διαφορετικό τρόπο, πολύ λιγότερο ριζοσπαστικό από ό,τι σε όλες τις μεγάλες επαναστάσεις της Ιστορίας. Η γερμανική επανάσταση είχε καθαρά μετριοπαθή χαρακτήρα⁵¹ τον οποίο και αποδίδει σε δύο αίτια.

Πρώτον, η Γερμανία είχε αναπτυχθεί σε πολύ μεγάλο βαθμό. Όσο λιγότερο ανεπτυγμένες είναι οι κοινωνίες, υποστήριζε, τόσο πιο εύκολα αποδέχονται τα μέτρα τα οποία αποσκοπούν στον ριζικό μετασχηματισμό τους. «Αντιθέτως, όσο πιο περίπλοκη η εσωτερική τους δομή, όσο πιο ανεπτυγμένος ο καταμερισμός της εργασίας και η συνεργασία των διαφόρων οργάνων, τόσο

⁵⁰ MOMMSEN, Hans, *The rise and fall of Weimar Democracy*, μτφ. FORSTER, Elborg, JONES, Larry Eugene, 1996 (=1989), σελ. 41.

⁵¹ WINKLER, Heinrich A., ό.π., σελ. 12.

μεγαλύτερος είναι ο κίνδυνος σοβαρής βλάβης για την ύπαρξή τους, όταν επιχειρεί κανείς να τις μετασχηματίσει ως προς τη μορφή και την ουσία τους ριζικά και γρήγορα, χρησιμοποιώντας βίαια μέσα. Ασχέτως αν οι ηγέτες της σοσιαλδημοκρατίας το συνέλαβαν σε θεωρητικό επίπεδο, σημασία έχει ότι το κατανόησαν παρατηρώντας τα πραγματικά γεγονότα και ότι αργότερα το έκαναν πράξη κατά την διάρκεια της επανάστασης»⁵².

Δεύτερον, ο μετριοπαθής χαρακτήρας της γερμανικής επανάστασης ήταν αποτέλεσμα του βαθμού ανάπτυξης της δημοκρατίας που είχε επιτύχει η χώρα. «Όσο οπισθοδρομική κι αν ήταν η Γερμανία εξαιτίας της διατήρησης των ημι-φεουδαρχικών θεσμών και της ισχύος του στρατού σε καίρια ζητήματα της πολιτικής ζωής, παρ' όλα αυτά, η κρατική διοίκηση είχε φτάσει σε τέτοιο σημείο ανάπτυξης, ώστε ο απλός εκδημοκρατισμός των υφιστάμενων θεσμών ισοδυναμούσε με ένα μεγάλο βήμα προς τον σοσιαλισμό. Οι πρώτες ενδείξεις είχαν διαφανεί ήδη πριν από την επανάσταση. Υπό την επιρροή των εκπροσώπων των εργατών, οι οποίοι είχαν καταφέρει να συμμετέχουν στα νομοθετικά και διοικητικά όργανα του Reich, στα κρατίδια και στους δήμους, ο βαθμός ανάπτυξης της δημοκρατίας που είχε επιτευχθεί σε αυτά τα επίπεδα είχε αποδειχθεί ένας αποτελεσματικός μοχλός για την διεκδίκηση νόμων και μέτρων τα οποία υποστήριζαν οι σοσιαλιστές· έτσι, ακόμα και η αυτοκρατορική Γερμανία μπορούσε να συγκριθεί με πολιτικά προοδευτικές χώρες»⁵³.

Την προσέγγιση του Bernstein αναφέραμε ανωτέρω, στην έτερη όψη του «ιδιαίτερου δρόμου» της γερμανικής κοινωνίας, στον αντίποδα όσων ασπάζονταν την θέση ότι η Βαϊμάρη απέτυχε εξαιτίας της «υπερσυνέχειας» του παλαιοκαθεστωτικού status quo της στο νέο μεταπολεμικό καθεστώς. Αυτό που ουσιαστικά ισχυρίζεται ο Bernstein είναι ότι η Γερμανία υπήρξε υπέρ το δέον εκβιομηχανισμένη και δημοκρατική για να αντέξει έναν ριζικό μετασχηματισμό, κατά το πρότυπο είτε της γαλλικής επανάστασης του 1789 είτε της ρωσικής του Οκτωβρίου του 1917. Οι κλασσικές επαναστάσεις της Δύσης, όπως αυτή της Ολλανδίας, της Αγγλίας, των ΗΠΑ και η αυτή της Γαλλίας του 1789, συντελέστηκαν όλες σε κοινωνίες κατά κύριο λόγο αγροτικές και το ίδιο ίσχυε και για την επανάσταση των μπολσεβίκων. Στις εν λόγω κοινωνίες οι πολίτες

⁵² WINKLER, Heinrich A., ό.π., σελ. 12.

⁵³ Ό.π.

ήταν πολύ λιγότερο εξαρτημένοι από τις υπηρεσίες που παρείχαν το κράτος και οι δήμοι, σε σύγκριση με τους πολίτες στις βιομηχανικά πορευόμενες κοινωνίες, όπου επικρατούσε ένα περίπλοκο σύστημα καταμερισμού της εργασίας. Ως εκ τούτου, η ανάγκη σταθερότητας του κρατικού μηχανισμού στις ανεπτυγμένες κοινωνίες ήταν πολύ μεγαλύτερη από ό,τι στις λιγότερο ανεπτυγμένες.

Ο βαθμός ανάπτυξης της δημοκρατίας αποτελούσε ανασταλτικό παράγοντα για την επανάσταση. Ήδη προ πενήντα χρόνων είχε θεσπιστεί στην Γερμανία το δικαίωμα ψήφου για όλους τους άνδρες άνω των 25 ετών. Αυτό που απέμενε, το 1918, ήταν να επεκτείνουν όλα τα κρατίδια αυτό το δικαίωμα και στις γυναίκες, καθώς και να ενισχύσουν τον ρόλο του κοινοβουλίου⁵⁴. Το ζητούμενο ήταν περισσότερη δημοκρατία και όχι λιγότερη. Οι σοσιαλδημοκράτες, οι πιο αφοσιωμένοι υπέρμαχοι του εκδημοκρατισμού του αυτοκρατορικού Reich, θα έχαναν την πολιτική τους αξιοπιστία, αν το 1918 παρέκκλιναν από αυτή τη γραμμή και επέστρεφαν στο ορθόδοξο μαρξιστικό σύνθημα της δικτατορίας του προλεταριάτου⁵⁵.

Η θεωρία του Bernstein εμπεριέχει αξιόλογες επισημάνσεις για την μετριοπαθή γερμανική επανάσταση. Επιπροσθέτως, είναι εμφανές ότι οι σοσιαλδημοκράτες επιθυμούσαν την ισχυροποίηση της δημοκρατίας και ένα περισσότερο εκσυγχρονισμένο προφίλ της χώρας, ωστόσο, δεν παραβλέπεται από τους μελετητές το γεγονός ότι η παλαιοκαθεστωτική Γερμανία δεν εξέλειπε της συμπεριφοράς των σοσιαλδημοκρατών. Επαναλαμβάνουμε πως για να μην θεσπισθεί ένα καθεστώς στα χνάρια του ρωσικού προτύπου, η χρήση των παραστρατιωτικών σωμάτων από τους τελευταίους και η όλη στάση που κράτησαν απέναντι στο επαναστατικό κίνημα εν τη γενέσει της δημοκρατίας, αποδεικνύει τη συνέχεια του status quo και της σημασίας και αξιοποίησης του милитарισμού στο νέο καθεστώς. Ο Friedrich Ebert, εγκαταλείποντας στην πορεία τους υψηλούς τόνους περί κοινωνικών αλλαγών, προσπαθεί να ενσωματώσει στην πράγματι κυρίαρχη δύναμη της σοσιαλδημοκρατίας αυτήν

⁵⁴ <http://www.istoria.gr/index.php?mod=articles&action=disArcArt&issue=100&id=1263> (Τελευταία επίσκεψη την 26^η Ιουνίου 2013).

⁵⁵ WINKLER, Heinrich A., *Βαϊμάρη η Ανάπηρη Δημοκρατία 1918-1933*, μτφ. Σαλταμπάση Άντζη, 2011, σελ. 13.

των παλαιοκαθεστωτικών και των συντηρητικών, απογοητεύοντας όμως την σκληροπυρηνική πτέρυγα των οπαδών τους⁵⁶.

Η γερμανική επανάσταση, αν κρίνουμε από το αν επετεύχθησαν οι στόχοι της, χαρακτηρίζεται ως αποτυχία⁵⁷ και στο πρώτο, περισσότερο μετριοπαθές, αλλά και στο δεύτερο, περισσότερο ριζοσπαστικό σκέλος της. Μέρος του πληθυσμού δεν ήθελε την εξέγερση, ενώ άλλοι επιθυμούσαν μία κινητοποίηση με διαφορετική, όμως, έκβαση. Μέχρι τις μέρες μας, η επανάσταση του 1918-1919 δε συγκαταλέγεται στα γεγονότα τα οποία είναι συνώνυμα μεγάλων θετικών αλλαγών και ανάπτυξης στην ιστορία της Γερμανίας.

Είναι σημαντικό το να επεξηγήσουμε ότι δεν γεννήθηκε η δημοκρατία στην Γερμανία του 1918, αλλά μόνο το κοινοβουλευτικό σύστημα⁵⁸. Το Reich μετεξελίχθηκε σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα σε δημοκρατία ως το αποτέλεσμα μίας στρατιωτικής ήττας. Οι πρώτες μέρες του νέου κράτους σηματοδεύτηκαν από αντιπαραθέσεις, παρόμοιες αυτών ενός εμφυλίου πολέμου, κατά τον σχηματισμό της νέας τάξης πραγμάτων και η δημοκρατία της Βαϊμάρης αποτέλεσε ένα εύθραυστο οικοδόμημα τους πρώτους αυτούς μήνες, απειλούμενο εκ δεξιών και εξ αριστερών. Το ερώτημα παραμένει: θα μπορέσει η δημοκρατία να ξεπεράσει τα εμπόδια και να υπάρξει στην ουσία της και όχι τυπικά στον νέο κρατικό σχηματισμό; Ο γερμανικός λαός, όπως διαφαίνεται, αρχίζει να μην επιθυμεί την αλλαγή του καθεστώτος που γεννήθηκε τόσο γρήγορα από μία ταπεινωτική ήττα, μετά και τις εξεγέρσεις σε διαστάσεις εμφυλίου. Η ανεπιθύμητη αυτή στάση του έφθασε στο απόγειό της με τους όρους της συνθήκης που επακολούθησε.

Η συνθήκη των Βερσαλλιών

Εν τω μέσω των εσωτερικών αναταραχών, τον Ιανουάριο του 1919 αρχίζουν οι συζητήσεις στις Βερσαλλίες για τους «ειρηνευτικούς όρους των Συμμάχων και των συμμαχικών και συνεργαζόμενων κυβερνήσεων», καθ όλη τη διάρκεια των οποίων δεν επιτρεπόταν η συμμετοχή της γερμανικής αντιπροσωπείας. Τέσσερις μήνες αργότερα, στις 7 Μαΐου 1919 η αντιπροσωπεία

⁵⁶ <http://ehetlaios.blogspot.gr/2009/03/freikorps.html> (Τελευταία επίσκεψη την 27^η/6/2013).

⁵⁷ KOLB, Eberhard, *The Weimar Republic*, μτφ. FALLA, P. S., PARK, J., 1990² σελ. 21.

⁵⁸ Ο.π.

παρέλαβε τους εν λόγω όρους, με την κοινοποίηση των οποίων προκλήθηκε ένα κύμα εθνικής οργής στην Γερμανία, ο λαός της οποίας ήλπιζε μέχρι τελευταίας στιγμής σε μία ειρήνη, σύμφωνη με την διακήρυξη του Wilson, βασισμένη, δηλαδή, στο δικαίωμα αυτοδιάθεσης των εθνών⁵⁹. Αυτό που μας ενδιαφέρει στην περίπτωση της Συνθήκης είναι ο αντίκτυπος που είχαν οι επιβληθέντες όροι στην χώρα και ειδικότερα, μακροπρόθεσμα στην κατάλυση της δημοκρατίας.

Η Συνθήκη των Βερσαλλιών κατονόμαζε ως «απολύτως υπεύθυνη» του πολέμου 1914-1918 την Γερμανία. Οι απαιτήσεις των επανορθώσεων συμπεριελήφθησαν στο εντόνως αμφισβητηθέν άρθρο 231 περί «πολεμικής ενοχής» της Συνθήκης⁶⁰. Σύμφωνα με αυτό, η ηττημένη Γερμανία όφειλε να αναγνωρίσει ότι μαζί με τους συμμάχους της είχε την ευθύνη για όλες τις απώλειες και τις ζημίες «τις οποίες υπέστησαν οι συμμαχικές και συνεργαζόμενες κυβερνήσεις και οι υπήκοοί τους, εξαιτίας του πολέμου που τους επιβλήθηκε από την επίθεση της Γερμανίας και των συμμάχων της»⁶¹. Οι νικήτριες δυνάμεις σχημάτισαν όρους ειρήνης που είχαν ως αποτέλεσμα εδαφικές παραχωρήσεις που υπερέβαιναν κατά πολύ τις χειρότερες προβλέψεις ακόμα και των πιο απαισιόδοξων⁶². Η χώρα στερείται το ένα έβδομο των εδαφών της και το ένα δέκατο του πληθυσμού της, καθώς και τις αποικίες της. Χάνει, επιπροσθέτως, –αν συνυπολογίσει κανείς και τον διαμελισμό της Άνω Σιλεσίας, το 1921- το ένα τρίτο των κοιτασμάτων άνθρακα και τα τρία τέταρτα των κοιτασμάτων μετάλλου⁶³.

Ανάλογου ύφους και αποτελεσμάτων ήταν και οι στρατιωτικοί όροι που της επεβλήθησαν. Καταργείται η υποχρεωτική στρατιωτική θητεία, ο στρατός ξηράς μειώνεται στους 100.000 επαγγελματίες στρατιώτες και το ναυτικό στους 15.000 ναύτες, η θητεία των οποίων παρατείνεται επ' αόριστον. Εφεξής, η Γερμανία απαγορευόταν να διαθέτει αεροσκάφη, υποβρύχια, τεθωρακισμένα

⁵⁹ Βλ. περισσότερα KOLB, Eberhard, *The Weimar Republic*, μτφ. FALLA, P. S., PARK, J., 1990² σελ. 23-26.

⁶⁰ Για το πλήρες κείμενο της Συνθήκης/Ειρήνης των Βερσαλλιών βλ. *The Versailles Treaty*, June 28, 1919, The Avalon Project, 2011.

⁶¹ Βλ. *The Versailles Treaty*, June 28, 1919, The Avalon Project, 2011, άρθρο 231.

⁶² KOLB, Eberhard, *The Weimar Republic*, μτφ. FALLA, P. S., PARK, J., 1990² σελ. 31.

⁶³ Ό.π. σελ. 51.

και χημικά όπλα. Το Γερμανικό Επιτελείο καταργήθηκε. Με εξαίρεση μερικά πλοία, η Γερμανία όφειλε να παραδώσει όλο τον στόλο ανοιχτής θαλάσσης⁶⁴.

Αρχικά, το Βερολίνο αρνήθηκε να εγκρίνει τη Συνθήκη, χαρακτηρίζοντας ως απαράδεκτους τους επιβληθέντες όρους. Έναν μήνα αργότερα, όμως, το Reichstag την απεδέχθη με 237 ψήφους υπέρ και 138 κατά, μετά το τελεσίγραφο από τις νικήτριες δυνάμεις για άμεση υπογραφή της Συνθήκης⁶⁵.

Στη Συνθήκη περιελήφθησαν και οι συνθήκες ειρήνης των Συμμάχων με την Αυστρία, την Ουγγαρία, τη Βουλγαρία και την τότε Οθωμανική Τουρκία. Οι Βερσαλλίες δημιουργούσαν τον «νέο χάρτη της Ευρώπης», στη βάση του εθνικού κράτους, ταυτόχρονα, όμως, με πολλές ασάφειες και παραδοξότητες⁶⁶. Συγκεκριμένα, τα σύνορα με τη Ρωσία έμεναν ακαθόριστα, καθώς δεν προσδιοριζόταν το μέλλον της Φινλανδίας, της Ουκρανίας και της Γεωργίας. Στο εθνικό κράτος της Γιουγκοσλαβίας, που δημιουργήθηκε τεχνητά και μόνο για να αποτελέσει φράγμα στον επεκτατισμό της κομμουνιστικής Σοβιετικής Ένωσης, περιελήφθησαν 700.000 γερμανόφωνοι Σλοβένοι οι οποίοι δεν είχαν την παραμικρή σχέση με τους Σέρβους ή τους Κροάτες. Συμπερασματικά, 30 εκατομμύρια άτομα έμεναν εκτός των εθνικών κρατών στα οποία, λόγω εθνότητας, έπρεπε κανονικά να ανήκουν⁶⁷.

Όπως χαρακτηρίζεται από τον ιστορικό Heinrich A. Winkler, η Συνθήκη των Βερσαλλιών υπήρξε σκληρή και ανορθόλογη. Εντούτοις, σχεδόν κανείς στην Γερμανία δεν συνειδητοποιούσε ότι τα πράγματα θα μπορούσαν να είναι πολύ χειρότερα. Το Reich είχε επιζήσει. Η Γερμανία συνέχιζε να είναι η πιο πολυπληθής χώρα δυτικά των ρωσικών συνόρων και η πιο ισχυρή οικονομική δύναμη της Ευρώπης. Είχε πολύ καλές προοπτικές να γίνει εκ νέου μία μεγάλη ευρωπαϊκή δύναμη, με την προϋπόθεση ότι η νέα κατάσταση θα αντιμετωπιζόταν με νηφαλιότητα, έτσι ώστε ο λαός να κατανοήσει τις πραγματικές διαστάσεις της Συνθήκης/Ειρήνης⁶⁸.

⁶⁴ Ο όρος δεν εκπληρώθηκε, αφού το ίδιο το Γερμανικό Ναυτικό βύθισε τον στόλο στην λιμνοθάλασσα Σκάπα Φλόου, στις 21 Ιουνίου 1919. Ό.π. σελ. 51.

⁶⁵ Βλ. περισσότερα WINKLER, Heinrich A., ό.π., σελ. 52.

⁶⁶ <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=248320> (τελευταία επίσκεψη την 4^η Ιουλίου 2013)

⁶⁷ <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=248320> (τελευταία επίσκεψη την 4^η Ιουλίου 2013)

⁶⁸ WINKLER, Heinrich A., ό.π., σελ. 56-57.

Η νηφαλιότητα και ο ορθολογισμός, όμως, στους πρώτους αυτούς μήνες της δημοκρατίας εξέλειπαν από την κοινωνία, όπως αναλύσαμε ανωτέρω στις συνεχείς αναταραχές στο εσωτερικό. Οι Βερσαλλίες «φρόντισαν» ώστε να εκθρέψουν δύο ιστορικούς μύθους οι οποίοι επιβάρυναν σε μεγάλο βαθμό την Βαϊμάρη και δεν επέτρεψαν την διάρρηξη των δεσμών του λαού με το status quo του παλαιού καθεστώτος⁶⁹. Αναλογιζόμενοι το υπόβαθρο του δρόμου που ακολούθησε μέχρι τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο η γερμανική κοινωνία με την δύναμη των élites και συγκεκριμένα των Junkers, την μεγάλη βιομηχανική ισχύ και την γενικότερη φιλοδοξία την οποία έτρεφε ο γερμανικός λαός για δεκαετίες όπως είδαμε από το 1880 κι έπειτα -να αποτελέσει την μεγαλύτερη δύναμη σε παγκόσμιο επίπεδο- γίνεται κατανοητή η εθνική αγανάκτηση που προκάλεσε στο εσωτερικό της κοινωνίας η ήττα και η επακόλουθη Συνθήκη⁷⁰. Οι Γερμανοί θεώρησαν τους εαυτούς τους θύματα του πειθαναγκασμού, Diktat, και χαρακτήριζαν τη συνθήκη ως «καρχηδόνιο ειρήνη»⁷¹. Οι δύο ιστορικοί μύθοι βρήκαν γόνιμο έδαφος δικαιολογώντας την περαιτέρω επιρροή που άσκησαν.

Ο πρώτος αποτέλεσε τον μύθο της πολεμικής αθωότητας, τον οποίο η «εθνικόφρων» Γερμανία, με την βοήθεια διαπρεπών ιστορικών, χρησιμοποιούσε για να αντικρούσει το υποτιθέμενο «ψεύδος της πολεμικής ενοχής». Σύμφωνα με την εν λόγω εκδοχή, την οποία ασπαζόταν η Δεξιά, η Γερμανία δεν ήταν ένοχη ή, σε κάθε περίπτωση, δεν ήταν περισσότερο ένοχη από τις υπόλοιπες δυνάμεις που είχαν λάβει μέρος στον πόλεμο.

Ο δεύτερος ήταν ο μύθος της «πισώπλατης μαχαιριάς», *Dolchstoßlegende*, σύμφωνα με τον οποίο ο ανίκητος στο πεδίο της μάχης γερμανικός στρατός καταστράφηκε με ύπουλο τρόπο από την ίδια του την πατρίδα⁷². Ο συγκεκριμένος μύθος είχε αρχίσει να κυριαρχεί ήδη από τον τελευταίο χρόνο του πολέμου⁷³. Οι δύο αυτοί ιστορικοί μύθοι καθιστούσαν την πολιτική ατμόσφαιρα των πρώτων χρόνων της Βαϊμάρης έρμαιο των

⁶⁹ Ό.π. σελ. 57.

⁷⁰ BROSZAT, Martin, *Hitler and the collapse of Weimar Germany*, μτφ. BERGHAN, V. R., 1984 (=1993)

⁷¹ BERSTEIN, Serge, MILZA, Pierre, *Ιστορία της Ευρώπης 2: Η Ευρωπαϊκή Συμφωνία και η Ευρώπη των Εθνών*, μτφ. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Κ., Αναστάσιος, επιμ. ΛΙΒΙΕΡΑΤΟΣ, Κώστας, 1997(=1992).

⁷² WINKLER, Heinrich A., ό.π., σελ. 57.

⁷³ Βλ. περισσότερα ό.π., σελ. 57.

παλαιοκαθεστωτικών απόψεων και δεν συνέβαλαν στην ορθολογικότερη αντιμετώπιση της κρίσιμης κατάστασης μετά τις Βερσαλλίες.

Με την Συνθήκη των Βερσαλλιών η Γερμανία οφείλει να αποδώσει το τίμημα των καταστροφών που προκάλεσε και κυρίως να τεθεί σε κατάσταση τέτοια ώστε να μην μπορεί να βλάψει. Η υπογραφή της χαρακτηρίζεται βαρύνουσας σημασίας, καθώς ρυθμίζεται με τους όρους της η τύχη αλλά και η βιωσιμότητα της χώρας και στην περίπτωση που εξετάζουμε και ίδιας της δημοκρατίας. Η πρόβλεψη του Max Weber για τις επιπτώσεις της είναι χαρακτηριστική: «Σε δέκα χρόνια θα είμαστε όλοι εθνικιστές»⁷⁴. Ήταν απολύτως ακριβής για τις συνέπειες των οικονομικών επανορθώσεων και του τραυματισμένου γερμανικού εγωισμού που οδήγησε στον εθνικοσοσιαλισμό. Τις επανορθώσεις οικονομικής φύσης δεν μπορούσε να φέρει εις πέρας καμία χώρα, το ποσό ήταν πολύ μεγάλο. Η Συνθήκη αποτέλεσε έναν από τους καθοριστικότερους παράγοντες ανόδου του Εθνικοσοσιαλισμού.

Η υπογραφή της Συνθήκης των Βερσαλλιών έχει ως απόρροια την βαθιά οικονομική κρίση στην χώρα και τον υπερπληθωρισμό⁷⁵, τα πολύ μεγάλα ποσοστά ανεργίας, την πολιτική αστάθεια αλλά και περαιτέρω κοινωνικές αναταραχές. Αποκορύφωμα τους αποτελεί η απόπειρα πραξικοπήματος τον Μάρτιο του 1920 στο Βερολίνο από τους Kapp και Luttwitz, το οποίο δεν μπόρεσε να επιτύχει τον στόχο της ανατροπής της δημοκρατικής κυβέρνησης.

⁷⁴ Τα λεγόμενα του Max Weber μεταφέρει ο ΜΕΝΤΗΣ, Τάκης, «1919 – 1933 Η Άγνωστη Βαϊμάρη. Αλήθειες & Μύθοι», Ένθετο της εφημερίδας Έθνος, Έθνος Ιστορία Σήμερα, 1919 – 1933 Η Άγνωστη Βαϊμάρη. ΑΛΗΘΕΙΕΣ & ΜΥΘΟΙ, Τεύχος 3, σ.λ., Δεκέμβριος 2012, σελ. 41-52, πιο ειδικά σελ. 46.

⁷⁵ Στο βιβλίο του *Sittengeschichte der Inflation. Ein Kulturdokument aus den Jahren des Marksturzes* (Βερολίνο, 1931) ο μυθιστοριογράφος Ostwald Hans (1873-1940) αναφέρει: «Όταν ξαναφέρνει κανείς στον νου του τα χρόνια του πληθωρισμού παρουσιάζεται μπροστά του η αλλόκοτη εικόνα ενός καταχθόνιου καρναβαλιού: λεηλασίες και ταραχές, διαδηλώσεις και συγκρούσεις, μαύρη αγορά και λαθρεμπόριο, τρομαχτική πείνα και λουκούλια τσιμπούσια, ξαφνικές πτωχεύσεις και αλματώδεις πλουτισμοί, οργιαστικοί, ξέφρενοι χοροί, φρικιαστική παιδική εξαθλίωση (...) αετονύχηδες του χρηματιστηρίου, αποθησαυριστές αξιών, ξεφάντωμα (...), υλιστική νοοτροπία και μαρασμός της θρησκείας, άνθιση του αποκρυφισμού και της μαντείας -, πυρετός της χαρτοπαιξίας, παροξυσμός υπολογιστικότητας (...), αιφνιδιαστικές έρευνες της αστυνομίας και δίκες κερδοσκοπών. Ένα πολύχρωμο, πραγματικά ιλιγγιώδες πανηγύρι της ζωής (...). Ήταν μία εποχή μεγάλων ανατιμήσεων –στην οικονομία και στην κουλτούρα, στην υλική καθώς και στην ψυχολογική πραγματικότητα. Πλούσιοι άνθρωποι που είχαν στη διάθεσή τους τα πάντα ήρθε ξαφνικά μία στιγμή που θα ήταν ευχαριστημένοι εάν βρισκόταν κάποιο χέρι να τους προσφέρει ένα πιάτο ζεστή σούπα (...) Τα πάντα φαίνεται να έχουν ανατραπεί.» Βλ. Συλλογικό έργο, *Φωνές από την Βαϊμάρη*, μτφ. ΛΥΚΙΑΡΔΟΠΟΥΛΟΣ, Γεράσιμος, 2011, σελ.45-46.

Τις ίδιες ημέρες πραγματοποιείται εξέγερση στην περιοχή της Ruhr από την εργατική τάξη, η τελευταία και πιο μαζική, η οποία κι αυτή με τη σειρά της καταστέλλεται από τις κυβερνητικές δυνάμεις. Απόπειρα πραξικοπήματος επιχειρεί και ο νέος στο προσκήνιο Adolf Hitler και το εθνικοσοσιαλιστικό του κίνημα τον Νοέμβριο του 1923, το οποίο αποτυγχάνει κι αυτό να εκπληρώσει τον σκοπό του⁷⁶.

Τα πλείστα προβλήματα που παρουσιάζονται στο εσωτερικό της δημοκρατίας έχουν αφήσει το στίγμα τους στην πρώτη αυτή περίοδο της Βαϊμάρης. Τα θεμέλια του νέου καθεστώτος δεν χαρακτηρίζονται στέρεα, με τον γερμανικό λαό το 1923 να εμφανίζεται ανίκανος να διαχειριστεί μία κρίση τέτοιου μεγέθους και σε πολλούς τομείς της καθημερινότητάς του. Η αμέσως επόμενη, περίοδος, έδωσε ανάσα στην Γερμανία, παρότι κανείς δεν ανέμενε τις θετικές εξελίξεις που συντελέσθηκαν.

⁷⁶ Η εκτροπή των πραξικοπημάτων ως αντικείμενο Νομικού Πολιτισμού εξετάζεται στην Ενότητα Β' της συλλογιστικής, πιο ειδικά. σελ. 62-65.

A-iv. Περίοδος 1924-1929:

Τα «χρυσά χρόνια» της δημοκρατίας

Περίοδος ευημερίας

Τα χρόνια 1924-1929 αποτέλεσαν για την δημοκρατία την εποχή ανάκαμψής της και το μεσοδιάστημα μεταξύ των πρώτων κρίσιμων συνθηκών και της μετέπειτα πτώσης της. Μέχρι και το 1923 η Γερμανία δεν έδειχνε ικανή να μπορεί να ορθοποδήσει μετά και τις εξελίξεις στο εσωτερικό. Η περίοδος άνθισής της, όμως, παρατηρείται μόλις έναν χρόνο αργότερα και οφείλεται σε μία σειρά παραγόντων, κινήσεων αλλά και προσώπων. Σημαντικότερο εξ αυτών υπήρξε αυτό του Gustav Stresemann. Έξι κυβερνήσεις διοίκησαν την Γερμανία από τον Δεκέμβριο 1923 μέχρι τα τέλη Ιουνίου 1928. Σε όλες ο Stresemann είχε την θέση του υπουργού εξωτερικών⁷⁷.

Όπως είχε δηλώσει ο ίδιος στον επικεφαλής του συντηρητικού κόμματος, στο οποίο ανήκε, DVP: «Πιστεύω ότι η αποστολή κάθε υπουργού εξωτερικών στη σημερινή εποχή είναι να εκμεταλλευθεί την παγκόσμια οικονομική κατάσταση, ώστε να ασκήσει εξωτερική πολιτική με οικονομικά μέσα, καθώς αυτή είναι η μόνη άποψη με βάση την οποία συνεχίζουμε να είμαστε μία μεγάλη δύναμη»⁷⁸. Και αυτό έπραξε. Οι διπλωματικές του κινήσεις και η προσωπικότητά του είχαν ως αποτέλεσμα την εισροή ξένου κεφαλαίου στη χώρα⁷⁹. Αυτό που κατάφερε ο Stresemann ήταν να ανορθώσει την Γερμανία οικονομικά με δάνεια από τις ΗΠΑ χάρη στο «Σχέδιο Dawes». Με το τελευταίο εξασφαλιζόταν για τη χώρα περικοπή των οφειλών της και παραχώρηση διευκολύνσεων για την αποπληρωμή τους, έναντι των οποίων υποθηκεύονταν τα έσοδα των τελωνείων και οι σιδηρόδρομοι του Reich. Ως αποτέλεσμα του σχεδίου έχουμε τη συνεπή καταβολή των αποζημιώσεων, τον εκσυγχρονισμό της βιομηχανίας, την αύξηση της παραγωγής και την μείωση της ανεργίας⁸⁰.

⁷⁷ GAY, Peter, *Η Πνευματική ζωή στην Δημοκρατία της Βαϊμάρης (Γερμανία 1919-1933)*, μτφ. Τομανάς Βασίλης, 2010, σελ. 153.

⁷⁸ KOLB, Eberhard, *The Weimar Republic*, μτφ. FALLA, P. S., PARK, J., 1990² σελ. 60.

⁷⁹ ΚΟΥΤΣΟΥΚΟΥ, Φαίδρα, «1919 – 1933 Η Άγνωστη Βαϊμάρη. Αλήθειες & Μύθοι», Ένθετο της εφημερίδας *ΕΘΝΟΣ, ΕΘΝΟΣ ΙΣΤΟΡΙΑ ΣΗΜΕΡΑ*, 1919 – 1933 Η Άγνωστη Βαϊμάρη. *ΑΛΗΘΕΙΕΣ & ΜΥΘΟΙ*, Τεύχος 3, σ.λ., Δεκέμβριος 2012, σελ. 41-52, πιο ειδικά σελ. 49.

⁸⁰ Ό.π. σελ. 50.

Επιπροσθέτως, ο υπουργός κατόρθωσε να προσελκύσει και να κάνει πράξη παραγωγικές επενδύσεις. Κατασκευές μεγάλων δρόμων, σιδηροδρομικών δικτύων, αεροδρομίων και στο γενικότερο πλαίσιο, αναζωογόνηση της οικονομίας διά της ανάπτυξης⁸¹ πραγματοποιήθηκαν μέσα σε μικρό χρονικό διάστημα για την Γερμανία που μέχρι πρότινος είχε κλονισθεί.

Χάρη στις κινήσεις του, η χώρα επανέκτησε σταδιακά την ισχύ της ως μεγάλη δύναμη σε διεθνές επίπεδο και εισήλθε στην Κοινωνία των Εθνών ως τακτικό μέλος με το δικαίωμα άσκησης αρνησικυρίας. Οι Συνθήκες του Λοκάρνο⁸² και του Ραπάλο⁸³ εξομάλυναν τις σχέσεις της Γερμανίας με την Ευρώπη και τη Ρωσία και ενίσχυσαν τη θέση της ως ισχυρού κράτους που διατηρούσε καλές σχέσεις με Ανατολή και Δύση και είχε επανακτήσει το σεβασμό τους.

Τι σήμαινε για την δημοκρατία της Βαϊμάρης η ανάληψη καθηκόντων εξωτερικής πολιτικής το διάστημα 1923-1929 από έναν «πραγματικά συντηρητικό»⁸⁴, όπως ο Gustav Stresemann; Αναλογιζόμενοι ότι το καθεστώς της Βαϊμάρης –ως αποτέλεσμα της αναποτελεσματικής γερμανικής επανάστασης- πήρε την μορφή μίας «συντηρητικής δημοκρατίας», θεωρείται ως άμεση συνέπεια το γεγονός ότι και σε θέματα εξωτερικής πολιτικής, δεν υπήρχε καθολική αποκοπή από τις συνήθειες και μεθόδους του παρελθόντος. Δεν υπήρξε, για παράδειγμα, από κανένα μέρος αποκήρυξη των προσπαθειών να αλλάξουν οι επαχθείς όροι της Συνθήκης των Βερσαλλιών όσο το δυνατόν νωρίτερα, όποιο το κόστος. Δεδομένου ότι η εγχώρια κοινωνική δομή θεώρησε φυσικό ότι ένας αντιπρόσωπος της παλαιάς Γερμανίας θα είναι επικεφαλής της εξωτερικής πολιτικής, η προσωπικότητα και η συμπεριφορά του Stresemann στα εξωτερικά θέματα, τον κατέστησαν, ανέλπιστα, την καλύτερη επιλογή για εκείνα τα χρόνια. Η σε βάθος χρόνου προσπάθεια επίτευξης των αναθεωρητικών στόχων του και η μετριοπαθής χρήση των μέσων που είχε στην

⁸¹ <http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=477596> (Τελευταία επίσκεψη την 8^η Ιουλίου 2013).

⁸² Βλ. περισσότερα *Locarno Revisited: European Diplomacy 1920-1929*, επιμ. JOHNSON, Gaynor, 2004.

⁸³ Βλ. περισσότερα ΒΛΑΝΚΟΠΟΥΛΟΣ, Ν. Βλάσσης, *Συνθήκες σταθμοί της Ιστορίας*, 1998.

⁸⁴ Ο ιστορικός Henry A. Turner τον χαρακτηρίζει τοιουτοτρόπως. Τον σχολιασμό του Turner μεταφέρει ο KOLB, Eberhard, *The Weimar Republic*, μτφ. FALLA, P. S., PARK, J., 1990² σελ. 67.

διάθεσή του, επέτρεψαν στην Γερμανία να μπορεί να ελπίζει σε ένα καλύτερο μέλλον⁸⁵.

Κατά την δεύτερη αυτή περίοδο της Βαϊμάρης συντελέσθηκε συν τοις άλλοις και η αδιαμφισβήτητη καινοτομία και πρόοδος στην επιστήμη και άνθιση τις τέχνες, γεγονός που αναφέραμε ενδεικτικά και στην αρχή της συλλογιστικής. Είναι η περίοδος που οι δημιουργοί εκφράζουν τις αντιδράσεις τους στα προηγηθέντα γεγονότα αλλά και την αβεβαιότητα του μέλλοντος, παρ'όλες τις μεταρρυθμιστικές κινήσεις και την γενικότερη αίσθηση αλλαγής προς το βέλτιστο.

Ιδιαίτερη βάση πρέπει να δοθεί στο ότι η αλλαγή του τρόπου ζωής⁸⁶ των γερμανών σε αυτό το μεσοδιάστημα της δημοκρατίας θεωρήθηκε από κάποιους ως αποδέσμευση από παλαιοκαθεστωτικές αντιλήψεις. Αντιθέτως, από άλλους – υποστηρικτές του συντηρητισμού κυρίως – χαρακτηρίζεται ως *decadence*, ως παρακμή, αλλά και ασωτία, για την οποία καταδεικνύουν ως υπαίτιο το νέο πολιτικο-θεσμικό και κοινωνικό σύστημα που έφερε μαζί του το νέο δημοκρατικό πολίτευμα⁸⁷. Η στάση αυτή των ενστερνιστών της τελευταίας άποψης «έδινε τροφή» στους προφήτες της καταδίκης της Βαϊμάρης και μεγάλωνε το χάσμα που εδώ και καιρό χώριζε τους συντηρητικούς-εθνικόφρονες κύκλους με την δημοκρατία⁸⁸.

Θα μπορούσαμε να ισχυρισθούμε ότι τα χρυσά χρόνια της Βαϊμάρης αποτέλεσαν το διάστημα μεταξύ του εκμοντερνισμού και του φόβου του.

Το τέλος της περιόδου έρχεται το 1929. Ο Stresemann είχε πλήρη επίγνωση της πραγματικής κατάστασης μέχρι εκείνη την χρονιά. Είχε δηλώσει ότι η Γερμανία καθόταν πάνω στον κρατήρα ενός ηφαιστείου, όπου αν

⁸⁵ KOLB, Eberhard, *The Weimar Republic*, μτφ. FALLA, P. S., PARK, J., 1990² σελ. 67.

⁸⁶ Συγκεκριμένα, νέα επιτεύγματα της τεχνολογίας κάνουν την εμφάνισή τους τα οποία και έχουν άμεση επίδραση στην καθημερινότητα των Γερμανών, ο χρόνος διακοπών και αναψυχής αρχίζει να αποτελεί προνόμιο μίας μικρής ανώτερης τάξης, κυριαρχεί σταδιακά το αίσθημα της ανεξαρτησίας, ανακαλύπτεται εκ νέου το ανθρώπινο σώμα, παρατηρείται μία νέα συμπεριφορά προς τα παιδιά, την νεολαία αλλά και το αντίθετο φύλλο κ.α. KOLB, Eberhard, *The Weimar Republic*, μτφ. FALLA, P. S., PARK, J., 1990² σελ. 98.

⁸⁷ KOLB, Eberhard, *The Weimar Republic*, μτφ. FALLA, P. S., PARK, J., 1990² σελ. 98-99.

⁸⁸ Ο.π.

σταματούσε η δανειοδότηση, ένα μεγάλο μέρος της οικονομίας της χώρας θα κατέρρεε⁸⁹.

⁸⁹ <http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=477596> (Τελευταία επίσκεψη την 8^η Ιουλίου 2013).

A-v. Περίοδος 1930-1933:

Σε τροχιά αποσταθεροποίησης

Η κατάσταση στο εσωτερικό αρχίζει να σταθεροποιείται και η οικονομία να ανακάμπτει σε βαθμό που δεν αναμενόταν από τους περισσότερους Γερμανούς. Η ανησυχία του υπουργού εξωτερικών, όμως, επαληθεύτηκε το 1929 από τα γεγονότα στο εξωτερικό, που επηρέασαν άμεσα την Γερμανία και αποτέλεσαν την αρχή του τέλους της Βαϊμάρης. Ο λόγος για το οικονομικό κραχ του 1929 στο χρηματιστήριο της Wall Street στις ΗΠΑ, το οποίο και κλόνισε την παγκόσμια οικονομική σταθερά.

Συγκεκριμένα για την Γερμανία, παραπάνω από το μισό ποσό των δανείων καταβαλλόταν στους δανειστές της ανά τακτά χρονικά διαστήματα, γεγονός που για την χώρα σήμαινε ότι θα έπρεπε να το ξεπληρώνει σε περιορισμένη χρονική περίοδο, εντός 90 ημερών⁹⁰. Δεν είχε λάβει ένα υπέρογκο ποσό με *μία* δανειοδότηση που θα της εξασφάλιζε τον εφesusχασμό στο εσωτερικό για μεγάλο διάστημα. Ο μεγαλύτερος δανειστής της υπήρξαν οι ΗΠΑ, όπως αναφέραμε, και το κραχ του '29⁹¹ είχε ως απόρροιά του την επακόλουθη οικονομική καταστροφή και για το γερμανικό κράτος, καθώς οι πληγέντες αμερικανοί πολίτες για να βγουν από το αδιέξοδο στο οποίο είχαν περιπέσει εξαιτίας της πτώσης του χρηματιστηρίου, απαίτησαν τα χρήματα που είχαν δανείσει σε διάφορες χώρες.

Κατά την περίοδο της μεγάλης ύφεσης, όπως έχει χαρακτηριστικά μείνει στην ιστορία, η γερμανική οικονομία συρρικνώθηκε κατά περίπου 34% από το 1929 έως το 1933⁹², χρονιά κατά την οποία ανήλθε στην εξουσία το εθνικοσοσιαλιστικό κόμμα. Ο γερμανικός λαός δεν δείχνει ικανός να διαχειριστεί μία ακόμα οικονομική δυσπραγία και μάλιστα τέτοιας κλίμακας, που ελλοχεύει κινδύνους για την στοιχειώδη επιβίωσή του. Χαρακτηριστικά, οι άνεργοι που

⁹⁰ BROOMAN, J., *Longman 20th century history series: Weimar Germany: Germany 1918-33*, 1989, σελ. 26-27.

⁹¹ Βλ. περισσότερα για το κραχ GALBRAITH, John, Kenneth, *Το μεγάλο κραχ του 1929*, μτφ. ΑΣΤΕΡΙΟΥ, Ελένη, 2000.

⁹² <http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=477596> (Τελευταία επίσκεψη την 19^η Ιουλίου 2013)

αντιστοιχούσαν στα 2 εκατομμύρια του πληθυσμού πριν το 1929, αγγίζουν τα 6 το 1932 και πλήττουν το Volk στον μέγιστο βαθμό (Εικόνα 1)⁹³.

Μεγάλο μέρος του γερμανικού λαού δείχνει, πλέον, την εμπιστοσύνη του στην παράταξη εκείνη που κατηγορεί και προτίθεται να αποδώσει δικαιοσύνη για όλους και όλα όσα τον κάνουν να νοιώθει ταπείνωση και προδοσία από την ήττα στον πόλεμο και που τον έχουν εξωθήσει σε έναν πολύ δύσκολο τρόπο ζωής. Οι εθνικοσοσιαλιστές καταδικάζουν και τα γεγονότα που επέφερε το δημοκρατικό καθεστώς, το οποίο αντιμετωπίζεται ως λανθασμένη καθεστωτική αλλαγή από τον λαό ολοένα και περισσότερο. Επιπροσθέτως, ο τρόπος προσέγγισης των Γερμανών από τον χαρισματικό ηγέτη⁹⁴ του NSDAP Adolf Hitler και τα μέσα προπαγάνδας της ακροδεξιής εθνικιστικής παράταξης που χρησιμοποιούνται, παίζουν μείζονα ρόλο στην άνοδο του εθνικοσοσιαλιστικού κινήματος σε συνάρτηση με την γενικευμένη λαϊκή δυσaréσκεια.

Στροφή του Volk στον Εθνικοσοσιαλισμό και κορπορατιβισμό

Το εθνικοσοσιαλιστικό κόμμα περνά σε αυτή την τρίτη και τελευταία περίοδο της Βαϊμάρης από την αφάνεια στην εξουσία. Από το 1919, όποτε και ιδρύθηκε, δεν είχε επιδείξει σημαντικά αποτελέσματα στις εκλογικές αναμετρήσεις που επακολούθησαν, μέχρι συγκεκριμένα και αυτήν του 1928. Ακόμα και αν αναλογισθεί κανείς τη συνεχή χρήση των ακροδεξιών παραστρατιωτικών σωμάτων των *Freikorps* από τους Σοσιαλδημοκράτες, κατά τις εξεγέρσεις που μελετήσαμε περί τα 1918-1923, οι εθνικοσοσιαλιστές έχουν πενιχρά ποσοστά στις εκλογές.

⁹³ Βλ. Παράρτημα, Εικόνα 1 σελ. 83 της συλλογιστικής.

⁹⁴ Στην θεωρία του περί των μορφών κυριαρχίας, ο Max Weber αναφέρει για την χαρισματική κυριαρχία (θεωρία χαρισματικού ηγέτη), μία εκ των τριών –παραδοσιακή κυριαρχία και κυριαρχία του νόμου είναι οι δύο έτερες, ότι πηγάζει από μία εξαιρετική προσωπικότητα προικισμένη με αίγλη. Ο χαρισματικός ηγέτης στηρίζει την εξουσία του στη δύναμη της πειθούς των μαζών, αντιπροσωπευτικότερο παράδειγμα του οποίου υπήρξε η περίπτωση του Adolf Hitler. Η υπακοή σε τέτοιους ηγέτες συναρτάται με τους συγκινησιακούς παράγοντες που εκείνοι κατορθώνουν να διεγείρουν ώστε να διατηρήσουν τον έλεγχο. Η ιστορία είδε να παρελαύνουν πολλοί τέτοιοι αρχηγοί είτε ως αυτοκράτορες, είτε ως πνευματικοί ταγοί, είτε ως δικτάτορες. Ο Weber απεβίωσε το 1920 και δεν είδε την θεωρία του να επαληθεύεται στην πράξη με τον αρχηγό του Εθνικοσοσιαλιστικού κινήματος. Βλ. περισσότερα WEBER, Maximilian, *Theory of Social and Economic Organization*. Κεφάλαιο: "The Nature of Charismatic Authority and its Routinization", μτφ. ANDERSON, A. R., PARSONS, Talcott, 1947.

Μελετώντας κανείς την διαδικασία πολιτικής κυριαρχίας του Εθνικοσοσιαλισμού, οφείλει να λάβει υπόψη του την ιδεολογική επιρροή που ασκούσαν από τα μέσα του προηγούμενου αιώνα οι κορπορατιβιστικές θεωρίες και πρακτικές στην γερμανική κοινωνία⁹⁵. Την ενσωμάτωση, δηλαδή, οργανωμένων συμφερόντων στις κυβερνητικές διαδικασίες, στο πλαίσιο μίας ενσωμάτωσης των τάξεων και των διαφορών τους έτσι ώστε να διασφαλισθεί η κοινωνική συνεργασία προς όφελος μίας ιστορικής επιταγής⁹⁶: στην προκειμένη περίπτωση των συμφερόντων του Reich. Ολόκληρο το κομματικό σύστημα της Γερμανίας ήταν διαρθρωμένο σε αυτή τη βάση. Τα κόμματα αποτελούσαν σχηματισμούς της μορφής ομάδων συμφερόντων όπου το θρησκευτικό στοιχείο, ο τοπικισμός και ο ρόλος της κοινωνικής αριστοκρατίας, των élites ήταν πολύ ισχυρά. Η επιρροή των κορπορατιβιστικών θεωριών διαφαίνεται ενδεικτικά και στο γεγονός ότι ακόμα και κόμματα αρχών και του εκδημοκρατισμού, όπως οι σοσιαλδημοκράτες, συμφωνούσαν ότι οι απεργίες και οι κοινωνικές αντιδράσεις ήταν θεμιτές αν ήταν α-πολιτικές. Οι εθνικοσοσιαλιστές επικροτούν την λογική αυτή, συνδέοντας τις εν λόγω αντιδράσεις και οικονομικούς αγώνες με μία μορφή συντεχνιακών οργανώσεων. Παραπέμπουν κατ' αυτόν τον τρόπο σε κοινωνικό συνεργατισμό και φυλετισμό πάνω στον οποίο στηρίχθηκε εν γένει το μελλοντικό ναζιστικό κράτος⁹⁷.

Όπως υποστήριζε ο Gregor Strasser, θεωρητικός του εθνικοσοσιαλισμού, το νέο κράτος θα επέτρεπε στις εργατικές οργανώσεις –αντίθετα με τους «πολιτικάντηδες»- να προωθούν τα συμφέροντά τους, πειθαναγκάζοντας του εργοδότες να κινηθούν στα γενικότερα συμφέροντα του Reich. Το σημαντικό στοιχείο του εν λόγω πλαισίου είναι ότι το εθνικοσοσιαλιστικό κόμμα

⁹⁵ ΛΥΜΠΕΡΑΤΟΣ, Μιχάλης Π., *Η Δημοκρατία της Βαϊμάρης: Βηματισμός προς τον Φασισμό*, [Ένθετο της εφημερίδας] *Ο Επενδυτής, Η Δημοκρατία της Βαϊμάρης 1919-1933. Ο προθάλαμος του Χίτλερ*, 2012;, σελ. 29-51, πιο ειδικά σελ. 30.

⁹⁶ Συγκεκριμένα, ο κορπορατιβισμός, ή άλλως κορπορατισμός/σωματειακό κράτος, αποτελεί θεωρία που βασίζεται στην οργάνωση του οικονομικού συστήματος μιας κοινωνίας όπου τα μέλη της συμμετέχουν σε αυτό "υποχρεωτικά" μέσα από σωματειακές ενώσεις -γεωργικές, βιομηχανικές, στρατιωτικές, θρησκευτικές κ.ο.κ.-, οργανωμένες όμως από το κράτος και συνεπώς υποτελείς σε αυτό. Έτσι υπό το οικονομικό αυτό σύστημα καθίσταται περιττός κάθε άλλος θεσμός πολιτικής αντιπροσώπευσης των εργαζομένων. Πηγή: *Λεξικό κοινωνικών επιστημών* υπό την αιγίδα της Unesco, εκδόσεις Ελληνική Παιδεία Α.Ε., Αθήνα, 1972, τομ. 3^{ος}, σελ.957-959.

⁹⁷ ΛΥΜΠΕΡΑΤΟΣ, Μιχάλης Π., *Η Δημοκρατία της Βαϊμάρης: Βηματισμός προς τον Φασισμό*, [Ένθετο της εφημερίδας] *Ο Επενδυτής, Η Δημοκρατία της Βαϊμάρης 1919-1933. Ο προθάλαμος του Χίτλερ*, 2012;, σελ. 29-51, πιο ειδικά σελ. 31.

εμφανίστηκε ως αντι-κόμμα, ως ομάδα δράσης, ως στρατιωτικά οργανωμένος μηχανισμός χωρίς προγράμματα και «δόγματα», πέραν από τη βούληση του Φύρερ και του έθνους που θα επιχειρήσει κινηματικά μία βίαιη ανατροπή, που θα διόρθωνε την φαυλότητα των επίσημων συνδικάτων και θα παρέκαμπτε τους νομικίστικους περιορισμούς της συνταγματικής τάξης⁹⁸.

Υπό αυτό το πλαίσιο, ο εθνικοσοσιαλισμός προσπαθεί να προσεγγίσει και να διεισδύσει στην εργατική τάξη και στο συνδικαλιστικό κίνημα για την ανασύνθεσή τους, κίνηση που με αφορμή την οικονομική κρίση του '29 της τρίτης αυτής περιόδου που εξετάζουμε, αποδεικνύεται καθοριστικής σημασίας για την εξάπλωσή του, μέθοδος την οποία πραγματοποιεί καθώς με την αξιοποίηση μόνο των παραδοσιακών, παλαιοκαθεστωτικών μηχανισμών του δεξιού κράτους δεν κατόρθωνε μέχρι τώρα να εδραιωθεί.

Συγκεκριμένα, επικρατεί το σύνθημα «μέσα στις επιχειρήσεις» στο ναζιστικό κόμμα και από το 1929 επιχειρείται η ενσωμάτωση των εργατών στην εθνικοσοσιαλιστική λογική. Αφενός υιοθετούνται από το NSDAP πολλά από τα εργατικά αιτήματα, συμβολισμοί και συνθηματολογία που παραπέμπουν στην ιστορία της γερμανικής εργατικής τάξης για την δημιουργία θέσεων εργασίας και εργατικό έλεγχο⁹⁹. Αφετέρου, επιχειρείται μία οργανωτική ανασυγκρότηση με σκοπό τη συνδικαλιστική παρουσία στα εργοστάσια κι έτσι το 1929 δημιουργείται η Εθνικοσοσιαλιστική Οργάνωση Πυρήνων Επιχειρήσεων (NSBO), που μαζικοποιείται ραγδαία¹⁰⁰. Η στρατολόγηση για τα στελέχη έχει ως πηγή από την Δεξιά ανώτερους τεχνικούς, διοικητικά στελέχη, μηχανικούς κι επόπτες παραγωγής, αντλεί όμως χαμηλόβαθμα μέλη από νέους εργάτες με αγροτική καταγωγή, ανέργους και προερχόμενους από περιοχές με έντονη παρουσία θρησκευτικών και παρακρατικών οργανώσεων αλλά και τον φτωχό αγροτικό πληθυσμό. Όπως αναφέραμε, η ανεργία αγγίζει τα 6 εκατομμύρια σε αυτήν την τρίτη περίοδο της Βαϊμάρης. Οι ανεπάγγελτοι πολίτες γίνονται μαζικά μέλη των S.A., της παραστρατιωτικής αστυνομίας του εθνικοσοσιαλιστικού κόμματος - ιδίως όσοι προέρχονται από τα μισθωτά στρώματα- καθώς η εργοδοσία συχνά

⁹⁸ Ό.π.

⁹⁹ STAHURA P., *Georg Strasser and the Rise of Neonazism*, 1938, σελ. 34-50.

¹⁰⁰ https://en.wikipedia.org/wiki/National_Socialist_Factory_Cell_Organization (Τελευταία επίσκεψη την 20η Ιουλίου 2013)

επιζητεί κάρτες μέλους εθνικοσοσιαλιστικών οργανώσεων, ακόμα και για τις προσλήψεις¹⁰¹.

Η ανάδειξη του NSDAP από ένατο το 1929 σε πρώτο το 1932 πρέπει να αποδοθεί και στις τεχνικές που χρησιμοποιήθηκαν τόσο ως προς την μαζική του απεύθυνση όσο και στην εκλογική του καμπάνια, τεχνικές που ευνοήθηκαν και από την κατάρρευση του κύρους των επίσημων πολιτικών κομμάτων.

Οι δημόσιες συγκεντρώσεις ήταν εμπλουτισμένες από ένστολες ομάδες, προασπιστές του милитарισμού –όπως ήταν και όλη η φιλοσοφία του ναζισμού, πλήθη που επευφημούσαν και επηρεάζονταν από τα σύμβολα της παράταξης και δραματοποιημένες αφίσες των ηγετών. Σε αυτό το πλαίσιο, έπρεπε να βρεθεί και το πρόσωπο του «αντιπάλου» που θα δικαιολογούσε και θα καθιστούσε απτή την δράση των милитарιστικών ομάδων. Αυτό ήταν ο «ξένος», ο «απολίτιστος», ο «ανατροπέας» που έβρισκε εκφραστή κατά τους εθνικοσοσιαλιστές στην εικόνα του Εβραίου, του Αθίγγανου, του Σλάβου¹⁰². Στους ανωτέρω άξιζε η βίαιη αντιμετώπιση, ενώ ο γερμανικός λαός δεν είχε να φοβηθεί μία αντίστοιχη συμπεριφορά¹⁰³.

Το σημαντικότερο, όμως, στοιχείο για το πλεονέκτημα που αποκτά ο εθνικοσοσιαλιστικός χώρος σε σχέση με άλλους κομματικούς σχηματισμούς είναι ότι σε συνθήκες κρίσης πραγματοποιεί μία εκλεκτιστική συνάρθρωση πολλών ιδεολογικών εγκλήσεων. Αρθρώνει, συγκεκριμένα, αντικαπιταλιστικά αιτήματα, αιτήματα με σοσιαλιστική αναφορά και λογικές κατά του συστήματος. Η τακτική αυτή σε συνάρτηση με τον εθνικιστικό του λόγο και φιλοσοφία αλλά και το εθνικιστικό κλίμα που επικρατεί στην γερμανική κοινωνία την δεδομένη εποχή και με συμπλήρωμα λογικές милитарισμού, θρησκευτικού φανατισμού, ακόμα και θεοσοφισμού και μυστικισμού που ανθούσαν παραδοσιακά στην γερμανική κοινωνία¹⁰⁴, υποβοηθά την άνοδο στην εξουσία το 1932 σε πολύ μεγάλο βαθμό.

¹⁰¹ ΛΥΜΠΕΡΑΤΟΣ, Μιχάλης Π., *Η Δημοκρατία της Βαϊμάρης: Βηματισμός προς τον Φασισμό*, [Ένθετο της εφημερίδας] *Ο Επενδυτής, Η Δημοκρατία της Βαϊμάρης 1919-1933. Ο προθάλαμος του Χίτλερ*, 2012;, σελ. 29-51, πιο ειδικά σελ. 32.

¹⁰² PAXTON, R., *The Anatomy of Fascism*, 2004, σελ. 65.

¹⁰³ JOHNSON, E., *Nazi Terror: The Gestapo, Jews and Ordinary Germans*, 1999, σελ. 262.

¹⁰⁴ ΛΥΜΠΕΡΑΤΟΣ, Μιχάλης Π., *Η Δημοκρατία της Βαϊμάρης: Βηματισμός προς τον Φασισμό*, [Ένθετο της εφημερίδας] *Ο Επενδυτής, Η Δημοκρατία της Βαϊμάρης 1919-1933. Ο προθάλαμος του Χίτλερ*, 2012;, σελ. 29-51, πιο ειδικά σελ. 34.

Διακηρύξεις κατά της Δύσης και κατά του Διαφωτισμού λαμβάνουν χώρα, καθώς η γερμανική κοινωνία είναι άρρηκτα δεμένη με την εν λόγω ιδεολογική κληρονομιά. Συγκεκριμένα, είναι ιδιαιτέρως ανεπτυγμένη η αποστροφή σε κάθε τι δυτικό/διαφωτιστικό και στις παλαιοκαθεστωτικές, αριστοκρατικές τάξεις αλλά και στον αγροτικό κόσμο. Απόρροια του ιδεολογικού αυτού φάσματος είναι οι δηλώσεις των εθνικοσοσιαλιστών για εθνικοποιήσεις, για πάλι κατά του ιμπεριαλισμού της Συνθήκης των Βερσαλλιών, πρόθεση πολέμου κατά της πλουτοκρατίας και των διεφθαρμένων δημοσίων υπαλλήλων. Έχουμε μέχρι και αναφορές υπέρ της ιστορικής προοπτικής του γερμανικού λαού και όλα τα παραπάνω στοιχεία ενώνονται προς όφελος αυτής ακριβώς της ιστορικής προοπτικής: να επιτρέπεται η ατομική ιδιοκτησία, υπό τον έλεγχο του γερμανικού λαού. Στο σημείο αυτό οι εθνικοσοσιαλιστές παραδέχονται και αναγνωρίζουν το δίκιο που έχει ο μαρξισμός όταν υποστηρίζει την απόδοση των μέσων παραγωγής στους εργάτες και σε ολόκληρο τον Volk¹⁰⁵.

Η ανωτέρω πολυσημία που ασπάστηκε ο εθνικοσοσιαλισμός τον οδήγησε στην εξουσία. Πρέπει ωστόσο να σημειωθεί ότι οι άνθρωποι που τη στελέχωσαν δολοφονούνται δύο χρόνια μετά, στις 30 Ιουνίου -2 Ιουλίου του 1934 με διαταγή του Hitler¹⁰⁶. Πρώτος από όλους ο Georg Strasser, όλη η ηγεσία των Ταγμάτων Εφόδου S.A., ακροδεξιοί πολιτικοί που είχαν συμμαχήσει με το καθεστώς, ακόμα και άνθρωποι της Εκκλησίας στην -όπως έχει μείνει στην ιστορία- «Νύχτα των Μεγάλων Μαχαιριών»¹⁰⁷. Τοιουτοτρόπως, από την άνοδο στην εξουσία και μετά ο Hitler κάνει στροφή στην αμιγώς δικτατορική του πολιτική.

Για την πλειοψηφία των νέων -και όχι μόνο- Γερμανών που είχαν γαλουχηθεί με τις αξίες του κινήματος, ο εθνικοσοσιαλισμός δεν σήμαινε δικτατορία, απαγόρευση λόγου και καταπίεση, αλλά το ακριβώς αντίθετο: πρόκληση, ελευθερία και περιπέτεια. Έβλεπαν τους εαυτούς τους ως

¹⁰⁵ Ό.π.

¹⁰⁶ Η επίσημη εκδοχή της εθνικοσοσιαλιστικής προπαγάνδας περιέγραψε αυτές τις ενέργειες ως προληπτικό μέτρο κατά ενός -φανταστικού και όχι πραγματικού- πραξικοπήματος, προγραμματισμένο από τον Ernst Röhm, αρχηγό των SA και παλαιό φίλο του Χίτλερ. Για τον λόγο αυτό χρησιμοποιήθηκε ο όρος *Röhmputsch*, «πραξικόπημα του Röhm». Πηγή: http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9D%CF%8D%CF%87%CF%84%CE%B1_%CF%84%CF%89%CE%BD_%CE%9C%CE%B5%CE%B3%CE%AC%CE%BB%CF%89%CE%BD_%CE%9C%CE%B1%CF%87%CE%B1%CE%B9%CF%81%CE%B9%CF%8E%CE%BD (Τελευταία επίσκεψη την 21^η Ιουλίου 2013)

¹⁰⁷ Βλ. περισσότερα MARACIN, Paul R., *Η Νύχτα των Μεγάλων Μαχαιριών : οι 48 ώρες που άλλαξαν τον κόσμο*, μτφ. ΣΙΜΟΓΛΟΥ, Αθηνά, 2005.

μοντέρνους και αντιατομικιστές και ονειρεύονταν τον ρεβανσισμό που θα εξάλειφε την ταπείνωση του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και θα τους έκανε άξιους να αποκαλούνται «Άριοι». Ένας 33χρονος άνδρας που είχε καταταχθεί σε ένα από τα επιτελεία που επαναπάτριζαν τους Γερμανούς από την Ανατολική Ευρώπη δήλωνε το 1939: «Δεν χρειάστηκε να σκεφτώ ούτε ένα δευτερόλεπτο για να καταταχθώ. Το καθήκον που τίθεται είναι μοναδικό. Αυτή η πρόσκληση θα με λυτρώσει ταυτόχρονα και από τη στενότητα του γραφείου μου- πόσο αδιάφορο μού έχει γίνει»¹⁰⁸. Ο νομπελίστας Thomas Mann, από την άλλη μεριά, αναφέρει χαρακτηριστικά στις 27 Μαρτίου του 1933, δύο μήνες μετά την άνοδο του NSDAP στην εξουσία, ότι υπήρξε μάρτυρας ενός κινήματος όμοιο του οποίου δεν είχε υπάρξει στο παρελθόν «χωρίς ιδέες με βάθος, εναντίον των ιδεών, εναντίον κάθε τι ευγενούς, καλύτερου, αξιοπρεπούς, εναντίον της ελευθερίας, της αλήθειας και της δικαιοσύνης... Είχε ανέβει στην εξουσία υποβοηθούμενο από την μεγάλη αγαλλίαση εκ μέρους των μαζών»¹⁰⁹.

Οι πάγιες τακτικές του ναζιστικού κινήματος, η λαϊκή δυσαρέσκεια, τα ιδεολογικά αντιδυτικά φάσματα στο εσωτερικό της κοινωνίας και η θεσμική και κοινωνική υπερσυνέχεια, δεν αποτέλεσαν τις μόνες συνιστώσες που εδραίωσαν τον εθνικοσοσιαλισμό. Σε αυτό συνέβαλε και η έμμεση και άμεση συνδρομή του ίδιου του γερμανικού κράτους προς τους εθνικοσοσιαλιστές. Χωρίς την υποβοήθηση από την Δεξιά και την μείζονος σημασίας συνταγματική εκτροπή, το κόμμα του Adolf Hitler ίσως να μην είχε ανέλθει ποτέ στην ηγεσία του γερμανικού κράτους. Η Βαϊμάρη στην ουσία της δεν καταλύεται. Αυτοκαταργείται.

Το συνταγματικό ατόπημα και η παράδοση της εξουσίας

Κατά την τρίτη και τελευταία περίοδο της πρώτης γερμανικής δημοκρατίας, η οικονομική κρίση -μετά την χρονιά-σταθμό του 1929- και η αυξανόμενη άνοδος του εθνικοσοσιαλιστικού κινήματος, δεν πρέπει να εκλαμβάνονται ως οι δύο αποκλειστικές συνιστώσες εδραίωσης του Adolf Hitler και του κινήματός του. Οφείλουμε να δώσουμε ιδιαίτερη βάση και την δέουσα

¹⁰⁸ <http://www.tovima.gr/books-ideas/article/?aid=260566> (Τελευταία επίσκεψη την 21^η Ιουλίου 2013)

¹⁰⁹ Την άποψη του Thomas Mann μεταφέρει ο PAXTON, R., στο έργο του *The Anatomy of Fascism*, 2004, σελ. 7.

σημασία στη συμβολή της κρατικής παρέμβασης και του συνταγματικού πλαισίου που είχε τεθεί, όπως επισημάναμε, για να καταλήξουμε στο συμπέρασμα πως η ναζιστική άνοδος ίσως και να είχε αποφευχθεί αν δεν είχε λάβει χώρα η τρίτη αυτή συνιστώσα. Μία σειρά προσώπων -και οι κινήσεις τους, τα οποία κατείχαν τις σημαντικότερες ιεραρχικά θέσεις στην εξουσία του Reich, και που ανήκαν στη συντηρητική τάξη, αποτελούν τους παράγοντες που ανοίγουν τον δρόμο προς την πτώση της Βαϊμάρης. Οι Paul von Hindenburg και Heinrich Brüning μένουν στην ιστορία για την δράση τους την τελευταία περίοδο της Βαϊμάρης, περίοδος που εκκινεί με τον θάνατο του επιφανούς Stresemann κατά το πλέον κρίσιμο έτος του 1929.

Η ευαίσθητη γερμανική ευμάρεια είχε κλονισθεί ήδη από τις αρχές του 1929 και η κατάρρευση του χρηματιστηρίου της Wall Street με τις άμεσες συνέπειες στην Γερμανία, αναγκάζει την τότε κυβέρνηση Müller να παραιτηθεί. Την επόμενη κιόλας ημέρα, στις 28 Μαρτίου 1930¹¹⁰, ο δεύτερος -και τελευταίος- Πρόεδρος της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης¹¹¹, Paul von Hindenburg¹¹², ζητά από τον Heinrich Brüning να σχηματίσει κυβέρνηση. Ο εν λόγω πολιτικός, που έτσι αποτελούσε πλέον τον νέο καγκελάριο του Reich, ειδήμων στα οικονομικά, προτείνει ένα πρόγραμμα το οποίο περιελάμβανε περικοπές των μισθών των δημοσίων υπαλλήλων, αύξηση των εισφορών των εργαζομένων στα

¹¹⁰ Ο Heinrich A. Winkler αναφέρει στο βιβλίο του *«Βαϊμάρη: Η ανάπηρη Δημοκρατία 1919-1933»* ότι η 27^η Μαρτίου του 1930 αποτελεί τη σοβαρότερη τομή στην ιστορία της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης. Η ανασκόπηση των γεγονότων καταδεικνύει χωρίς καμία αμφιβολία ότι εκείνη την ημέρα έληξε οριστικά η περίοδος της σχετικής σταθερότητας και ότι η πρώτη γερμανική δημοκρατία εισήλθε σε φάση διάλυσης. Πολλοί είχαν συνείδηση της σοβαρότητας της κατάστασης. Η *Frankfurter Zeitung* στις 28 Μαρτίου έγραψε για την «μαύρη ημέρα (...) την διπλά μοιραία, καθώς το εντελώς ασήμαντο αντικείμενο της σύγκρουσης είναι αστεία δυσανάλογο με τις ολέθριες συνέπειες που ενδέχεται να προκύψουν». Βλ. περισσότερα σελ. 223 του ανωτέρω βιβλίου.

¹¹¹ Ο πρώτος Πρόεδρος της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης υπήρξε ο Friedrich Ebert.

¹¹² Ο Paul von Hindenburg, στρατάρχης και από το 1919 επίτιμος αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Στρατού, αποτελούσε ζωντανό θρύλο για τους Γερμανούς. Ήταν ο «νικητής του Τάνενμπεργκ» -αποφασιστική νίκη των Γερμανών στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο επί του ρωσικού στρατού- και εξελέγη δις Πρόεδρος του Reich, μετά τον Ebert. Ο στρατάρχης αντιπροσώπευε την παλαιοκαθεστωτική Γερμανία και είχε την αμέριστη στήριξη των συντηρητικών, φιλομοναρχικών, δεξιών στρωμάτων της Βαϊμάρης. Για τα τελευταία, η εκλογή του σήμαινε ότι είχαν αποκτήσει και πάλι πρόσβαση στον ανώτατο άρχοντα του κράτους και ότι αποτελούσε ένα βήμα προς τα εμπρός. Το σίγουρο, όμως, όπως αναφέρει ο Winkler, είναι ότι ισοδυναμούσε με σιωπηρή συνταγματική αναθεώρηση, με μία επανίδρυση της Δημοκρατίας σε συντηρητική βάση. Η νίκη του αντικατοπτρίζει, αν μη τι άλλο, και έκφραση της διαμαρτυρίας εναντίων όλων όσων κατέστησαν την Βαϊμάρη πολύπαθη, αλλά και εναντίον όσων την κάνουν να θεωρείται μοντέρνα. Βλ. περισσότερα WINKLER, Heinrich A., *Βαϊμάρη η Ανάπηρη Δημοκρατία 1918-1933*, μτφ. Σαλταμπάση Άντζη, 2011, σελ. 170-171, 173.

ασφαλιστικά ταμεία¹¹³, δασμούς στα αγροτικά προϊόντα, υψηλότερους έμμεσους φόρους, μείωση των κρατικών δαπανών και άλλες ανάλογου ύφους ρυθμίσεις¹¹⁴. Στο σύνολό τους, οι προτάσεις του Brüning εμπεριείχαν αποπληθωριστικές πολιτικές που προορίζονταν, όμως, για τέρψη των συντηρητικών στρωμάτων και όχι προς διευκόλυνση του εργατικού κόσμου.

Τα κόμματα της Βαϊμάρης αντιτίθενται στις προτάσεις Brüning και οι εθνικοσοσιαλιστές, μετά και την αμέριστη στήριξη που αρχίζουν να δείχνουν στην εργατική τάξη, αποσκοπώντας στην άνοδό τους, όπως επισημάνθηκε ανωτέρω, αντιδρούν εντόνως με κινητοποιήσεις, αψηφώντας τις αστυνομικές εντολές. Χωρίς τη στήριξη των κομμάτων, ο καγκελάριος παίρνει μία από τις σημαντικότερες αποφάσεις που αναιρούν την βιωσιμότητα της δημοκρατίας. Προσφεύγει στο άρθρο 48 του Συντάγματος¹¹⁵.

Με το εν λόγω άρθρο, αποδίδονται στον Πρόεδρο του Reich υπερεξουσίες, καθώς η διακυβέρνηση της χώρας μπορεί να ασκηθεί με προεδρικά διατάγματα και μόνον, και η διάταξη μπορεί να τεθεί σε ισχύ άπαξ και υπάρξει «κατάσταση έκτακτης ανάγκης» για την δημοκρατία, *χωρίς, όμως, να ορίζεται η φύση της «κατάστασης έκτακτης ανάγκης» αυτή καθ' αυτή*. Ουσιαστικά, ο ανώτατος άρχοντας του κράτους καθίσταται υποκατάστατο του νομοθέτη, καταργώντας, επιπροσθέτως, τον ρόλο του Reichstag κατά το δοκούν¹¹⁶. Άλλως, θα μπορούσαμε να ισχυρισθούμε ότι καθίσταται υποκατάστατο του Kaiser, επιστρέφοντας στην μοναρχική –απολυταρχικού τύπου– διακυβέρνηση της χώρας.

Εφεξής, ο Hindenburg κυβερνά με αναγκαστικούς νόμους, παραμερίζοντας εξολοκλήρου το κοινοβούλιο. Παραπάνω από 200 ήταν τα προεδρικά διατάγματα τα οποία εξέδωσε. Ασκεί την απολυταρχικού τύπου πολιτική του και η δημοκρατία αυτοκαταργεί τον ρόλο της. Αυτονομήθηκαν παράλληλα με

¹¹³ ΧΑΤΖΗΙΩΣΗΦ, Χρήστος, *Η Δημοκρατία της Βαϊμάρης και οι σημερινές «αναβιώσεις» της*, άρθρο «Η Δημοκρατία της Βαϊμάρης και η απειλή των "άκρων": Το ατελέσφορο των ιστορικών "αναλογιών"», 2012, σελ. 11-47, πιο ειδικά: σελ. 34.

¹¹⁴ GAY, Peter, *Η Πνευματική ζωή στην Δημοκρατία της Βαϊμάρης (Γερμανία 1919-1933)*, μτφ. Τομανάς Βασίλης, 2010, σελ. 157.

¹¹⁵ Βλ. για τη συνταγματική εκτροπή ως αντικείμενο Νομικού Πολιτισμού στην Ενότητα Β' σελ. 50-58.

¹¹⁶ ΠΑΠΑΔΑΤΟΣ-ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ, Δημοσθένης, *Η Δημοκρατία της Βαϊμάρης και οι σημερινές «αναβιώσεις» της*, άρθρο «Δημοκρατία στα άκρα. Εκσυγχρονισμός και Ναζισμός στην Μεσοπολεμική Γερμανία.», 2012, σελ. 49-60, πιο ειδικά: σελ. 53-54.

την εκτελεστική εξουσία, τμήματα του κρατικού μηχανισμού και κυρίως ο στρατός, ο οποίος ανέτρεψε τον ίδιο τον Brüning, κάτι που υπήρξε και επιθυμία του ίδιου του Hindenburg.

Στις τελευταίες εκλογικές αναμετρήσεις του 1932 της Βαϊμάρης, το NSDAP του Adolf Hitler βγαίνει πρώτο κόμμα, χωρίς να έχει την απόλυτη πλειοψηφία¹¹⁷. Ο Hindenburg, όμως, δεν έτρεφε ποτέ τα καλύτερα των συναισθημάτων για τον ηγέτη του εθνικοσοσιαλιστικού κόμματος. Αναφερόταν μέχρι τελευταία στιγμή στο πρόσωπό του ως ο «αυστριακός δεκανέας»¹¹⁸ και παρά την νίκη του NSDAP στις τελευταίες εκλογικές αναμετρήσεις, δεν όριζε τον ίδιο καγκελάριο, αλλά τον Franz von Papen κι εν συνεχεία τον Kurt von Schleicher¹¹⁹. Η απόφαση του διορισμού -και μαζί με αυτή η θνησιγένεια της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης- προέκυψε μετά την πεποίθηση του συντηρητικού πολιτικού ότι ο Hitler θα μπορούσε να χειραγωγηθεί καταλλήλως και να προασπίσει τα συμφέροντα των κυρίαρχων élites. Το γεγονός αυτό αποτυπωνόταν και στην πίεση που ασκούσαν εκείνη την περίοδο κύκλοι βιομηχάνων και οικονομικά εύπορων προς τον Hindenburg, προκειμένου να προωθηθεί στην καγκελαρία ο αρχηγός του Εθνικοσοσιαλιστικού Κόμματος για την υλοποίηση των δικών τους συμφερόντων και των δικών τους «θέλων»¹²⁰.

¹¹⁷ Η πλειοψηφία ενός κομματικού συνασπισμού δεν ήταν εφικτή στο εκλογικό σύστημα της Γερμανίας κατά την περίοδο της πρώτης δημοκρατίας, καθώς ήταν αυτό της αναλογικής. Μετά την ήττα της Γερμανίας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και την κατάρρευση της μοναρχίας, στις εκλογές του 1918 για τη σύγκληση συντακτικής συνέλευσης, προβλέφθηκε για πρώτη φορά η εφαρμογή αναλογικού συστήματος σε όλη τη γερμανική επικράτεια. Το εκλογικό σύστημα της αναλογικής καθιερώθηκε και συνταγματικά με το άρθρο 22 του Συντάγματος της Βαϊμάρης, το οποίο καθιέρωνε και την καθολική ψηφοφορία, καθώς πλέον και οι γυναίκες άνω των είκοσι ετών είχαν εκλογικό δικαίωμα. Σε όλη την περίοδο της Βαϊμάρης ίσχυσε ο εκλογικός νόμος της 27ης Απριλίου 1920. Τα εκλογικά συστήματα της περιόδου της δημοκρατίας, σε συμμόρφωση προς τις συνταγματικές επιταγές, απέδιδαν έναν εξαιρετικά υψηλό δείκτη αντιπροσωπευτικότητας, με τα ποσοστά ψήφων και εδρών σχεδόν να ταυτίζονται, τόσο σε επίπεδο εθνικών εκλογών όσο και στις ομόσπονδες χώρες. Ωστόσο, το σύστημα της Βαϊμάρης είχε ως συνέπεια και τον κατακερματισμό και την πληθώρα των πολιτικών κομμάτων, εμποδίζοντας έτσι τον σχηματισμό σταθερών κοινοβουλευτικών πλειοψηφιών και συμβάλλοντας στη δημιουργία πολιτικής αστάθειας. Πηγή: www.greeklaws.com/pubs/uploads/word/326.doc (Τελευταία επίσκεψη την 24η Ιουλίου 2013).

¹¹⁸ ΤΖΟΥΚΑΣ, Βαγγέλης, «Η Εδραίωση του Χίτλερ στην εξουσία και το τέλος της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης» [Ένθετο της εφημερίδας] *Ο Επενδυτής*, Η Δημοκρατία της Βαϊμάρης 1919-1933. Ο προθάλαμος του Χίτλερ, 2012, σελ. 73-95, πιο ειδικά σελ. 84.

¹¹⁹ Βλ. περισσότερα

http://hsc.csu.edu.au/modern_history/national_studies/germany/2421/page106.htm (Τελευταία επίσκεψη την 24η Ιουλίου)

¹²⁰ Ο.π.

Ο Adolf Hitler διορίζεται καγκελάριος του Reich και η Βαϊμάρη απεκδύεται στο επόμενο διάστημα από την δημοκρατική της ταυτότητα. Η Γερμανία κυβερνάται πλέον υπό φασιστικό καθεστώς και ακολουθούν γεγονότα γνώριμα στο παγκόσμιο στερέωμα. Όλες οι ενέργειες έλαβαν χώρα με νόμιμο τρόπο, ως αποτέλεσμα της εκ νέου προσφυγής του Hitler στο άρθρο 48 του Συντάγματος¹²¹.

¹²¹ Βλ. Ενότητα Β' «Ο ΝΟΜΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΒΑΪΜΑΡΗΣ», σελ. 54-58 της παρούσας συλλογιστικής.

ΕΝΟΤΗΤΑ Β'

Ο ΝΟΜΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΒΑΪΜΑΡΗΣ

Οι ιστορικές εξελίξεις που παραθέσαμε στην Α' Ενότητα, κατεγράφησαν, όπως επισημάναμε και στην εισαγωγή, κατ' επιλογήν. Η ιστορία της πρώτης γερμανικής δημοκρατίας ενέχει πολλές λεπτομέρειες των λεπτομερειών και δεν σταματά στην ενδεικτική ανωτέρω ανασκόπηση. Η επιλογή των σημείων έγινε για να αποδοθεί στον καλύτερο δυνατό βαθμό το κλίμα της εποχής και να συμβάλει στην περαιτέρω εξέταση του γερμανικού νομικού νολιτισμού την δεδομένη περίοδο. Περιοριστήκαμε στα γεγονότα που συνετέλεσαν στην πτώση της Βαϊμάρης.

Ο νομικός πολιτισμός μίας τέτοιας πολυπαθούσης κοινωνίας αποτελεί άκρως ενδιαφέρον στοιχείο όποιου θελήσει να μελετήσει την πορεία του ανεπιτυχούς πολιτικού εκσυγχρονισμού ενός μεταπολεμικού καθεστώτος που στιγματίστηκε από την μοναρχική παράδοση.

Στην δεύτερη αυτή ενότητα προσπαθούμε να σκιαγραφήσουμε και να εφαρμόσουμε κατά την ουσία του τον νομικό πολιτισμό της Βαϊμάρης βασιζόμενοι σε πρώτο στάδιο στον ορισμό του Antoine Garapon, που στην περίπτωση έχει να κάνει όχι με ένα συγκεκριμένο έθιμο ή με ένα συγκεκριμένο νόμο/διάταγμα κ.ο.κ., αλλά με μία συγκεκριμένη χώρα/κοινωνία, σε μία συγκεκριμένη περίοδο της Ιστορίας.

Ο νομικός πολιτισμός προηγείται του θετού δικαίου και αποτελεί τις διαδεδομένες προϋποθέσεις οι οποίες οδηγούνται σε ζύμωση από τον νομοθέτη ώστε να κατασθούν κανόνες δικαίου. Είναι οι προϋποθέσεις αυτές που αποτελούν τις διεργασίες που σχετίζονται με την λειτουργία του Δικαίου, την απονομή της Δικαιοσύνης και της κοινωνικής συμπεριφοράς, αλλά δεν έχουν πλασθεί, ακόμα, σε κανόνες θετού δικαίου¹²².

Οι προϋποθέσεις αυτές που υποβοήθησαν στο να διαμορφωθούν οι κανόνες δικαίου της Βαϊμάρης καταλήγουμε να τις χωρίζουμε σε δύο χρονικές περιόδους. Στις προϋποθέσεις που γέννησαν το θετό δίκαιο της Δημοκρατίας: το Σύνταγμα -μέχρι το 1918- και σε αυτές που γεννούν τα επιπρόσθετα προεδρικά διατάγματα στο τέλος της Βαϊμάρης, όπου ο Πρόεδρος υποκαθιστά, όπως είδαμε, τον νομοθέτη σύμφωνα με το άρθρο 48. Μετά και την αναφορική

¹²² Βλ. GARAPON, Antoine, PAPADOPOULOS, Ioannis, *Juger en France et en Amérique*, 2010.

παράθεση των προϋποθέσεων αναλύουμε το Σύνταγμα αυτό καθ' αυτό, τις εκτροπές των παραστρατιωτικών οργανώσεων και πραξικοπημάτων και το επάγγελμα του νομικού κατά την εποχή, για μία ολοκληρωμένη εικόνα. Και αυτό γιατί ο νομικός πολιτισμός δεν παύει να υφίσταται σε μια κρατική οντότητα από τη στιγμή που θα γεννηθεί το θετό της δίκαιο. Όχι μόνον υπάρχει αλλά και εξελίσσεται, καθώς και το ίδιο το δίκαιο είναι ένας ζωντανός οργανισμός που πλάθεται σε καθημερινή βάση, ανάλογα με τις διαφορετικές εκφάνσεις και απαιτήσεις της κοινωνίας. Υπό αυτά τα δεδομένα εξετάζουμε και τον νομικό πολιτισμό μετά και το θετό δίκαιο της Βαϊμάρης.

B-i. Το Σύνταγμα της Δημοκρατίας

Το Σύνταγμα της Βαϊμάρης αποτέλεσε κατά βάση δημιούργημα του καθηγητή Δημοσίου Δικαίου στο Πανεπιστήμιο του Βερολίνου κι έπειτα υφυπουργού αλλά και υπουργού εσωτερικών Hugo Preuß¹²³. Τέθηκε σε ισχύ στις 11 Αυγούστου 1919. Τις θέσεις του περί του νέου Συντάγματος διατύπωνε και ο Max Weber¹²⁴, ο οποίος διετέλεσε σύμβουλος του βασικού συντάκτη του.

Με τον εν λόγω καταστατικό χάρτη της Γερμανίας εγκαθιδρύεται το πολίτευμα της ομοσπονδιακής δημοκρατίας 17 κρατιδίων. Ανώτατος πολιτειακός παράγοντας οριζόταν ο Πρόεδρος, ο οποίος αναδεικνυόταν απευθείας από τον λαό. Ανώτατο εκτελεστικό όργανο ήταν η ομοσπονδιακή κυβέρνηση, με επικεφαλής τον καγκελάριο. Η νομοθετική εξουσία ασκείτο από το Reichstag, που εκλεγόταν με καθολική ψηφοφορία με το σύστημα της απλής αναλογικής¹²⁵.

Οι προϋποθέσεις που γεννούν το συνταγματικό πλαίσιο

Το Σύνταγμα της πρώτης γερμανικής δημοκρατίας αποτέλεσε γέννημα της στρατιωτικής ήττας του Reich. Η συνταγματικά δημοκρατική, λοιπόν, Γερμανία δεν αποτέλεσε δημιούργημα μίας σταδιακής εξελικτικής πορείας προς

¹²³ Βλ. ROSENSTOCK, Werner, *Two Significant Anniversaries Robert Weltsch and the L.B.I. Year Book*, άρθρο της εφημερίδας *AJR INFORMATION*, Φύλλο XXXI No. 6, Ιούνιος 1976, πιο ειδικά *Jewish Politicians*, σελ.2.

¹²⁴ Βλ. περισσότερα MOMMSEN, J., Wolfgang, *Max Weber and German Politics, 1890-1920*.

¹²⁵ ΜΕΝΤΗΣ, Τάκης, «1919 – 1933 Η Άγνωστη Βαϊμάρη. Αλήθειες & Μύθοι», Ένθετο της εφημερίδας *ΕΘΝΟΣ, ΕΘΝΟΣ ΙΣΤΟΡΙΑ ΣΗΜΕΡΑ, 1919 – 1933 Η Άγνωστη Βαϊμάρη. ΑΛΗΘΕΙΕΣ & ΜΥΘΟΙ*, Τεύχος 3, σ.λ., Δεκέμβριος 2012, σελ. 41-52, πιο ειδικά σελ. 45.

το δημοκρατικό πολίτευμα και ιδεώδες, αλλά αναγκάστηκε, όπως επισημάναμε, να εκδημοκρατισθεί από τις νικήτριες Μεγάλες Δυνάμεις για να μην μπορέσει να «βλάψει» εκ νέου. Αναφέραμε χαρακτηριστικά ότι οι νικητές έθεσαν ως όρο να μην υπάρξει καμία συζήτηση με τον αυτοκράτορα για την τύχη της χώρας. Η προϋπόθεση, λοιπόν, γέννησης της μείζονος συνταγματικής και πολιτευματικής αλλαγής είχε το στοιχείο του ξαφνικού, του αιφνιδίου για την Γερμανία. Υπό αυτές τις συνθήκες, οι Preuß και Weber συντάσσουν τα καινούρια άρθρα και διατάξεις.

Εκτός από την προϋπόθεση της γέννησης του νέου συνταγματικού χάρτη, έχουμε και αυτές που σχετίζονται με το αυτό καθ' αυτό περιεχόμενο των άρθρων του, με το ύφος που τους αποδίδει ο συντάκτης τους. Προϋπόθεση για να διαμορφωθεί το περιεχόμενο των άρθρων του Συντάγματος αποτέλεσε από την μία το *Sonderweg*¹²⁶, το «ιδιαίτερο μονοπάτι» που ακολούθησε η γερμανική κοινωνία των μοναρχικών παραδόσεων κι εθίμων, που αναφέραμε στις καταβολές της Δημοκρατίας. Από την άλλη πλευρά, όμως, προϋπόθεση αποτέλεσε και η γενικότερη αίσθηση που επικρατούσε σε ένα μέρος του πληθυσμού της Γερμανίας ότι η χώρα ήταν έτοιμη για το δημοκρατικό πολίτευμα και μάλιστα η αλλαγή χαρακτηριζόταν επιτακτική, επιθυμία που εκφράστηκε μέσω της Γερμανικής Επανάστασης του 1918-1919. Υπό αυτήν την έννοια, το Σύνταγμα της Βαϊμάρης παρουσιάζει μία αντιφατικότητα εν τη γενέσει του. Υπήρξε το «δημοκρατικότερο όλων των δημοκρατιών της εποχής»¹²⁷, παραχωρώντας, όμως, υπερεξουσίες στον Πρόεδρο του Reich, οι οποίες το καταργούσαν αυτοστιγμεί¹²⁸: «το πιο δημοκρατικό Σύνταγμα» ως πρώτο χαρακτηριστικό, «το Σύνταγμα της αυτοκατάργησης» ως το αμέσως επόμενο. Ο Preuß, ορμώμενος από τις ιστορικές εξελίξεις που είχαν λάβει χώρα και τις προϋποθέσεις που αναφέραμε ανωτέρω, επιχειρεί να κατασκευάσει ένα σύστημα διοικητικής συγκέντρωσης¹²⁹, συνδυάζοντας τις πολιτικές και οικονομικές αρχές και του Φιλελευθερισμού και του Σοσιαλισμού στο νέο

¹²⁶ Βλ. περισσότερα <http://www.historytoday.com/edgar-feuchtwanger/peculiar-course-german-history> (Τελευταία επίσκεψη την 17^η Αυγούστου 2013).

¹²⁷ WINKLER, A., Heinrich, ό.π. σελ.67-68.

¹²⁸ Βλ. για το «αντιφατικό» του Συντάγματος σελ. 51 της συλλογιστικής.

¹²⁹ <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/475612/Hugo-Preuss> (Τελευταία επίσκεψη την 17^η Αυγούστου).

Σύνταγμα. Συγκεκριμένα, ο Preuß επεδίωξε να μειώσει τις μονάδες δημόσιας διοίκησης στα κρατίδια, τις οποίες και θα ενσωμάτωνε σε ένα ενιαίο κράτος¹³⁰.

Ως συμπλήρωμα των προϋποθέσεων που γεννούν το συνταγματικό πλαίσιο της Δημοκρατίας στην αρχή της, έχουμε και αυτές που επιφέρουν τη θνησιγένειά της, με τα Προεδρικά διατάγματα. Οι Bruning και Hindenburg καταφεύγουν στο άρθρο 48, αφ' ενός προκειμένου να ασκήσουν την εσωτερική πολιτική της αρεσκείας τους και των συμφερόντων των δεξιών στρωμάτων, αφετέρου και κατά πρώτο μέλημά τους -εξετάζοντας το γενικότερο πλαίσιο που γεννήθηκαν οι εν λόγω προϋποθέσεις- εξαιτίας της μεγάλης οικονομικής κρίσης και ανεργίας που ενδυνάμωναν την λαϊκή δυσαρέσκεια επί σειρά ετών και δεν άφηναν περιθώριο για μία αισιόδοξη ματιά για το μέλλον της Γερμανίας.

Αποδομώντας¹³¹ το περιεχόμενο του Συντάγματος:

Το στοιχείο του «αντιφατικού»

Ο William L. Shirer, στο έργο του *Η Άνοδος και Πτώση του Γ' Reich*, αναφέρει ενδεικτικά για το Σύνταγμα της Βαϊμάρης ότι αποτελούσε «το πιο φιλελεύθερο και δημοκρατικό έγγραφο που είχε να επιδείξει ο 20^{ος} αιώνας (...) γεμάτο ευφυείς κι αξιοθαύμαστες διατάξεις οι οποίες φαίνονταν να εγγυώνται την λειτουργία μίας σχεδόν αψεγάδιαστης δημοκρατίας»¹³².

Πράγματι, το Σύνταγμα της πρώτης γερμανικής δημοκρατίας υπήρξε ένα πρωτοφανές δημιούργημα για την εποχή ως προς το *δημοκρατικό ύφος* των

¹³⁰ Η Δημοκρατία στην ουσία της εν τέλει, δεν αποτέλεσε ένα ενιαίο κράτος -παρά τις επιδιώξεις του Preuß- όπως η Γαλλική Δημοκρατία. Τα κρατίδιά της ήταν κάτι περισσότερο από αυτοδιοικούμενες περιφέρειες, όπως διαπιστώσαμε με τα αποτελέσματα της θεσμικής κι εθνικής υπερσυνέχειας στο νεόδμητο κράτος του 1918. Βλ. WINKLER, A., Heinrich, ό.π. σελ.60, MOMMSEN, Hans, *The rise and fall of Weimar Democracy*, μτφ. FORSTER, Elborg, JONES, Larry Eugene, 1996 (=1989), σελ. 54.

¹³¹ Χρησιμοποιούμε τον όρο «αποδόμηση» στηριζόμενοι στην έννοια που του απέδωσε ο καθηγητής J. Hillis Miller στο δοκίμιό του "*Stevens' Rock and Criticism as Cure*" (1976): "Αποδόμηση δεν είναι το να αποσυναρμολογήσεις τη δομή ενός κειμένου, αλλά μία υπόδειξη ότι το ίδιο το κείμενο έχει αποσυναρμολογήσει τον εαυτό του. Αυτό που φαίνεται ως η συμπαγής του βάση δεν είναι βράχος, αλλά αέρας". Η αποδόμηση ορίζει το κείμενο ως κάτι το νόημα του οποίου γνωρίζεται μόνο μέσω διαφοράς. Βλ. περισσότερα: <http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CF%80%CE%BF%CE%B4%CF%8C%CE%BC%CE%B7%CF%83%CE%B7> (Τελευταία επίσκεψη την 19^η Αυγούστου 2013).

¹³² SHIRER, L., William, *The Rise and Fall of the Third Reich*, Νέα Υόρκη, 1961 (=1989). Πηγή: http://books.google.gr/books?id=fpFbuCKOLKwC&pg=PA12&hl=el&source=gbs_selected_pages&cad=2#v=onepage&q=%20the%20most%20liberal%20and%20democratic%20document%20of%20its%20kind%20the%20twentieth%20century%20had%20ever%20seen&f=false (Τελευταία επίσκεψη την 21^η Αυγούστου 2013).

άρθρων του. Η ιδέα ύπαρξης υπουργικού συμβουλίου βασίστηκε στο πρότυπο της Αγγλίας και της Γαλλίας, ενός ισχυρού Προέδρου του Reich σε αυτό της Αμερικής και του δημοψηφίσματος στο πρότυπο της Ελβετίας¹³³. Καθιερώθηκε ένα περίτεχνο και πολύπλοκο εκλογικό σύστημα αναλογικής αντιπροσώπευσης, με σκοπό να αποφευχθούν τυχόν απώλειες ψήφων και να δοθεί σε μικρές μειονότητες το δικαίωμα να εκπροσωπηθούν στο Κοινοβούλιο.

Οι κοινωνιστικές αντιλήψεις που διέπουν το γερμανικό Σύνταγμα και αποβλέπουν σε δημοκρατική ανανέωση των θεμελίων του Reich είναι έκδηλες, γεγονός το οποίο διαπιστώνει ο αναγνώστης του εγγράφου από το προοίμιο του:

«Ο γερμανικός λαός, ενωμένος στις εθνικές του ρίζες κι εμψυχωμένος από την θέληση να ανανεώσει και να θεμελιώσει το κράτος του στις αρχές της ελευθερίας και της Δικαιοσύνης, να εξυπηρετήσει την εσωτερική και εξωτερική ειρήνη, και να προαγάγει την κοινωνική πρόοδο, ψήφισε το Σύνταγμα που ακολουθεί»¹³⁴.

Το περιεχόμενο του κειμένου ακουγόταν εύγλωττα στα ώτα κάθε φιλικά προσκείμενου προς την δημοκρατία ατόμου κατά την δεδομένη περίοδο. Ο Volk κηρυσσόταν κυρίαρχος, έτσι τουλάχιστον γινόταν αντιληπτό από την πλειοψηφία των Γερμανών. Με το εν λόγω Σύνταγμα δεν αποβλεπόταν να ιδρυθεί μία βιώσιμη πολιτική δομή και μόνο, αλλά, επιπροσθέτως, να θεσπισθούν νέα δικαιώματα για τους πολίτες¹³⁵. Ενδεικτικά αναφέρουμε κάποια: Η πολιτική εξουσία πηγάζει από τον λαό. Όλοι οι Γερμανοί είναι ίσοι απέναντι στον νόμο. Η προσωπική ελευθερία είναι απαράβατη. Άνδρες και γυναίκες έχουν το δικαίωμα ψήφου από την ηλικία των 20. Κάθε Γερμανός έχει την ελευθερία της έκφρασης και το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι. Κάθε πολίτης έχει το δικαίωμα στην εργασία και το νέο κράτος του παρέχει την ανάλογη αρωγή για την επαγγελματική του αποκατάσταση. Οι εργαζόμενοι δεν μπορούν να απολυθούν με κριτήριο το φύλο τους, την θρησκεία ή τις πολιτικές τους προτιμήσεις και το Εθνικό Συμβούλιο Εργοστασίων είναι αρμόδιο να επιβλέπει

¹³³ Ό.π.

¹³⁴ Όπως το παραθέτει μεταφρασμένο στα ελληνικά ο ΤΣΙΤΣΕΚΛΗΣ, Αγγ. Π., *Κοινωνικαι Διατάξεις των Μεταπολεμικών Πολιτευμάτων*, s.l., s.d., σελ. 75.

¹³⁵ Βλ. περισσότερα RUTH, Henig, *The Weimar Republic: 1919-1933*, Λονδίνο, Νέα Υόρκη, 1998, σελ. 14.

το δίκτυο των συμφωνιών μεταξύ των εργοστασιακών μονάδων και των υπαλλήλων¹³⁶. Καθιερώνεται η δάωρη εργασία. Κάθε Γερμανός έχει δικαίωμα στην εστίαση. Όλοι οι πολίτες του Reich απολαμβάνουν πλήρως την ελευθερία των πιστεύω τους και της συνείδησής τους¹³⁷. Συμπληρωματικά, η δυνατότητα που κατοχυρωνόταν στον λαό να εκλέγει άμεσα τον Πρόεδρο του Reich καθώς και η δυνατότητα δημοψηφίσματος, καθίστανται από τους σοβαρότερους λόγους –πέραν των νέων δικαιωμάτων- χαρακτηρισμού του Συντάγματος ως του δημοκρατικότερου όλων της εποχής του.

Κανένας άνθρωπος στον κόσμο δεν θα ήταν περισσότερο ελεύθερος από έναν Γερμανό, καμία κυβέρνηση περισσότερο δημοκρατική και φιλελεύθερη από αυτήν. Ή τουλάχιστον «στα χαρτιά», καταλήγει ο Shirer ¹³⁸.

Παρόλη την δημοκρατική χροιά και αναγέννηση σε όλα τα επίπεδα που απέπνεε το Σύνταγμα, υπήρξαν διατάξεις και σημεία του που όχι μόνον δεν επιβεβαίωναν την ανωτέρω γενική αντίληψη, αλλά το ακριβώς αντίθετο, καθιστούσαν την δημοκρατία έρμαιο διαφορετικών, όπως διαπιστώσαμε, συμφερόντων. Το στοιχείο του αντιφατικού είναι αυτό που διέπει το Σύνταγμα, ίσως όχι με την πρώτη ανάγνωση, αλλά κατόπιν προσεκτικής ανάλυσής του και βεβαίως μετά και την μελέτη των εξελίξεων που έλαβαν χώρα. Γνωρίζουμε, πλέον, ότι το Σύνταγμα της Βαϊμάρης και η διαφορετική κάθε φορά αξιοποίησή του από πρόσωπα της εξουσίας, έπαιξε μείζονα ρόλο, όπως διαπιστώσαμε, στην αυτοκατάργηση της Δημοκρατίας.

Πλείστα και πρωτοεμφανιζόμενα δικαιώματα για τους πολίτες ¹³⁹ υπήρξαν στον νέο Σύνταγμα, αλλά συγκεκριμένα για τα αντιφατικά στοιχεία που έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην βιωσιμότητα του νέου καθεστώτος, έχουμε ως πρώτο το γεγονός ότι ενώ προβλεπόταν η ίδρυση του νέου κράτους στο πρότυπο της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, η τελευταία δεν ανακηρύσσεται

¹³⁶ Ό.π.

¹³⁷ SHIRER, L., William, *The Rise and Fall of the Third Reich*, Νέα Υόρκη, 1961 (=1989). Πηγή: http://books.google.gr/books?id=fpFbuCKOLKwC&pg=PA12&hl=el&source=gbs_selected_pages&cad=2#v=onepage&q=%20the%20most%20liberal%20and%20democratic%20document%20of%20its%20kind%20the%20twentieth%20century%20had%20ever%20seen&f=false (Τελευταία επίσκεψη την 21^η Αυγούστου 2013).

¹³⁸ Ό.π.

¹³⁹ Η Γερμανία υπήρξε από τις πρώτες χώρες που καθιέρωσαν το δικαίωμα του εκλέγειν με το Σύνταγμα του 1919 και για τον γυναικείο πληθυσμό.

όπως ήταν αναμενόμενο και διατηρείται ο τίτλος του Reich¹⁴⁰. Τοιουτοτρόπως, δεν εξαλείφεται καθολικά η υπερσυνέχεια με το παλαιό καθεστώς. Οι μετριοπαθείς πολιτικές δυνάμεις προσπάθησαν μέσα από συμβιβασμούς κατά την Εθνοσυνέλευση να αποτάξουν το καϊζερικό μοναρχικό καθεστώς· διατηρώντας, όμως, τον όρο βασιλείο/αυτοκρατορία δημιουργούν συγχύσεις ως προς την δυναμική της νέας τάξης πραγμάτων και αν όντως αποτελεί νέα τάξη πραγμάτων.

Χρήζει επισήμανσης ότι ο όρος Reich που αναφέρεται στην βαϊμαρική περίοδο της γερμανικής ιστορίας δεν μεταφράζεται με την έννοια του βασιλείου ή της αυτοκρατορίας αλλά αναφέρεται στους θεσμούς, τους υπαλλήλους, τα σώματα κ.ο.κ. μίας ενιαίας κρατικής οντότητας, ερχόμενο σε αντίθεση με τα μοναρχικού τύπου κρατίδια προ-Βαϊμάρης, τα *Länder*¹⁴¹. Ο όρος *Das Reich* είχε την έννοια του νομικού προσώπου του ομοσπονδιακού κράτους, με τον ίδιο τρόπο που ο όρος *Το Στέμμα* προσδιορίζει τις κοινοπολιτικές χώρες και ο όρος *Η Ένωση* τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής. Η απόδοση της νέας του αυτής έννοιας, όμως, γίνεται μεταγενέστερα, μετά το τέλος της Βαϊμάρης αλλά και του Τρίτου Reich, διαχωρισμός που τον πρώτο χρόνο της Δημοκρατίας δεν ήταν δυνατό να αποτυπωθεί στον τρόπο σκέψης των Γερμανών.

Επιπροσθέτως, εκτός από την διατήρηση του τίτλου του Reich, την μεγαλύτερη αντιφατικότητα ως προς τον δημοκρατικό χαρακτήρα του Συντάγματος επεδείκνυε η ισχύς της «κεφαλής» του Reich με το άρθρο 48.

Άρθρο 48: Ο Πρόεδρος - Νομοθέτης¹⁴²

Ο Hugo Preuß, επιθυμώντας να αποτελέσει θεματοφύλακα της δημοκρατίας και ακολουθώντας τις υποδείξεις του Max Weber, δημιουργεί ένα «αντίπαλο δέος»¹⁴³ απέναντι στο Reichstag, ούτως ώστε το τελευταίο να μην κινηθεί ανεξέλεγκτα και εις βάρος της νέας Δημοκρατίας, μιας και το εν λόγω πολίτευμα αποτελούσε για πρώτη φορά πραγματικότητα για την Γερμανία. Γι'

¹⁴⁰ MENTHS, Τάκης, «1919 – 1933 Η Άγνωστη Βαϊμάρη. Αλήθειες & Μύθοι», Ένθετο της εφημερίδας *ΈΘΝΟΣ, ΈΘΝΟΣ ΙΣΤΟΡΙΑ ΣΗΜΕΡΑ*, 1919 – 1933 Η Άγνωστη Βαϊμάρη. ΑΛΗΘΕΙΕΣ & ΜΥΘΟΙ, Τεύχος 3, σ.1., Δεκέμβριος 2012, σελ. 41-52, πιο ειδικά σελ. 45.

¹⁴¹ Βλ. περισσότερα http://en.wikipedia.org/wiki/Reich#cite_ref-5 Παράγραφος During the Weimar Republic. (Τελευταία επίσκεψη την 23^η Αυγούστου 2013).

¹⁴² Βλ. Παράρτημα της παρούσας διπλωματικής σελ. 78.

¹⁴³ WINKLER, A., Heinrich, ό.π. σελ.61.

αυτόν τον λόγο προχωρά στην δημιουργία ως μονοπρόσωπου οργάνου του Προέδρου του Reich ως πολύ ισχυρού. Πρώτα, με την νομιμοποίηση της απευθείας εκλογής του από τον Volk η οποία και θα αντιστάθμιζε τον κίνδυνο ενός κοινοβουλευτικού απολυταρχισμού. Αφ' ετέρου με το να του παραχωρεί υπερεξουσίες, με τις οποίες, υπό «καταστάσεις έκτακτης ανάγκης» (*Notverordnungen*) για το Reich, ασκούσε την πολιτική της αρεσκείας του μέσω προεδρικών διαταγμάτων, δίχως να χρειάζεται έγκριση από το Reichstag. Κατ' αυτόν τον τρόπο, ο Πρόεδρος αντικαθιστά ουσιαστικά την κανονική νομοθετική διαδικασία¹⁴⁴, αποκτά εξ ολοκλήρου τον ρόλο του νομοθέτη.

Οι αντιδράσεις για το προεδρο-κεντρικό αυτό σύστημα των συντακτών του Συντάγματος ήταν έντονες. Ο Hermann Molkenbuhr, ιστορικό στέλεχος του Σοσιαλδημοκρατικού κόμματος χαρακτήρισε τον Πρόεδρο του Reich «υποκατάστατο του Kaiser» και την εκλογή του από τον λαό «αυθεντικό ναπολεόντειο κόλπο». Με τη σειρά του ο σοσιαλδημοκράτης κοινοβουλευτικός εκπρόσωπος Richard Fischer προειδοποίησε ότι η πρόταση του Preuß έδινε στον Πρόεδρο του Reich μεγαλύτερη και ευρύτερη εξουσία από αυτή που είχαν ο Πρόεδρος της Γαλλικής Δημοκρατίας ή των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής. Εκτός αυτού, το νέο Σύνταγμα δεν θα έπρεπε να είναι με τέτοιο τρόπο δομημένο ώστε να απολαμβάνει μεγαλύτερων προνομίων ο Πρόεδρος –ο Ebert, αυτήν την περίοδο-, όπως συνέβαινε με το ακριβώς προηγούμενο Σύνταγμα του Bismarck. Όπως αναφέρει, προφητικά θα μπορούσαμε να ισχυρισθούμε, ο Fischer: «Πρέπει να σκεφτούμε σοβαρά το γεγονός ότι μία μέρα θα βρεθεί σε αυτή τη θέση ένας άλλος πολιτικός από ένα άλλο κόμμα, ενδεχομένως από ένα αντιδραστικό κόμμα με πραξικοπηματικές διαθέσεις. Πρέπει να προφυλαχθούμε από ένα τέτοιο ενδεχόμενο, ιδιαίτερα από τη στιγμή που η ιστορία άλλων δημοκρατιών μας προσφέρει εξόχως διδακτικά παραδείγματα για το συγκεκριμένο ζήτημα»¹⁴⁵.

Οι ανωτέρω προβληματισμοί δεν έβρισκαν γόνιμο έδαφος στα υπόλοιπα αστικά κόμματα και τελικά το ισχυρό προφίλ της κεφαλής του κράτους έγινε αποδεκτή, με τις εξεγέρσεις του 1919 που μελετήσαμε και οι οποίες

¹⁴⁴ Ό.π. σελ 68.

¹⁴⁵ Τις απόψεις των Molkenbuhr και Fischer μεταφέρει ο WINKLER, Heinrich A., *Βαϊμάρη η Ανάπηρη Δημοκρατία 1918-1933*, μτφ. Σαλαμπάση Άντζη, 2011, σελ. 61-62.

προσλάμβαναν χαρακτήρα και διαστάσεις εμφύλιας σύρραξης, να παίζουν από τους κυριότερους ρόλους της αποδοχής αυτής.

Στις 31 Ιουλίου 1919, ο σοσιαλδημοκράτης υπουργός Εσωτερικών Eduard David, χαιρετίζει την ψήφιση του Συντάγματος της Βαϊμάρης, λέγοντας ότι η Γερμανία ήταν πια «η πιο δημοκρατική δημοκρατία στον κόσμο» και ότι «πουθενά αλλού δεν είχε πραγματωθεί με μεγαλύτερη τελειότητα απ' ό,τι σε αυτό το Σύνταγμα.» Εντούτοις, το αυταρχικό κράτος δεν αποτελούσε παρελθόν. Επιβίωσε μέσα στο Σύνταγμα και μέσω αυτού. Όταν τα κυβερνητικά κόμματα θα δυσκολεύονταν να προχωρήσουν σε συμβιβασμούς, ο πειρασμός να μεταθέσουν την ευθύνη προς τα «επάνω», στην κεφαλή του κράτους, θα ήταν μεγάλος. Σε κατάσταση εκτάκτου ανάγκης το Reichstag μπορούσε να ανατρέψει τον καγκελάριο και τους υπουργούς, χωρίς να υποχρεούται να ορίσει τους διαδόχους τους. Σύμφωνα, όμως, με το Σύνταγμα, δεν μπορούσε να εκλέξει καγκελάριο. Αρκούσε το ότι ο καγκελάριος που θα διόριζε ο Πρόεδρος να μπορούσε να απολαύει της εμπιστοσύνης του Reichstag¹⁴⁶. Τη θέση ισχύος κατείχε ο Πρόεδρος του Reich και όχι το Reichstag.

Είναι γνωστή η άποψη ότι «ο νόμος είναι η ερμηνεία του». Δεν θα μπορούσε να υπάρξει καλύτερο παράδειγμα προς επιβεβαίωση της συγκεκριμένης ρήσης από αυτό του άρθρου 48 του Συντάγματος της Βαϊμάρης. Το περιεχόμενό του δεν καθορίζει, όπως έχουμε επισημάνει και ανωτέρω στην θεματική, την φύση της κατάστασης έκτακτης ανάγκης¹⁴⁷ με την οποία πολύ πιθανώς να έρθει αντιμέτωπη ένα κράτος και να απειληθεί η δημόσια ασφάλεια. Οι ασάφειες που παρατηρούνται αφήνουν μεγάλο περιθώριο σε κάθε έναν που βρίσκεται στην εξουσία να ερμηνεύσει το άρθρο διαφορετικά και να το χρησιμοποιήσει χάριν συμφέροντός του. Αυτό και έπραξαν οι δύο Πρόεδροι που πέρασαν από την Βαϊμάρη, ο Friedrich Ebert και ο Paul von Hindenburg, όπως και ο Adolf Hitler όταν τοποθετείται στην εξουσία και η Βαϊμάρη έρχεται στο τέλος της.

¹⁴⁶ WINKLER, A., Heinrich, ό.π. σελ. 68.

¹⁴⁷ Βλ. περισσότερα SCHMITT, Carl, *Πολιτική Θεολογία: Τέσσερα Κεφάλαια για την διδασκαλία περί Κυριαρχίας*, επιμ. ΚΟΝΔΥΛΗΣ, Παναγιώτης, 1922(=1994).

Προς νομική στήριξη του κινήματος του Εθνικοσοσιαλισμού, ο συνταγματολόγος και θεωρητικός του Ναζισμού, αποκαλούμενος και «Νομικός του Τρίτου Reich», Carl Schmitt (1888-1985), από τους πιο γνωστούς, ενδιαφέροντες και πολυδιαβασμένους –ακόμα και από μελετητές/αναγνώστες αριστερών ή ακροαριστερών φρονημάτων- θεωρητικούς του κράτους, αναφέρει στο έργο του *Πολιτική Θεολογία* όπου πραγματεύεται την έννοια της κυριαρχίας (της κυριαρχίας με τη νομική-συνταγματολογική έννοια του όρου), ότι η κατάσταση έκτακτης ανάγκης είναι μία γενική πολιτειολογική έννοια, όχι το κάθε έκτακτο αστυνομικό μέτρο ούτε το κάθε αναγκαστικό διάταγμα. Είναι μία κατάσταση οριακή, συστατικό στοιχείο της οποίας είναι η αναστολή ισχύος ολόκληρης της υφιστάμενης τάξης. Σε μία τέτοια κατάσταση το κράτος συνεχίζει να υφίσταται ενώ το δίκαιο μπαίνει στο περιθώριο. Η περίπτωση έκτακτης ανάγκης αποκαλύπτει περισσότερο από οτιδήποτε άλλο την ουσία της κρατικής εξουσίας.

Συμπερασματικά, ο Preuß στην προσπάθειά του να εξασφαλίσει την Δημοκρατία δίνοντας υπερεξουσίες στον Πρόεδρό της, πετυχαίνει το αντίθετο αποτέλεσμα από αυτό που επιθυμούσε, να ισχυροποιήσει την δημοκρατία. Για τον λόγο αυτό την κίνηση του Preuß θα την χαρακτηρίσουμε ως την αντιφατικότητα της αντιφατικότητας του Συντάγματος.

Η επίκληση του άρθρου 48 από διαδοχικές κυβερνήσεις ήταν αρωγός στο να σφραγιστεί η μοίρα της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης. Κι ενώ η πρώτη επίκληση από τον Brüning του *Notverordnungen* είχε κατά βάση καλές προθέσεις για το μέλλον της Βαϊμάρης, δηλαδή το να βγει από την δύσκολη κατάσταση -ακόμα και αν ενυπήρχαν σημάδια ευεργεσίας των δεξιών στρωμάτων, η δύναμη του να ασκεί εξουσία μέσω διαταγμάτων, χρησιμοποιήθηκε αδρά όχι για μία συγκεκριμένη έκτακτη ανάγκη, αλλά χάριν αντικατάστασης του ηγέτη του κοινοβουλίου, του καγκελάριου¹⁴⁸. Η υπερβολική χρήση των διαταγμάτων έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην απώλεια της λαϊκής εμπιστοσύνης στη συνταγματική δημοκρατία, οδηγώντας στην άνοδο εξτρεμιστικών δυνάμεων.

¹⁴⁸ [http://en.wikipedia.org/wiki/Article_48_\(Weimar_Constitution\)#cite_ref-evans_3-1](http://en.wikipedia.org/wiki/Article_48_(Weimar_Constitution)#cite_ref-evans_3-1) (Τελευταία επίσκεψη την 29^η Αυγούστου 2013).

Adolf Hitler και συνταγματικοί ελιγμοί

Όταν ο Hitler αναλαμβάνει καθήκοντα ως καγκελάριος την 30η Ιανουαρίου 1933, για να εξασφαλίσει την απόλυτη πλειοψηφία στο Reichstag¹⁴⁹ πραγματοποιεί προσωρινή συμμαχία με το Γερμανικό Εθνικό Λαϊκό Κόμμα, DNVP, και στις 5 Μαρτίου του ίδιου έτους προκηρύσσει εκλογές. Στις 27 Φεβρουαρίου, 6 ημέρες πριν την διεξαγωγή τους, ξεσπά φωτιά στο Reichstag η οποία και το καταστρέφει¹⁵⁰. Ισχυριζόμενοι ότι το γεγονός αποτέλεσε εμπρησμό εκ μέρους των Κομμουνιστών, και άρα το εναρκτήριο λάκτισμα μίας κομμουνιστικής επανάστασης, οι Εθνικοσοσιαλιστές το χρησιμοποιούν ως πρόφαση για να παρακινήσουν τον Hindenburg να υπογράψει το Διάταγμα της φωτιάς του Reichstag, η επίσημη ονομασία του οποίου ήταν Προεδρικό Διάταγμα για την Προστασία του Λαού και του Κράτους: *Verordnung des Reichspräsidenten zum Schutz von Volk und Staat*.

Με το εν λόγω διάταγμα, εν δυνάμει του άρθρου 48, περιορίζονται δικαιώματα συμπεριλαμβανομένου του *habeas corpus*¹⁵¹, της ελευθερίας της έκφρασης, της ελευθερίας του Τύπου, του συνέρχεσθαι και τίθενται συνταγματικοί περιορισμοί ως προς τις έρευνες για την δήμευση της περιουσίας.

Ο εμπρησμός του Reichstag¹⁵² ήταν ένα από τα πρώτα βήματα των Εθνικοσοσιαλιστών που υποβοήθησαν στην εδραίωση μίας μονοκομματικής δικτατορίας στην Γερμανία. Με την χρησιμοποίηση του άρθρου 48 και από τον Hitler και τον περιορισμό θεμελιωδών δικαιωμάτων, ο Εθνικοσοσιαλισμός καθιερώνεται με τον έλεγχο του Συντάγματος (υπό το συγκεκριμένο άρθρο), γεγονός που αποδίδει στην εν λόγω τακτική το στίγμα της νομιμότητας. Το

¹⁴⁹ Όπως έχει αναφερθεί, ο Hitler ανακηρύχθηκε καγκελάριος δίχως να έχει την πλειοψηφία στις τελευταίες εκλογές του 1932. Βλ. σελ 45-46 της παρούσας συλλογιστικής.

¹⁵⁰ Βλ. περισσότερα <http://www.historyplace.com/worldwar2/riseofhitler/burns.htm> (Τελευταία επίσκεψη την 29η Αυγούστου 2013).

¹⁵¹ Το *habeas corpus* αποτελεί θεσμό του αγγλοσαξονικού δικαίου, που αποσκοπεί στην προστασία της ατομικής ελευθερίας του πολίτη έναντι της αυθαίρετης σύλληψης και κράτησης του· ψηφίστηκε το 1679, την περίοδο του Καρόλου του Β' της Αγγλίας. <http://www.periergos.gr/erotiseis/ti-simainei-i-latiniki-frasi-habeas-corpus> (Τελευταία επίσκεψη την 29η Αυγούστου 2013).

¹⁵² Δεν μπορεί να ισχυρισθεί κανείς μετά βεβαιότητας ότι ο εμπρησμός του γερμανικού Κοινοβουλίου ήταν έργο Κομμουνιστών. Υπάρχουν σοβαρές ενδείξεις ότι η εν λόγω ενέργεια ήταν έργο των Εθνικοσοσιαλιστών για να εξασφαλισθεί η νίκη τους στις εκλογές του 1933. Βλ. περισσότερα <http://www.historyplace.com/worldwar2/riseofhitler/burns.htm> (Τελευταία επίσκεψη την 29η Αυγούστου 2013).

στοιχείο του «αντιφατικού» του καταστατικού χάρτη της Βαϊμάρης κάνει ακόμη μία φορά την εμφάνισή του.

Συνεχίζοντας με αυτό το στίγμα της «νόμιμης πρακτικής» ο ηγέτης του NSDAP με την τροποποίηση του Συντάγματος το 1933, *Ermächtigungsgesetz*¹⁵³, η οποία υπογράφεται από τον Hindenburg, ακυρώνει την εξουσία του Reichstag και την μεταθέτει στο υπουργικό συμβούλιο (εκ του αποτελέσματος στον Καγκελάριο, τον Adolf Hitler), καθιστώντας στην ουσία εαυτόν δικτάτορα της Γερμανίας. Μείζονος σημασίας αποτελεί το γεγονός ότι η τροποποίηση *Ermächtigungsgesetz* γίνεται υπό τη σκιά του εμπρησμού του Reichstag.

Χιλιάδες διαταγμάτων, όπως η μείζονος σημασίας κατάργηση όλων των άλλων πολιτικών κομμάτων εκτός του Εθνικοσοσιαλιστικού, βασίστηκαν, αποδόθηκαν και δικαιολογήθηκαν από τον Hitler ρητά στο Διάταγμα περί του Εμπρησμού του Reichstag, το οποίο στηρίχθηκε, όπως είδαμε, στο άρθρο 48. Για τα επόμενα 12 χρόνια ο Hitler ουσιαστικά κυβερνούσε υπό καθεστώς που ισοδυναμούσε με στρατιωτικό νόμο, στα πλαίσια της νομιμότητας.

Το Σύνταγμα της Βαϊμάρης χάρισε μεν στους Γερμανούς περισσότερη πολιτική ελευθερία, αλλά σε περίπτωση που οι καιροί άλλαζαν προς το χειρότερο, δεν θα ήταν σε θέση να τους τη διασφαλίσει. Η «πιο δημοκρατική δημοκρατία στον κόσμο» δεν απειλείτο μόνον από τις δυνάμεις που την αρνούσαν και την πολεμούσαν. Το μεγαλύτερο μειονέκτημά της ήταν ότι είχε ιδρυθεί κατά τέτοιον τρόπο που επέτρεπε την αυτοκατάργησή της, όπως αυτό επιβεβαιώθηκε από την Ιστορία στο βάθος των δεκατεσσάρων ετών ζωής της.

¹⁵³ Βλ. το κείμενο της τροποποίησης με τίτλο *Νόμος για την Αποκατάσταση της Αγωνίας του Λαού και του Reich* Παράρτημα Γ' της παρούσας συλλογιστικής σελ. 80-81.

B-ii. Στην Βαϊμάρη των εκτροπών

Στην δεύτερη αυτή υποενότητα εξέτασης του νομικού πολιτισμού της Δημοκρατίας, πραγματευόμαστε τις εκτροπές που έλαβαν χώρα στο εσωτερικό της γερμανικής κοινωνίας. Με τον όρο εκτροπή εννοούμε τα στοιχεία εκείνα που παρεκκλίνουν της ομαλής λειτουργίας ενός κρατικού συνόλου ή μέρους αυτού και μπορούν να το οδηγήσουν στην παρακμή ή και τον αφανισμό του.

Καταπιανόμενοι με μία συγκεκριμένη περίοδο της γερμανικής Ιστορίας, μελετάμε τη φύση των εκτροπών αυτών που έχουν να κάνουν με τον «θεσμό» των παραστρατιωτικών οργανώσεων και τα πραξικοπήματα που συντελέστηκαν. Τα δύο αυτά είδη εκτροπής σε μία κοινωνία επιλέγονται γιατί προκρίνουν τον μιλιταρισμό που αποτελούσε, όπως διαπιστώνουμε, για τον γερμανικό λαό αποδεκτό στοιχείο, τρόπο ζωής, αλλά όχι μόνον· ήταν και σε ορισμένες περιπτώσεις στοιχείο θαυμασμού. Με τη συνταγματική εκτροπή που αναλύθηκε στην προηγούμενη υποενότητα και τις εκτροπές που αναλύονται στην παρούσα δίδεται μία εικόνα της εκ των έσω ανυπαρξίας πολιτικής και θεσμικής ισορροπίας στην Βαϊμάρη όπου το δίκαιο εκτρέπεται της ομαλής πορείας του, χωρίς ωστόσο κάτι τέτοιο να γίνεται πάντα αντιληπτό, καθώς αποτελεί δίκαιο γι' αυτόν που το ποιεί την δεδομένη στιγμή, για την εκάστοτε εξουσία.

Επιπλέον, καταβάλλεται προσπάθεια, ώστε οι εκτροπές που μελετώνται να εξετασθούν και να συνδεθούν με το γερμανικό χαρακτηριστικό *habitus* που έχει να κάνει με τη δυναμική/αποδοχή του στοιχείου της βίας στον γερμανικό λαό, ως ιδιαιτέρου γνωρίσματος του συγκεκριμένου πληθυσμού με το πέρασ των αιώνων.

Για τον «θεσμό» των παραστρατιωτικών οργανώσεων επιλέγεται η περίπτωση της οργάνωσης *Freikorps*. Υπάρχουν πλείστες άλλες¹⁵⁴ στην

¹⁵⁴ Οι κυριότερες παραστρατιωτικές - παραπολιτικές οργανώσεις στη Γερμανία του μεσοπολέμου υπήρξαν: Για τους αριστεριστές, η Ένωση Αγωνιστών του Κόκκινου Μετώπου (*Rotfrontkämpferbund*), οι Φρουροί του Ρήνου και η Ένωση Σπαρτακιστών (*Spartakusbund*). Για τους σοσιαλδημοκράτες και τους φιλελεύθερους κεντρώους, η Αυτοκρατορική Σημαία Μαύρο Κόκκινο Χρυσό (*Reichsbanner Schwarz Rot Gold*) και η Νέα Γερμανική Τάξη (*Jungdeutscher Orden*). Για τους εθνικιστές: Χαλυβδόκρανοι (*Stahlhelm*), Ένωση Βετεράνων (*Bund der Frontsoldaten*), Γερμανική Λαϊκή Άμυνα και Επίθεση (*Deutschvolkischer Schutz und Trutzbund*), Ένωση Μάχης (*Kampfbund*), Λάβαρα Μετώπου (*Frontbann*) και Ελεύθερα Σώματα (*Freikorps*). Από αυτά τα τελευταία κυρίως δημιουργήθηκαν αργότερα τα Τάγματα Εφόδου (*Sturm Abteilung* ή απλά *SA*) οι γνωστοί "φαιοχίτωνες" του Adolf Hitler. ΓΙΑΝΝΑΚΑΙΝΑΣ, Πάνος, *SA Τάγματα Εφόδου. Η Εμπροσθοφυλακή του Ναζισμού*, χ.τ. χ.χ., σελ. 7.

Γερμανία της Βαϊμάρης, κάποιες από τις οποίες στηρίχθηκαν σε αυτήν. Η συγκεκριμένη έπαιξε ενεργό ρόλο στις εξελίξεις των κινητοποιήσεων στην αρχή της Δημοκρατίας, όπως και διαπιστώσαμε. Τα πραξικοπήματα αποτελούν -με χρονολογική σειρά- αυτά των α) Kapp και Luttwitz, β) Adolf Hitler και γ) Paul von Hindenburg.

Επισημαίνουμε ότι οι εκτροπές της Βαϊμάρης δεν ερευνώνται σε αυτήν μόνο την υποενοότητα, αλλά είναι διάσπαρτες καθ' όλη τη συλλογιστική.

Παραστρατιωτικές οργανώσεις

Στον μεγάλο αριθμό συγκρούσεων που συντελέσθηκαν με την γέννηση του δημοκρατικού πολιτεύματος μεταξύ του μέρους του πληθυσμού που επιθυμούσε την θεμελίωση της νέας τάξης πραγμάτων σε μία δικτατορία του προλεταριάτου και σε αυτά τα μέρη που επιθυμούσαν την δημοκρατική εξέλιξη των πραγμάτων ή την επιστροφή¹⁵⁵ στα αυτοκρατορικά ιδεώδη, πέρα από την ατομική πρωτοβουλία των πολιτών, έχουμε τις ειδικά εκπαιδευμένες ένοπλες ομάδες κρούσης. Αυτά τα μάχιμα τμήματα συχνά εμφανίζονται σε τοπικό επίπεδο με το παραδοσιακό μέγεθος τάγματος ή ακόμη και ταξιαρχίας¹⁵⁶ και έχουν την υποστήριξη της ίδιας της Reichswehr, του γερμανικού στρατού. Δεν εντάχθηκαν, όμως, ποτέ επίσημα στους κόλπους της. Υπάκουαν τυφλά στους ηγέτες τους και, από κάποια στιγμή κι έπειτα, ούτε αυτοί οι ίδιοι ήταν σε θέση να τα εξουσιάζουν καθολικά. Γι' αυτόν τον λόγο αποκαλούνται "παραστρατιωτικά" σώματα.

Οι παραστρατιωτικές αυτές οργανώσεις συνήθως δρουν ανεξέλεγκτα και μόνο σε ελάχιστες-ακραίες περιπτώσεις λογοδοτούν για τις ενέργειές τους, οι οποίες δεν γίνονται στα πλαίσια της νομιμότητας. Μπροστά σε αυτή την αδυναμία του κράτους να επιβάλει την τάξη και να εφαρμόσει ένα αδιάβλητο σύστημα απονομής δικαιοσύνης, οι ενέργειές τους θέτουν αντί για θεματοφύλακες, πληγή για την ασφάλεια των πολιτών και των θεσμών, ώστε

¹⁵⁵ Αν υπήρξε ουσιαστική αποκοπή από αυτά, όπως επισημάνθηκε ανωτέρω.

¹⁵⁶ ΓΙΑΝΝΑΚΑΙΝΑΣ, Πάνος, *SA Τάγματα Εφόδου. Η Εμπροσθοφυλακή του Ναζισμού*, χ.τ. χ.χ., σελ. 7.

σύντομα αυτό που ξεκίνησε ως ιδεολογική αντιπαράθεση, μετουσιώθηκε σε εμφύλιο σύγκρουση.

Ανεξάρτητα από το πολιτικό χρώμα που υπηρετούσαν, ο φανατισμός των μελών τους ξεπέρασε τα όρια της ανεκτικότητας των νικητριών δυνάμεων, που με παρεμβάσεις προσπαθούσαν να επιβάλλουν τους όρους της συνθήκης των Βερσαλλιών, άλλοτε πιέζοντας τις εκάστοτε γερμανικές κυβερνήσεις να νομοθετήσουν την απαγόρευσή τους κι άλλοτε απειλώντας με λήψη μέτρων. Το αποτέλεσμα αυτής της πρακτικής ήταν μηδαμινό, γιατί στη βάση τους οι παραστρατιωτικοί ενισχύονταν από τεράστιες λαϊκές μάζες ομοϊδεατών, που όχι μόνον συμφωνούσαν με τις εγκληματικές τους ενέργειες, μα και τις προκαλούσαν. Η πλέον σημαντική και πρωτοεμφανιζόμενη παραστρατιωτική οργάνωση της Βαϊμάρης υπήρξε αυτή των *Freikorps*.

- *Freikorps*

Τα *Freikorps* πρωτοεμφανίστηκαν την περίοδο της βασιλείας του Μεγάλου Φρειδερίκου της Πρωσίας, του μεγαλύτερου γερμανικού κρατιδίου, την εποχή του επταετούς πολέμου (1754 και 1756 - 1763)¹⁵⁷. Αργότερα, κατά τη διάρκεια των ναπολεόντειων πολέμων, εμφανίσθηκαν περισσότερα τέτοιου είδους τμήματα ενόπλων. Η συνήθης σύνθεση κάθε *Freikorp* την εποχή εκείνη ήταν 2.900 άνδρες πεζικού, 600 ιππείς και 120 άνδρες πυροβολικού. Παρά τα κατορθώματα, η μαχητική ικανότητά τους εξακολουθούσε να θεωρείται από τις τάξεις του κανονικού στρατού περιορισμένη, ώστε τους ανέθεταν κυρίως δευτερεύοντα καθήκοντα. Αξίζει να σημειωθεί ότι, λόγω των πενιχρών κονδυλίων που η Πρωσία ήταν σε θέση εκείνη την εποχή να διαθέσει για τη συντήρηση στρατεύματος, τα μέλη των *Freikorps* όχι μόνο δεν λάμβαναν μισθό, αλλά και τα ίδια επωμίζονταν όλο το κόστος του εξοπλισμού τους¹⁵⁸. Μετά το 1918, ο όρος "*Freikorps*" χρησιμοποιήθηκε για να περιγράψει τις εθνικιστικές παραστρατιωτικές οργανώσεις που εξαπλώθηκαν σε ολόκληρη τη Γερμανία, με στόχο την ένοπλη αντιμετώπιση των ατόμων με αριστερά φρονήματα, και

¹⁵⁷ Βλ. περισσότερα για τον επταετή πόλεμο ANDERSON, Fred, *Crucible of War: The Seven Years' War and the Fate of Empire in British North America, 1754-1766*, Νέα Υόρκη, 2000.

¹⁵⁸ ΓΙΑΝΝΑΚΑΙΝΑΣ, Πάνος, *SA Τάγματα Εφόδου. Η Εμπροσθοφυλακή του Ναζισμού*, s.l., s.d., σελ. 7-8.

συγκεκριμένα Σπαρτακιστών, και της εξέγερσής τους, όπως αναλύθηκε ανωτέρω.

Τα μέλη των εν λόγω σωμάτων για την εποχή μετά το 1918 που εξετάζουμε, υπήρξαν νεαροί αξιωματικοί, φοιτητές, απλοί πολίτες, αλλά και βετεράνοι του Μεγάλου Πολέμου¹⁵⁹. Αυτό το τελευταίο υπήρξε και το ιδιαίτερο στοιχείο των *Freikorps*. Τα περισσότερα μέλη τους αποτελούσαν στρατιώτες του Α' Παγκοσμίου Πολέμου οι οποίοι ήταν εξοικειωμένοι με την ιδέα του θανάτου και θέληση για επιβίωση με όποιο το κόστος¹⁶⁰. Εκτός αυτού, χαρακτηρίζονταν για τις εθνικιστικές τους αντιλήψεις και την αποστροφή για κάθε τι αριστερό ή φορέα μπολσεβικισμού. Δεν επιθυμούσαν τη σωτηρία της Δημοκρατίας, αλλά την κατάργησή της, καθώς είχαν ακλόνητα πειστεί ότι ο πόλεμος χάθηκε εξαιτίας της ανικανότητας των πολιτικών της Βαϊμάρης. Οι πολεμικές συγκρούσεις αποτελούσαν γι' αυτούς αυτοσκοπό και η αστική ζωή, στην οποία καλούνταν τώρα στο νέο δημοκρατικό πολίτευμα να συνηθίσουν, φάνταζε επίπλαστη. Έχοντας το αίσθημα της εθνικής ντροπής, όπως και το μεγαλύτερο μέρος του γερμανικού πληθυσμού, εύλογα ανταποκρίθηκαν στο κάλεσμα του στρατηγού Merker, διοικητή της 214ης Μεραρχίας Πεζικού, όταν ο τελευταίος αποφάσισε να οργανώσει ένα σώμα επίλεκτων από αυτούς που ακόμη δεν παρουσίαζαν δείγματα πολιτικής διαφθοράς¹⁶¹.

Για την δράση των *Freikorps* αναφερθήκαμε επιγραμματικά στην Ενότητα Α'. Το στοιχείο που μας ενδιαφέρει στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι η λαϊκή αντίδραση στην –χωρίς νόμιμη βάση– δράση τους. Ο Volk ήταν εξοικειωμένος με τις ενέργειες των σωμάτων αυτών κι ανέπτυξε σταδιακά μια πρωτοφανή παθητικότητα και μια συνειδησιακή αναλγησία, που τον οδήγησαν στα γνωστά επικείμενα γεγονότα. Πίστεψε ότι η κοινωνική ασφάλεια και η ειρήνη μόνο με την τρομοκρατία και τις διώξεις μπορούν να εξασφαλιστούν. Η ανεκτικότητα που έδειξε αργότερα στην εγκληματική δράση των Ταγμάτων Εφόδου, SA, και των SS του Hitler είναι απότοκο αυτής της εσφαλμένης θεώρησης. Η επίδειξη ανοχής στην βία της γερμανικής κοινωνίας από τον

¹⁵⁹ WINKLER, A., Heinrich, *Βαϊμάρη η Ανάπηρη Δημοκρατία 1918-1933*, μτφ. Σαλταμπάση Άντζη, σελ. 32.

¹⁶⁰ <http://ehetlaios.blogspot.gr/2009/03/freikorps.html> (Τελευταία επίσκεψη την 1η Σεπτεμβρίου 2013.)

¹⁶¹ Ό.π.

πολύχρονο πόλεμο και η τραχύτητα με την οποία στη συνέχεια βίωσε τις εξεγέρσεις εισήγαγαν τάχιστα σε όλη την χώρα μια κουλτούρα πολιτικής βίας, που κυοφόρησε την λαϊκή αποδοχή της παραστρατιωτικής δράσης σαν μέσο επιβολής της τάξης και της ομαλότητας, χωρίς να αντιλαμβάνεται το σύνολο του λαού ότι αυτό ακριβώς δεν προέκρινε την ομαλότητα αλλά την εκτροπή η οποία και μας ενδιαφέρει. Μία νέα φυσιογνωμία θα εμφανιστεί στο ιστορικό προσκήνιο, εκμεταλλευόμενη ακριβώς αυτή την λαϊκή παθητικότητα από την μία και τον φόβο για τον μπολσεβικισμό από την άλλη: ο Adolf Hitler. Την ίδια αποδοχή της βίας ως στοιχείο ισορροπίας στην νέα δημοκρατία από τον λαό και κυρίως από την κυβέρνηση, μαρτυρούν και τα πραξικοπήματα που έλαβαν χώρα.

Πραξικοπήματα

Τρία ήταν τα πραξικοπήματα που συντελέσθηκαν κατά τα 14 χρόνια της Βαϊμάρης. Τα δύο εξ αυτών, των Kapp/Luttwitz και Hitler στα πρώτα χρόνια της Δημοκρατίας, στηρίχθηκαν στις δικές τους στρατιωτικές δυνάμεις αποσκοπώντας στην κατάληψη της εξουσίας και στην αλλαγή της νέας τάξης πραγμάτων που οι φιλικά προσκείμενοι στο νέο δημοκρατικό πολίτευμα ήθελαν να επιφέρουν. Το τρίτο, αυτό του Paul von Hindenburg τον Ιούλιο του 1932, το πραγματοποιεί, όσο ιδιάζον και αν φαντάζει, η ίδια η εξουσία, η κυβέρνηση του Reich. Ο Hindenburg διετέλεσε, όπως είδαμε, ο δεύτερος Πρόεδρος του κράτους.

Στα ταραχώδη χρόνια της πρώτης περιόδου της Βαϊμάρης, και συγκεκριμένα μετά την αποδοχή της ταπεινωτικής για τους Γερμανούς Συνθήκης των Βερσαλλιών, δημιουργήθηκε δυσaréσκεια στις τάξεις του στρατού σχετικά με την απόφαση για περιορισμό των μελών του σε 100.000 στρατιώτες ξηράς και 15.000 ναύτες. Υπό αυτό το κλίμα, οι στρατιωτικοί Wolfgang Kapp και Walther von Luttwitz πραγματοποιούν την πρώτη σοβαρή απόπειρα¹⁶² για γενικευμένη αντεπανάσταση¹⁶³. Το πρώτο πραξικόπημα της Βαϊμάρης στις 13 Μαρτίου 1920 από милитарιστικές δυνάμεις δεν ήταν επιτυχές,

¹⁶² Βλ. περισσότερα για το πραξικόπημα των Kapp/Luttwitz: ΠΟΥΛΑΝΤΖΑΣ, Νίκος, *Φασισμός και Δικτατορία*, Αθήνα, 2006, σελ. 191.

¹⁶³ GAY, Peter, *Η Πνευματική ζωή στην Δημοκρατία της Βαϊμάρης (Γερμανία 1919-1933)*, μτφ. Τομανάς Βασίλης, 2010, σελ. 149.

εξαιτίας της μαζικής απεργίας των κομμουνιστών και οι ίδιοι οι συντονιστές του αναγκάστηκαν να παραιτηθούν της προσπάθειας.

Την ίδια κίνηση για κατάληψη της εξουσίας πραγματοποίησε και ο Hitler στις 8-9 Νοεμβρίου 1923, τρία χρόνια μετά το πρώτο πραξικόπημα στην Βαϊμάρη. Στο γνωστό «πραξικόπημα της μπυραρίας»¹⁶⁴ ο πρώην λοχίας, επικεφαλής του ανερχόμενου Εθνικοσοσιαλιστικού Κόμματος και νέος στο προσκήνιο Adolf Hitler, επιχειρεί να αλλάξει τον ρου των γεγονότων και την κατηφορική πορεία που είχε ακολουθήσει η χώρα μετά και τις κινήσεις των «εγκληματιών του Νοεμβρίου»¹⁶⁵. Ούτε η δική του απόπειρα επέτυχε καθώς καταστέλλεται από τις κυβερνητικές δυνάμεις.

Το ενδιαφέρον στοιχείο των εν λόγω πραξικοπηματικών κινήσεων είναι πως οι υπαίτιοί τους χαίρουν επιεικούς μεταχείρισης από την κυβέρνηση. Στην πρώτη περίπτωση είναι ενδεικτικό ότι ο υπουργός άμυνας Noske, υπήρξε υπέρ του δέοντος ανεκτικός απέναντι στο πραξικόπημα των στρατιωτικών, δεν τους επιβλήθηκε κανενός είδους τιμωρία. Στην περίπτωση του Hitler, ενώ παραπέμπεται με τους άλλους πραξικοπηματίες σε δίκη κατηγορούμενος για εσχάτη προδοσία¹⁶⁶, του ανακοινώνεται η ποινή της πενταετούς φυλάκισης, η οποία στη συνέχεια μετατρέπεται σε οκτάμηνη και καταβολή χρηματικού προστίμου των 500 μάρκων. Στην κυβέρνηση υπήρχαν πολλοί συμπαθούντες των Εθνικοσοσιαλιστών, οι οποίοι δεν θα επέτρεπαν την αυστηρή τιμωρία του ηγέτη των ναζί. Η δίκη του Hitler εξελίχθηκε κατά τέτοιο τρόπο ώστε να μετατραπεί σε κομματική προπαγάνδα από μεριάς του. Η απολογία του γράφθηκε στις εφημερίδες που κυκλοφόρησαν την επόμενη μέρα, ενώ το

¹⁶⁴ Ο Hitler οργάνωσε το πραξικόπημα στην μπυραρία του Μονάχου «Bürgerbräukeller», βλ. <http://www.hitlerpages.com/pagina17.html> (Τελευταία επίσκεψη την 4η Σεπτεμβρίου 2013).

¹⁶⁵ Με τον συγκεκριμένο όρο, τον οποίο ο Hitler ανέδειξε και υιοθετήθηκε και από τον λαό, ο ηγέτης του NSDAP αναφέρεται στους πολιτικούς της Βαϊμάρης που υπέγραψαν τον Νοέμβριο του 1918 την ανακωχή στον μεγάλο πόλεμο και η Γερμανία προδίδεται, κατ' εκείνον, από την ίδια την εξουσία, οδηγούμενη στην ήττα, αλλά και την ταπείνωση.

¹⁶⁶ Για την κατηγορία αυτή το μέγιστο της προβλεπόμενης ποινής ήταν η θανατική. http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A0%CF%81%CE%B1%CE%BE%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%80%CE%B7%CE%BC%CE%B1_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CE%BC%CF%80%CE%B9%CF%81%CE%B1%CF%81%CE%AF%CE%B1%CF%82

(Τελευταία επίσκεψη την 4η Σεπτεμβρίου 2013).

Δικαστήριο εντυπωσιάστηκε από τις πολιτικές του απόψεις, τις οποίες, κατά παράβαση της Δικονομίας, του επέτρεψε να εκφράσει ελεύθερα¹⁶⁷.

Ο Hitler εγκλείστηκε σε φυλακή τύπου *Festungshaft*, η οποία προορίζονταν για άτομα στα οποία αναγνωριζόταν από τον Πρόεδρο του Δικαστηρίου ότι είχαν έντιμα κίνητρα και είχαν απλώς παραπλανηθεί¹⁶⁸.

Παρά το ότι ο Hitler δεν επέτυχε τον άμεσο αντικειμενικό του σκοπό, δηλαδή την δια της βίας κατάληψη της εξουσίας με ένα οργανωμένο πραξικόπημα, κατόρθωσε κάτι πολύ σημαντικότερο: έκανε ολόκληρο τον γερμανικό λαό να στρέψει το βλέμμα προς τον ίδιο και ένα ως τότε άσημο, τοπικής εμβέλειας κομματικό σχηματισμό. Αυτό διευκόλυνε την πραγματοποίηση της ιδέας του για την κατάληψη της εξουσίας αυστηρά με την νόμιμη διαδικασία, με συνταγματικά μέσα, γεγονός που όπως διαπιστώσαμε υπήρξε καθοριστικής σημασίας. Αποφάσισε να χειραγωγήσει τον Volk με τέτοιο τρόπο, ώστε να τον επιλέξει ως τον μελλοντικό του ηγέτη. Αυτό ασφαλώς προϋπέθετε μεγάλη προσπάθεια και ισχυρή οργάνωση του κόμματος. Το αποτέλεσμα, όπως αναφέραμε, τον δικαίωσε εννέα χρόνια αργότερα, οπότε και το NSDAP ήρθε πρώτο στις εθνικές εκλογές και ο ίδιος έλαβε την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης ως καγκελάριος.

Εκτός των δύο πρώτων πραξικοπημάτων στην Βαϊμάρη, έχουμε και στις 20 Ιουλίου 1932, την κίνηση της κυβέρνησης του Reich με την οποία, αν και αποτελεί οξύμωρο καθώς σε αυτήν προβαίνει η ίδια η εξουσία, κατέλυσε πραξικοπηματικά τον πολιτικό μηχανισμό της Πρωσίας, του μεγαλύτερου και ισχυρότερου κρατιδίου της Γερμανίας. Ο Paul von Hindenburg, πριν τις -τελευταίες για την Βαϊμάρη- εκλογές του 1932, εκδίδει –έτι μία φορά βάσει του άρθρου 48 του Συντάγματος- προεδρικό διάταγμα για την «αποκατάσταση της δημόσιας τάξης στην Πρωσία»¹⁶⁹. Γί'αυτήν του την κίνηση επικαλείται την πολιτική αναταραχή στην Πρωσία. Κατά την εν λόγω αναταραχή έλαβαν χώρα

¹⁶⁷ http://en.wikisource.org/wiki/The_Adolf_Hitler_Trial_before_the_People%27s_Court_in_Munich_Judgement/Justification_of_the_Verdict (Τελευταία επίσκεψη την 4η Σεπτεμβρίου 2013).

¹⁶⁸ <http://www.komep.gr/2012-teyxos-4-5/apo-ton-oportoynismo-sthn-astikh-diakybernhsh-to-istoriko-paradeigma-toy-spd> (Τελευταία επίσκεψη την 4η Σεπτεμβρίου 2013).

¹⁶⁹ Βλ. Παράρτημα σελ. 79.

βίαιες συγκρούσεις¹⁷⁰ μεταξύ μελών των SA και των κομμουνιστών σε ορισμένες περιοχές του κρατιδίου. Συγκεκριμένα, προσφεύγει στο άρθρο εξ αιτίας του γεγονότος ότι η πρωσική κυβέρνηση επέδειξε ανικανότητα ως προς την διευθέτηση του θέματος¹⁷¹. Με το εν λόγω διάταγμα ορίζει τον Franz von Papen επίτροπο της Πρωσίας, με εξουσιοδότηση να θέσει υπό τον έλεγχό του τον πολιτικό μηχανισμό του κρατιδίου¹⁷². Με την εν λόγω κίνηση αφηνόταν να εννοηθεί ότι η πρωσική κυβέρνηση, συνεργαζόμενη με τους κομμουνιστές θα οδηγούσε τη χώρα σε αναταραχή, αναλαμβάνοντας «ανέντιμη» δράση εναντίον των εθνικοσοσιαλιστών. Ωστόσο, η κυβέρνηση της Πρωσίας θα μπορούσε να είναι το πιο σημαντικό ανάχωμα στην προέλαση του ναζισμού για την εξουσία¹⁷³.

Η πραξικοπηματική κίνηση εκτροπής της κυβέρνησης του Reich στηριζόμενη στην προηγηθείσα συνταγματική εκτροπή του άρθρου 48 που αναλύσαμε στην ανωτέρω υποενότητα, είναι χαρακτηριστική του πολιτικού κλίματος της εποχής, έναν χρόνο πριν παραδοθεί η εξουσία στον Hitler. Τα πραγματικά αίτια του πρωσικού πραξικοπήματος, *Preußenschlag*, ήταν η θέληση ενδυνάμωσης των δεξιών στρωμάτων και του αυταρχικού τρόπου διακυβέρνησης για να εξασφαλισθεί η νίκη αυτών των συντηρητικών δυνάμεων στις επικείμενες εκλογές του Νοεμβρίου –όπου και αναδείχθηκε το NSDAP πρώτο κόμμα.

Η κυβέρνηση συνασπισμού της Πρωσίας με επικεφαλής το Σοσιαλδημοκρατικό κόμμα αντέδρασε στην κίνηση της κυβέρνησης του Reich και επιλέγει να αμφισβητήσει την νομιμότητα του προεδρικού διατάγματος¹⁷⁴, βάσει του άρθρου 19 του Συντάγματος στο *Staatsgerichtsof*, το συνταγματικό δικαστήριο όπου επιλύονταν αντιδικίες μεταξύ των ομόσπονδων κρατών και

¹⁷⁰ Το γεγονός που πυροδότησε τις εξελίξεις ήταν η "Altonaer Blutsonntag", η «ματωμένη Κυριακή στην Αλτόνα», η σύγκρουση μεταξύ των SA και κομμουνιστών στις 17 Ιουλίου 1932, με 18 νεκρούς.

¹⁷¹ http://www.johndclare.net/Rempel_Nazi27.htm (Τελευταία επίσκεψη την 5^η Σεπτεμβρίου 2013).

¹⁷² ΑΓΓΕΛΙΔΗΣ, Μανόλης, *Η Δημοκρατία της Βαϊμάρης και οι σημερινές «αναβιώσεις» της*, άρθρο «Βαϊμάρη: Σύνταγμα και έκτακτη ανάγκη.», 2012, σελ. 61-79, πιο ειδικά: σελ. 61.

¹⁷³ Ό.π. σελ. 62.

¹⁷⁴ Η πρωσική κυβέρνηση εξέταζε και το ενδεχόμενο της ένοπλης αντίστασης, ωστόσο την αποφεύγει, επειδή θεώρησε αβέβαιη την έκβασή της. Η σκέψη αυτή υπήρξε και η πρώτη των Πρώσων, δείχνοντας έτι μία φορά την βίαιη επίλυση των συγκρούσεων στην γερμανική κοινωνία, ακόμα και αν υιοθετούνταν από τις δυνάμεις εξουσίας και όχι τις λαϊκές μάζες.

της ομοσπονδιακής κυβέρνησης (*Preußen contra Reich*)¹⁷⁵. Η πρωσική κυβέρνηση δεν δικαιώθηκε¹⁷⁶ και για το Σοσιαλδημοκρατικό κόμμα συγκεκριμένα, αποτελεί πλήγμα το οποίο αντικατοπτρίζεται στις εκλογές.

Οι εκφάνσεις του συντηρητισμού και της άκρα Δεξιάς στη Γερμανία, δηλαδή τα παραστρατιωτικά σώματα, οι πραξικοπηματικές δράσεις κ.ο.κ. χαίρουν μίας «περίεργης» ασυλίας στη Βαϊμάρη. Δεν είναι τυχαίο ότι οι πρωταίτιοι των κινημάτων που εκδηλώνονται, δεν τιμωρούνται αυστηρά όταν συλλαμβάνονται. Η ασυλία αυτή εκπορεύεται από τη στάση της δικαιοσύνης και της αστυνομίας απέναντι σε φορείς δεξιών φρονημάτων. Το συγκεκριμένο στοιχείο σχετίζεται με την διαδικασία υπερσυνέχειας του κρατικού μηχανισμού που μελετήσαμε από την αυτοκρατορία στην δημοκρατία. Ουσιαστικά, δεν παρατηρείται προσπάθεια παγίωσης του εκδημοκρατισμού του μηχανισμού του νέου κράτους και της διοίκησης. Οι élites και ο γερμανικός πληθυσμός –ειδικά στην επαρχία- εξακολουθούν να πιστεύουν στην μοναρχία, τον εθνικισμό και τον милитарισμό. Με αυτόν τον τρόπο είναι γαλουχημένοι, όπως αναφέρει ενδεικτικά ο Π. Βόγλης¹⁷⁷. Η τελευταία αυτή ρήση μας προτρέπει να αναφερθούμε στη συνέχεια στο χαρακτηριστικό γνώρισμα του γερμανικού λαού ως προς αυτή του τη στάση απέναντι σε ακραίες συμπεριφορές· στο *habitus* του.

To habitus των Γερμανών

Οι εκτροπές πάσης φύσης στη Βαϊμάρη, συνταγματικές εκτροπές, εκτροπές παραστρατιωτικών σωμάτων ή πραξικοπημάτων, εμφανίζονται όλες με το κοινό στοιχείο της δυναμικής της υπερσυνέχειας του αυτοκρατορικού κράτους, του милитарισμού και της βίας. Τα ανωτέρω δεν αποτελούν τυχαία φαινόμενα της εποχής. Τουναντίον, είναι χαρακτηριστικό γνώρισμα της γερμανικής ιδιοσυγκρασίας σε βάθος ετών. Είναι στοιχεία του γερμανικού *habitus*.

Με τον όρο “*habitus*” αναφερόμαστε στη «δεύτερη φύση», την εμφυσημένη και όχι απαραίτητα συνειδητή κοινωνική συμπεριφορά των

¹⁷⁵ Ό.π. σελ. 63.

¹⁷⁶ Βλ. απόφαση του *Staatsgerichtsof*, Παράρτημα σελ. 82.

¹⁷⁷ ΠΟΛΥΜΕΡΗΣ, Βόγλης, «Επιφυλακτικότητα και σκεπτικισμός για τις όποιες ομοιότητες», Ένθετο της εφημερίδας *ΕΘΝΟΣ, ΕΘΝΟΣ ΙΣΤΟΡΙΑ ΣΗΜΕΡΑ*, 1919 – 1933 *Η Άγνωστη Βαϊμάρη. ΑΛΗΘΕΙΕΣ & ΜΥΘΟΙ*, Τεύχος 3, Δεκέμβριος 2012, σελ. 66-69, πιο ειδικά σελ. 67.

ατόμων μίας κοινωνίας¹⁷⁸. Αποτελεί τον τρόπο ζωής, τις αξίες και αρχές, τις διαθέσεις και τις απαιτήσεις μίας κοινωνικής ομάδας, τα οποία χαρακτηριστικά είναι επίκτητα μέσα από τις δράσεις και τις εμπειρίες της καθημερινής ζωής¹⁷⁹. Θα μπορούσαμε να ισχυρισθούμε ότι είναι ο τρόπος δόμησης της σκέψης ενός συγκεκριμένου κοινωνικού συνόλου, ενός έθνους στην περίπτωση που εξετάζουμε. Στο έργο του *The Germans*, ο Norbert Elias, αναφέρει ότι η πορεία ενός έθνους με το πέρασ των αιώνων ιζηματοποιείται με βάση το *habitus* των ατόμων που το απαρτίζουν¹⁸⁰.

Η ενοποίηση της Γερμανίας, που επήλθε μετά από την δράση του Πρώσου Bismarck όπως αναφέραμε, το 1871 -συγκρινόμενη με χώρες όπως η Βρετανία και η Γαλλία οι οποίες ενοποιήθηκαν πολύ νωρίτερα χρονικά και αντιμετώπισαν σε πολύ μικρότερο βαθμό ένα α-συνεχές μοντέλο στην Ιστορία και αναπτύχθηκαν με ομαλό τρόπο κοινωνικά και θεσμικά- έλαβε χώρα μετά από μία σειρά πολέμων κάτω από την ηγεσία της μιλιταριστικής Πρωσίας. Μία διαδικασία κατά την οποία μεγάλο μέρος της μεσαίας τάξης εγκατέλειψε τις ουμανιστικές του αξίες οι οποίες είχαν έως αυτή την περίοδο κυριαρχήσει στους κοινωνικούς κύκλους, και υιοθέτησε αντ' αυτού τις αυτοκρατορικές/μιλιταριστικές αξίες των Πρώσων¹⁸¹. Ο Elias περιγράφει την περίοδο του Kaiserreich από το 1871 μέχρι την γέννηση της Βαϊμάρης το 1918 ως *satisfaktionsfähige Gesellschaft*, ένας όρος που δεν μπορεί να μεταφραστεί αυτολεξεί, αλλά που αναφέρεται σε μία κοινωνία η οποία προσανατολίζεται γύρω από έναν κώδικα τιμής, στην οποία η μονομαχία και η απαίτηση ή η παραχώρηση «ικανοποίησης» μέσω αυτής κατείχε περίοπτη θέση και συμβολισμό περηφάνιας¹⁸². Επιλέγει την μονομαχία ως σύμβολο ενός συγκεκριμένου πολιτισμικού συνδρόμου. Αποτέλεσε χαρακτηριστικό μίας ιδιαίτερης ανθρώπινης συμπεριφοράς, υπήρξε μία κοινωνικά ρυθμισμένη καλλιέργεια βίας.

¹⁷⁸ ELIAS, Norbert, *The Germans, Power Struggles and the Development of Habitus in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, μτφ. DUNNING, Eric, MENNELL Stephen, επιμ. SCHROTER, Michael, 1996(=1989), σελ. ix.

¹⁷⁹ Βλ. SCOTT, John, MARSHALL, Gordon, (επιμ.) *A Dictionary of Sociology*, Oxford University Press, 1998.

¹⁸⁰ ELIAS, Norbert, *The Germans, Power Struggles and the Development of Habitus in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, μτφ. DUNNING, Eric, MENNELL Stephen, επιμ. SCHROTER, Michael, 1996(=1989), σελ. 19.

¹⁸¹ ELIAS, Norbert, ό.π. σελ. viii-ix.

¹⁸² Ό.π. σελ. ix.

Φοιτητές και αξιωματικοί ήταν οι κύριοι υπέρμαχοι της κουλτούρας της μονομαχίας. Είχαν ανατραφεί με μία αυστηρά ιεραρχική δομή και εξ αυτού δινόταν μία έμφαση στην ανισότητα μεταξύ των ανθρώπων¹⁸³.

Συμπληρώνει λέγοντας πως η ενοποίηση της Γερμανίας επέφερε τον εκβαρβαρισμό μεγάλου μέρους της μεσαιάς τάξης, μία διαδικασία στην οποία οι αδελφότητες των φοιτητών έπαιξαν καθοριστικό ρόλο. Αναφέρει πως και η ισχύς των *Freikorps* (οι φοιτητές συμμετείχαν με πολύ μεγάλο αριθμό στα παραστρατιωτικά αυτά σώματα, όπως είδαμε) και η ανοχή τους από τον λαό υπήρξαν αποτέλεσμα αυτής ακριβώς της διαδικασίας που είναι μείζον χαρακτηριστικό και διαμορφώνει το *habitus* των Γερμανών¹⁸⁴.

Η αναπάντεχη ήττα το 1918 και η συνθήκη των Βερσαλλιών αποτέλεσαν τραυματική εμπειρία για τον γερμανικό πληθυσμό. Έπληξε βαθύτατα το *habitus* και καθώς οι Γερμανοί ζούσαν, πλέον, στη σκιά ενός ένδοξου παρελθόντος, επιθυμούσαν έναν ρεβανσιστικό πόλεμο και κατά την περίοδο της Βαϊμάρης βρήκαν στο πρόσωπο του Hitler τον ηγέτη που θα τους οδηγούσε στην αποκατάσταση του εθνικού αισθήματος τιμής και αξίας.

Ακριβώς επειδή το τελευταίο αποτελεί «δεύτερη φύση», όπως το ορίζει ο Elias, του γερμανικού πληθυσμού, του γερμανικού χαρακτήρα, αντιλαμβανόμαστε ότι το *habitus* αποτελεί μείζονα προϋπόθεση για τον ρόλο των εκτροπών στην Γερμανία της Βαϊμάρης και της απόδοσης δικαιοσύνης που έπεται. Εκ του αποτελέσματος, κρίνεται ως αναπόσπαστο κομμάτι του νομικού πολιτισμού της περιόδου.

¹⁸³ Ό.π. σελ. 18-19.

¹⁸⁴ Ο Elias (1897 - 1990) υπήρξε μάρτυρας της δράσης της παραστρατιωτικής βίας στην Δημοκρατία της Βαϊμάρης, κατά την οποία ένα φιλικό του πρόσωπο δολοφονήθηκε από τα *Freikorps*. Ο Elias είχε απόλυτη συνείδηση του «εύθραυστου» αυτών των προτύπων της χρήσης βίας που αποτέλεσαν κανόνα στην καθημερινή ζωή. Βλ. περισσότερα MOSES, Dirk, Κριτική του βιβλίου του ELIAS, Norbert, *The Germans: Power Struggles and the Development of Habitus in the Nineteenth and Twentieth Centuries* στον ιστότοπο H-German, H-Net Reviews. Φεβρουάριος, 1999. <http://www.h-net.org/reviews/showrev.php?id=2826> (Τελευταία επίσκεψη την 5^η Σεπτεμβρίου 2013).

B-iii. Το επάγγελμα του Νομικού και η σχέση του με το κράτος

Στην ασταθή πρώτη δημοκρατία της Γερμανίας, μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει το αντίκτυπο που έχουν οι εξελίξεις στο εσωτερικό στον Γερμανικό Σύλλογο Δικηγόρων, άλλως DAV· στους ειδήμονες του Δικαίου. Συγκεκριμένα, είναι ιδιαίτερα χαρακτηριστικό το προφίλ που κατείχε το επάγγελμα του νομικού πριν την Δημοκρατία, το πως μεταλλάσσονται και διαμορφώνονται οι σχέσεις των ασκούντων του με το Reich κατά τα χρόνια της Βαϊμάρης και τέλος, ποια είναι η μορφή που παίρνει το επάγγελμα του νομικού με την άνοδο του Εθνικοσοσιαλισμού.

Η εξελιγμένη, εκμοντερνισμένη μορφή του γερμανικού δικηγορικού σώματος γεννάται το 1879, χρονιά κατά την οποία φτάνει στο απόγειό της η εκστρατεία των γερμανών φιλελευθέρων και δικηγόρων για την ανεξαρτησία τους από το κράτος. Οι φιλελεύθεροι του 19^{ου} αιώνα θεωρούσαν το νομικό επάγγελμα ως το μέσο με το οποίο η γερμανική κοινωνία θα μπορούσε να μεταλαχθεί σε πολιτικά αυτόνομο κράτος¹⁸⁵, συγκεκριμένα σε συνταγματικό, αντιπροσωπευτικό, αφήνοντας πίσω της τον μοναρχικό τρόπο διακυβέρνησης. Οι νομικοί θα ήταν αυτές οι προσωπικότητες που θα μύθωναν την μεσαία τάξη στην πραγματικότητα και την λογική του *Rechtsstaat*¹⁸⁶ και θα έδειχναν τον δρόμο για μία «ώριμη»¹⁸⁷ άσκηση πολιτικής εξουσίας. Ο δρόμος για την επιτυχία ολόκληρου του φιλελεύθερου πολιτικού προγράμματος στηριζόταν στην νέα μορφή του νομικού επαγγέλματος.

Ο Lenore O' Boyle αναφέρει ενδεικτικά «Και για τους φιλελεύθερους και για τους δημοκράτες, η περίπτωση των νομικών αποτέλεσε το κέντρο βάρους των πολιτικών συζητήσεων. Μία βελτίωση του status των δικηγόρων θεωρείτο

¹⁸⁵ Ο Ledford αναφέρει συγκεκριμένα τον όρο «self-government». Βλ. περισσότερα LEDFORD, Kenneth F., "German Lawyers and the State in the Weimar Republic", άρθρο της εφημερίδας του Πανεπιστημίου του Illinois Law and History Review, Τεύχος 13, No. 2, Φθινόπωρο 1995, σελ. 322.

¹⁸⁶ Ο όρος *Rechtsstaat* αποτελεί δόγμα στον ευρωπαϊκό νομικό στοχασμό, γεννημένος από την γερμανική νομική επιστήμη και νομολογία, ο οποίος μεταφράζεται ως «κράτος νομιμότητας», «κράτος δικαίου», «κράτος δικαιωμάτων», «κράτος βασιμμένο στην δικαιοσύνη και την ακεραιότητα». Πρόκειται για ένα συνταγματικό κράτος όπου η άσκηση κυβερνητικής εξουσίας περιορίζεται από τον νόμο. Δίδεται έμφαση στο τι είναι δίκαιο το οποίο βασίζεται και σε ηθικά, λογικά, νομικά, θρησκευτικά και κριτήρια επιείκειας και νόμων της φύσης. Είναι το αντίθετο δόγμα από αυτό του *Obrigkeitsstaat* κατά το οποίο έχουμε την αυθαίρετη και δεσποτική χρήση της εξουσίας. Βλ. περισσότερα SCHMITT, Carl, *Η έννοια του Πολιτικού*, επιμ. ΣΤΑΜΑΤΗΣ, Γιώργος, 1927, πιο ειδικά κεφάλαιο 7, «Η Κρίση της Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας».

¹⁸⁷ LEDFORD, Kenneth F., ό.π., σελ. 322.

ένα και το αυτό με την επέκταση της πολιτικής ελευθερίας. Μόνο σε μία ελεύθερη κοινωνία, που θα υπόκειται στον νόμο παρά στις αξιωματικές και υπαλληλικές ιδιοτροπίες, θα μπορούσε το νομικό επάγγελμα να παίξει τον ρόλο που του αρμόζει (...) Μόνο ένα τιμώμενο και ανεξάρτητο νομικό επάγγελμα θα μπορούσε να διδάξει στον λαό το νόημα της υποταγής της κυβέρνησης στον νόμο. Οι δικηγόροι θεωρούνται, πλέον, όχι μόνο πιθανοί αλλά αναγκαίοι σύμμαχοι στον αγώνα για μία ελεύθερη διακυβέρνηση»¹⁸⁸.

Οι φιλελεύθεροι είχαν «ενωθεί» με τους νομικούς αλλά και οι νομικοί ήταν πλέον συνδεδεμένοι με τους φιλελεύθερους. Οι δικηγόροι κατείχαν, μάλιστα, ηγετικές θέσεις στα φιλελεύθερα κόμματα του Reichstag. Ασχολήθηκαν την φιλοσοφία και το πρόγραμμα του πολιτικού φιλελευθερισμού ως ένα μέσο εξασφάλισης προσωπικής κι επαγγελματικής ασφάλειας¹⁸⁹, σε έναν χώρο μακριά από την εισβολή της κρατικής παρέμβασης¹⁹⁰. Ο Ledford κι αυτός με τη σειρά του αναφέρει ότι η ενεργή συμμετοχή του γερμανικού κράτους στη δημιουργία και ρύθμιση των επαγγελματιών και η μη ανεξαρτητοποίησή τους αποτελούν ακόμα μία ιδιορρυθμία του «διαίτερου δρόμου» της Γερμανίας και σε αυτόν τον κλάδο, αποκλίνοντας από μοντέλα άλλων κρατών. Ιστορικοί και κοινωνιολόγοι αναγνωρίζουν ότι και οι δύο χώροι, των φιλελεύθερων και των δικηγόρων, μετά την ενοποίηση της Γερμανίας προσπάθησαν να σχηματίσουν τη δομή του νομικού επαγγέλματος ως πολιτικά και οικονομικά ανεξάρτητη από την κρατική γραφειοκρατία, ανεξάρτητη από το Reich, ενεργώντας στα πλαίσια της νομιμότητας¹⁹¹ και το καταφέρνουν.

Με το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου και του *Kaiserreich* το 1918 και την καθιέρωση της Δημοκρατίας, αλλάζει εξ ολοκλήρου το πλαίσιο και οι συνθήκες στις οποίες έζησαν και έδρασαν επαγγελματικά οι γερμανοί νομικοί. Οι κρατικές ρυθμίσεις που έγιναν και τα μέτρα που επεβλήθησαν στον δικηγορικό

¹⁸⁸ O'BOYLE, Lenore, «The Democratic Left in Germany, 1848», *Journal of Modern History*, 33, 1961, σελ. 374-383 πιο ειδικά 379.

¹⁸⁹ Βλ. περισσότερα Mc CLELLAND, Charles, E., Κριτική στο άρθρο του LEDFORD, Kenneth F., "German Lawyers and the State in the Weimar Republic", στον ιστότοπο H-German, H-Net Reviews, της 3ης Ιουλίου 1996. Πηγή: <http://www.h-net.org/~german/articles/mcclelland1.html> (Τελευταία επίσκεψη την 6η Σεπτεμβρίου 2013).

¹⁹⁰ LEDFORD, Kenneth F., ό.π., σελ. 324.

¹⁹¹ LEDFORD, Kenneth F., ό.π., σελ. 321.

κλάδο προκάλεσαν την αμφισβήτηση θεμελιωδών στοιχείων της επαγγελματικής ιδεολογίας τους και δημιούργησαν σύγχυση στις σχέσεις τους με το κράτος.

Κάνουμε λόγο για πέντε σημεία αλληλεπίδρασης των δικηγόρων με το κράτος της Βαϊμάρης που επέφερε τις αλλαγές στο νομικό επάγγελμα. Το πρώτο αποτέλεσε η ασφάλιση υποχρεωτικής συνταξιοδότησής τους. Οι γερμανοί νομικοί εξέτασαν το διάστημα μεταξύ 1922-1926 κι έπειτα απέρριψαν την υιοθέτηση του εν λόγω συστήματος ασφάλισης¹⁹². Οι ίδιοι είχαν το δικαίωμα εθελούσιας εξόδου, εθελούσιας σύνταξης κι ενώ ο ίδιος ο DAV πρότεινε την εγκεκριμένη από το κράτος υποχρεωτική συνταξιοδότηση το 1923, τη χρονιά του μεγάλου πληθωρισμού, πολλά μέλη του είχαν σοβαρές επιφυλάξεις καθώς σε ένα τέτοιο νέο σύστημα έβλεπαν την απώλεια της αυτονομίας που είχαν επιτύχει σε βάθος ετών και την μεγάλη κρατική παρέμβαση στο επάγγελμά τους.

Το δεύτερο γεγονός σχετίζεται με την επέκταση των βιομηχανικών δικαστηρίων¹⁹³ σε Εργατικά Δικαστήρια με τα τελευταία να έχουν την αρμοδιότητα να καλύπτουν όλες τις εργατικές διαφορές μετά το 1918. Το δικηγορικό σώμα αντιστάθηκε ανεπιτυχώς στις προσπάθειες να περιοριστεί ο τομέας πρακτικής του με τον αποκλεισμό τους από την αντιπροσώπευση πελατών ενώπιον των νέων αυτών Δικαστηρίων¹⁹⁴. Στα τελευταία αποκλειόταν η αντιπροσώπευση των κομμάτων από τους δικηγόρους προς όφελος των απλών και γρήγορων πρακτικών¹⁹⁵.

Το τρίτο σημείο ρήξης νομικών και κράτους της Βαϊμάρης αφορούσε στο θέμα της «ταυτόχρονης εισόδου»¹⁹⁶. Αν και σε πολλά μικρά γερμανικά κρατίδια οι δικηγόροι μπορούσαν να εμφανιστούν στα περιφερειακά δικαστήρια, σε μερικά από αυτά (όπως η Πρωσία και η Βαυαρία) περιορίστηκαν ως προς την είσοδό τους. Δεν είχαν την δυνατότητα, πλέον, να εμφανίζονται ενώπιον των ανώτατων δικαστηρίων. Τα τελευταία είχαν τους δικούς τους τοπικούς

¹⁹² <http://www.h-net.org/~german/articles/mcclelland1.html> (Τελευταία επίσκεψη την 6^η Σεπτεμβρίου 2013).

¹⁹³ Τα βιομηχανικά δικαστήρια είχαν δημιουργηθεί από το 1890.

¹⁹⁴ LEDFORD, Kenneth F., ό.π., σελ. 322.

¹⁹⁵ <http://www.h-net.org/~german/articles/mcclelland1.html> (Τελευταία επίσκεψη την 6^η Σεπτεμβρίου 2013).

¹⁹⁶ Ο Ledford το αναφέρει ως «simultaneous admission» βλ. περισσότερα LEDFORD, Kenneth F, ό.π., σελ. 336-339.

«αντιπροσώπους»¹⁹⁷. Ο πληθωρισμός επιδείνωσε το ανωτέρω πρόβλημα, δεδομένου ότι η επιλογή ενός δικαστηρίου για δημόσιες υποθέσεις εξαρτήθηκε πρωτίστως από την χρηματική αξία του αντικειμένου της διαφοράς των διαδίκων¹⁹⁸. Οι δικηγόροι σε αυτήν την περίπτωση είδαν το κράτος να επεμβαίνει –μετά από δική τους προσφυγή σε αυτό– και να επιλύει την διαφωνία μεταξύ δύο τμημάτων του DAV ως προς την ταυτόχρονη είσοδό τους στα δικαστήρια, τα οποία είχαν αντίθετες απόψεις, προς ικανοποίηση, όμως, μιας ομάδας και αλλοτρίωση της άλλης.

Ένα ακόμα στοιχείο της αντιπαράθεσης των νομικών με το κράτος είναι οι απειλές προς τους δικηγόρους από τις κυβερνήσεις της Βαϊμάρης να επιβάλουν φόρο επαγγέλματος και στο δικό τους επάγγελμα και σε άλλα ελευθέρια επαγγέλματα¹⁹⁹. Οι εν λόγω απειλές διεκόπησαν κατά την περίοδο ευημερίας και ανάπτυξης της Δημοκρατίας, έκαναν, όμως, την επανεμφάνισή τους με το ξέσπασμα της μεγάλης ύφεσης. Το νομικό σώμα απέτυχε να αποτρέψει την επέκταση του φόρου στο επάγγελμά του.

Το τελευταίο σημείο που δυσχεραίνει στο απόλυτο τις σχέσεις DAV-Reich είναι η εφαρμογή από πλευράς κράτους του *numerus clausus*, του κανονισμού με τον οποίο μείωνε τον αριθμό των νομικών στην αγορά, αποσκοπώντας στη λύση του προβλήματος της ύπαρξης πολλών δικηγόρων. Οι οικονομικές δυσχέρειες κατά την περίοδο έκαναν αρκετούς δικηγόρους να αλλάξουν οπτική και να δικαιολογήσουν αυτήν την κρατική τακτική, η ηγεσία του DAV, όμως, επέμενε στην ιδέα του *freie Advokatur*²⁰⁰.

Η συνεχής και κλιμακούμενη εξάρτηση του νομικού επαγγέλματος από το κράτος της πρώτης γερμανικής δημοκρατίας άφησε μία κληρονομιά πολιτικής κι επαγγελματικής απογοήτευσης και αλλοτρίωσης στον δικηγορικό κόσμο, που συνδυασμένη με την οικονομική και θεσμική κρίση της εποχής που εξετάσαμε απομάκρυνε τους νομικούς από την Δημοκρατία της Βαϊμάρης. Με αυτήν την πικρία, οι εξουσιαστές από το 1933 Εθνικοσοσιαλιστές δεν ήρθαν αντιμέτωποι με την άρνηση των δικηγόρων όταν άρχιζαν τον συντονισμό του σώματός τους. Πολλοί δέχθηκαν τις ρυθμίσεις των ναζί αμαχητί, από τη στιγμή που είχαν ήδη

¹⁹⁷ Mc CLELLAND, Charles, ό.π.

¹⁹⁸ Mc CLELLAND, Charles, ό.π.

¹⁹⁹ Βλ. LEDFORD, Kenneth F., ό.π., σελ. 339-342.

²⁰⁰ Η ακριβής μετάφραση του όρου είναι «ελεύθερος δικηγόρος».

χάσει τις ελπίδες του με το δημοκρατικό πολίτευμα. Τα μέτρα για το επάγγελμά τους και οι δυσχερείς συνθήκες τούς προκάλεσαν την «αυταπάτη του επανα-επαγγελματισμού» τους και τους οδήγησαν στην αποδοχή του συντονισμού που προέβλεπε το NSDAP²⁰¹. Αυτό με το οποίο ήρθαν αντιμέτωποι και το οποίο είχαν εκλάβει ως «επανα-επαγγελματισμό» τους αποδείχθηκε ως το ακριβώς αντίθετο, με την απώλεια της επαγγελματικής τους αυτονομίας και πολιτικής ανεξαρτησίας σε ένα κράτος δικαίου, για το οποίο είχαν τόσο αγωνιστεί τον 19^ο αιώνα.

²⁰¹ Βλ. LEDFORD, Kenneth F., ό.π., σελ. 319.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η παρούσα συλλογιστική αποτέλεσε μία προσπάθεια ανάλυσης της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης, υπό την σκοπιά της Ιστορίας και του νομικού πολιτισμού. Η θεσμική «υπερσυνέχεια» των απολυταρχικών παραδόσεων του *Kaiserreich* στην δημοκρατία, η ήττα στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, η έξωθεν επιβολή του δημοκρατικού πολιτεύματος σε μία ανέτοιμη κρατική οντότητα και κοινωνία, οι πολιτικές συγκρούσεις των άκρων στο εσωτερικό, η Συνθήκη των Βερσαλλιών, η συνταγματική αντιφατικότητα, η κρίση του 1929 της ύφεσης, οικονομικής εξαθλίωσης (δυσπραγίας) και ανεργίας των πολιτών και ο χαρισματικός ηγέτης του NSDAP συνεπικουρούμενος από τα μέσα προπαγάνδας που χρησιμοποιήθηκαν, αποτέλεσαν το μίγμα του ανεπιτυχούς πολιτικού εκσυγχρονισμού του γερμανικού κράτους. Όλα τα ανωτέρω σε συνάρτηση με το εθνικό *habitus*, που σε βάθος δεκαετιών αν όχι αιώνων η αποδοχή της βίας και της κοινωνικής ανισότητας και η θέασή τους ως κάτι το φυσιολογικό, καλλιεργήθηκε στο γερμανικό πνεύμα. Τέλος, έχουμε και τον υψίστης σημασίας για την εποχή κλάδος της Δικαιοσύνης να πλήττεται και να «υποχωρεί» με το τέλος της Βαϊμάρης στο εθνικοσοσιαλιστικό κίνημα.

Για κάποιους, η πρώτη γερμανική δημοκρατία εκλαμβάνεται ως εκείνη η περίοδος της Ιστορίας που προηγείται του Τρίτου Reich και με την ανώμαλη πορεία της υποβοηθά την άνοδο και εδραίωση του ναζισμού. Για άλλους αποτελεί θρύλο των τεχνών, της νεωτερικότητας και της επιστημονικής προόδου. Πολλοί την θεωρούν ως τον «χαμένο παράδεισο» μίας εν δυνάμει ουσιαστικής Δημοκρατίας για την Γερμανία, ενώ άλλοι τη στοχάζονται ως το πολίτευμα εκείνο που καλώς κατέρρευσε και αποτέλεσε το σκαλοπάτι για τον θρίαμβο του Εθνικοσοσιαλισμού.

Δανειζόμενοι το απόφθεγμα του Carl Schmitt από το έργο του «Πολιτική Θεολογία» -το οποίο αναγράφεται στις πρώτες σελίδες της συλλογιστικής- το χρησιμοποιούμε για τον αντίθετο σκοπό που το διατύπωσε ο θεωρητικός του κράτους, στηρίζοντας το NSDAP και την φιλοσοφία του εν συνόλω. Για εμάς, η Βαϊμάρη αποτελεί την εξαίρεση στον ρου της Ιστορίας. Είναι πιο ενδιαφέρουσα από την κανονική περίπτωση (με τον όρο κανονική περίπτωση εννοούμε την για πρώτη φορά γέννηση του δημοκρατικού πολιτεύματος σε άλλες κρατικές

οντότητες και την εξέλιξη του Νομικού τους Πολιτισμού), την οποία και στοχαζόμαστε με πάθος και όχι βολική επιφανειακότητα. Όντας εξαίρεση αποδεικνύει «τα πάντα» και στη συγκεκριμένη των περιπτώσεων αποδεικνύει το πόσο ισχυρή είναι –ή πρέπει να είναι- η ανάγκη για ουσιαστικό, στην πράξη αλλά και στον τρόπο σκέψης των πολιτών, και όχι επιφανειακό, εκδημοκρατισμό κοινωνιών, ιδιαιτέρως όταν οι τελευταίες αποτελούν συνέχεια παραδόσεων, θεσμών, ηθών και εθίμων μοναρχικών καθεστώτων. Η Βαϊμάρη ανέκαθεν ήταν και θα είναι διαχρονική.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Α. Άρθρο 48 του Συντάγματος της Βαϊμάρης*

«Αν ένα ομόσπονδο κράτος δεν εκπληρώνει τα καθήκοντά του σύμφωνα με το Σύνταγμα ή με τα διατάγματα του Reich, ο Πρόεδρος δύναται να το εξαναγκάσει να το πράξει με τη συνδρομή των ενόπλων δυνάμεων.

Αν στο γερμανικό Reich η δημόσια ασφάλεια και τάξη διαταράσσονται σε σημαντικό βαθμό ή τίθενται σε κίνδυνο, ο Πρόεδρος δύναται να κάνει χρήση των αναγκαίων μέτρων, προκειμένου να αποκαταστήσει τη δημόσια ασφάλεια και τάξη, και, αν είναι αναγκαίο, με τη συνδρομή των ενόπλων δυνάμεων. Γι' αυτό σκοπό, δύναται να αναστείλει προσωρινά, εν όλω ή εν μέρει, τα βασικά δικαιώματα που θεμελιώνονται στα άρθρα 114, 115, 117, 118, 124, 153.

Ο Πρόεδρος πρέπει να ενημερώσει το Reichstag χωρίς καθυστέρηση για όλα τα μέτρα που εισήχθησαν σύμφωνα με την παράγραφο 1 ή την παράγραφο 2 αυτού του άρθρου. Τα μέτρα οφείλουν να ανακληθούν με αιτήματα του Reichstag.

Σε περίπτωση άμεσου κινδύνου, η κυβέρνηση του ομόσπονδου κράτους μπορεί να λάβει για την επικράτειά του τον τύπο των μέτρων που προσδιορίζονται στην παράγραφο 2 σε προσωρινή βάση. Τα μέτρα θα ανακληθούν με αίτημα του Προέδρου ή του Reichstag.

Διάταγμα του Reich προσδιορίζει τις λεπτομέρειες αυτών των διατάξεων.»

*Πηγή: ΑΓΓΕΛΙΔΗΣ, Μανόλης, *Η Δημοκρατία της Βαϊμάρης και οι σημερινές «αναβιώσεις» της*, άρθρο «Βαϊμάρη: Σύνταγμα και έκτακτη ανάγκη», σελ. 61-79, πιο ειδικά: σελ. 77.

Β. Διάταγμα για την αποκατάσταση της δημόσιας τάξης στην Πρωσία*

«Δυνάμει του άρθρου 48, παράγραφοι 1 και 2, του Εθνικού Συντάγματος, διατάσσω χάριν της αποκαταστάσεως της δημόσιας ασφάλειας και τάξης στην επικράτεια της Πρωσίας τα ακόλουθα:

1. Καθ' όλη τη διάρκεια ισχύος αυτού του διατάγματος, ο Καγκελάριος του Reich διορίζεται Εθνικός Επίτροπος για την Πρωσία. Με αυτή την αρμοδιότητα εξουσιοδοτείται να αποπέμψει τα μέλη της πρωσικής κυβέρνησης από τις θέσεις τους. Εξουσιοδοτείται περαιτέρω να αναλάβει τις αρμοδιότητες του Πρώσου Πρωθυπουργού και να ορίσει άλλα πρόσωπα της εμπιστοσύνης του ως εθνικούς επιτρόπους για τη διαχείριση των πρωσικών υπουργείων.

Ο Καγκελάριος του Reich θα έχει όλες τις αρμοδιότητες του Πρώσου Πρωθυπουργού, και όλα τα πρόσωπα της εμπιστοσύνης του, που όρισε ως επιτρόπους για τη διαχείριση των πρωσικών υπουργείων, θα ασκούν τις εξουσίες του υπουργικού συμβουλίου.

2. Το διάταγμα τίθεται σε ισχύ με τη δημοσίευσή του.»

*Πηγή: ΑΓΓΕΛΙΔΗΣ, Μανόλης, *Η Δημοκρατία της Βαϊμάρης και οι σημερινές «αναβιώσεις» της*, άρθρο «Βαϊμάρη: Σύνταγμα και έκτακτη ανάγκη», σελ. 61-79, πιο ειδικά: σελ. 78.

Γ. Νόμος για την Αποκατάσταση της Αγωνίας του Λαού και του Reich*

Το Reichstag θέσπισε τον ακόλουθο νόμο, ο οποίος έχει επί του παρόντος αναγγελθεί με τη συγκατάθεση του Reichsrat, που δηλώνει ότι οι απαιτήσεις για μία συνταγματική τροποποίηση έχουν εκπληρωθεί:

Άρθρο 1

Σε συμπλήρωμα της διαδικασίας που περιγράφεται στο Σύνταγμα, νόμοι του Reich μπορούν επίσης να θεσπίζονται από την κυβέρνηση του Reich. Αυτό συμπεριλαμβάνει τους νόμους που αναφέρονται στα Άρθρα 85, Παράγραφος 2 και στο Άρθρο 87 Παράγραφος του Συντάγματος**.

Άρθρο 2

Νόμοι που θεσπίζονται από την κυβέρνηση του Reich μπορούν να αποκλίνουν από το Σύνταγμα όσο δεν επηρεάζουν τους θεσμούς του Reichstag και του Reichsrat. Τα δικαιώματα του Προέδρου παραμένουν αδιατάρακτα.

Άρθρο 3

Νόμοι που θεσπίζονται από την κυβέρνηση του Reich θα απορρέουν από τον Καγκελάριο και θα ανακοινώνονται στην Εφημερίδα του Reich. Θέχουν ισχύ από την ημέρα μετά την ανακοίνωση, εκτός εάν αναγράφουν διαφορετική ημερομηνία. Τα άρθρα 68 και 77 του Συντάγματος δεν ισχύουν για νόμους που θεσπίζονται από την κυβέρνηση του Reich***.

Άρθρο 4

Συνθήκες του Reich με ξένα κράτη, οι οποίες αφορούν σε θέματα της νομοθεσίας

* Πηγή: http://en.wikipedia.org/wiki/Enabling_Act_of_1933#cite_note-4 (Τελευταία επίσκεψη την 29^η Αυγούστου 2013)

** Το Άρθρο 85 περιγράφει την διαδικασία με την οποία το Reichstag και το Reichsrat επικυρώνουν τον προϋπολογισμό του Reich. Το Άρθρο 87 απαγορεύει τον δανεισμό από την κυβέρνηση.

*** Τα Άρθρα 68 μέχρι 77 καθόριζαν τις διαδικασίες θέσπισης της νομοθεσίας στο Reichstag.

του Reich για την διάρκεια της ισχύος αυτών των νόμων, δεν θα απαιτούν την συγκατάθεση του Reichstag. Η κυβέρνηση του Reich θα υιοθετεί την απαραίτητη νομοθεσία να εκτελεί αυτές τις συμφωνίες.

Δ. Απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου
της 25^{ης} Οκτωβρίου 1932*

«Το διάταγμα για την αποκατάσταση της δημόσιας ασφάλειας και τάξης στην Πρωσία, που εξέδωσε ο Πρόεδρος του Reich στις 20 Ιουλίου 1932, είναι συμβατό με το Εθνικό Σύνταγμα, στο βαθμό που ορίζει τον καγκελάριο του Reich Εθνικό Επίτροπο για την Πρωσία και τον εξουσιοδοτεί προσωρινά να αναλάβει τις επίσημες αρμοδιότητες από τους Πρώσους υπουργούς και να τις αναθέσει σε άλλα πρόσωπα ως εθνικούς επιτρόπους. Ωστόσο, αυτή η εξουσιοδότηση οφείλει να μην επεκταθεί ως την αφαίρεση από την πρωσική κυβέρνηση και τα μέλη της την εξουσία να εκπροσωπούν την Πρωσία στο Reichstag, στο Ομοσπονδιακό Συμβούλιο, ή καθ' οιονδήποτε, στις σχέσεις της με το Reich ή στις σχέσεις της με την πρωσική Εθνοσυνέλευση, το πρωσικό κρατικό συμβούλιο ή προς άλλα κράτη.

Στο βαθμό που δεν γίνονται αποδεκτές προσφυγές, διά του παρόντος κάθε προσφυγή απορρίπτεται.»

*Πηγή: ΑΓΓΕΛΙΔΗΣ, Μανόλης, *Η Δημοκρατία της Βαϊμάρης και οι σημερινές «αναβιώσεις» της*, άρθρο «Βαϊμάρη: Σύνταγμα και έκτακτη ανάγκη», σελ. 61-79, πιο ειδικά: σελ. 78.

Ε. Γράφημα Ανεργίας στην Δημοκρατία της Βαϊμάρης
(1928-1933)*



*Πηγή: <http://www.kthnotrofia.pblogs.gr> (Τελευταία επίσκεψη την 7^η Ιανουαρίου 2013).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ΑΓΓΕΛΙΔΗΣ, Μανόλης, *Η Δημοκρατία της Βαϊμάρης και οι σημερινές «αναβιώσεις» της*, άρθρο «Βαϊμάρη: Σύνταγμα και έκτακτη ανάγκη.», 2012.
- ANNANΙΑΔΗΣ, Γρηγόρης, *Ιδέα, απόφαση, πολιτική: Τρία δοκίμια για τον Carl Schmitt*, Αθήνα, 2006.
- ΒΛΑΝΚΟΠΟΥΛΟΣ, Ν. Βλάσσης, *Συνθήκες σταθμοί της Ιστορίας*, 1998.
- ΓΙΑΝΝΑΚΑΙΝΑΣ, Πάνος, *SA Τάγματα Εφόδου. Η Εμπροσθοφυλακή του Ναζισμού*, s.l., s.d.
- ΗΛΙΑΔΗ, Αμαλία Κ., *Ο Αδόλφος Χίτλερ: ο ηγέτης και η εποχή του*, Τρίκαλα, 2006.
- ΚΑΛΟΓΡΗΑΣ, Βάιος, «Τα πρώτα βήματα της “καχεκτικής δημοκρατίας”», [Ένθετο της εφημερίδας] *Ο Επενδυτής, Η Δημοκρατία της Βαϊμάρης 1919-1933. Ο προθάλαμος του Χίτλερ*, 2012.
- ΚΟΥΤΣΟΥΚΟΥ, Φαίδρα, «1919 – 1933 Η Άγνωστη Βαϊμάρη. Αλήθειες & Μύθοι», Ένθετο της εφημερίδας *ΈΘΝΟΣ, ΈΘΝΟΣ ΙΣΤΟΡΙΑ ΣΗΜΕΡΑ*, 1919 – 1933 *Η Άγνωστη Βαϊμάρη. ΑΛΗΘΕΙΕΣ & ΜΥΘΟΙ*, Τεύχος 3, s.l., Δεκέμβριος 2012.
- ΛΥΜΠΕΡΑΤΟΣ, Μιχάλης Π., *Η Δημοκρατία της Βαϊμάρης: Βηματισμός προς τον Φασισμό*, [Ένθετο της εφημερίδας] *Ο Επενδυτής, Η Δημοκρατία της Βαϊμάρης 1919-1933. Ο προθάλαμος του Χίτλερ*, 2012;.
- ΜΑΛΟΥΧΟΣ, Γεώργιος Π., *Η επιστροφή του Ράιχ: Η ελληνική κρίση ως μοχλός μιας γερμανικής Ευρώπης*, Αθήνα, 2012.

- ΜΕΝΤΗΣ, Τάκης, «1919 – 1933 Η Άγνωστη Βαϊμάρη. Αλήθειες & Μύθοι», Ένθετο της εφημερίδας *ΈΘΝΟΣ, ΈΘΝΟΣ ΙΣΤΟΡΙΑ ΣΗΜΕΡΑ*, 1919 – 1933 Η Άγνωστη Βαϊμάρη. ΑΛΗΘΕΙΕΣ & ΜΥΘΟΙ, Τεύχος 3, s.l., Δεκέμβριος 2012.
- ΠΑΠΑΔΑΤΟΣ-ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ, Δημοσθένης, *Η Δημοκρατία της Βαϊμάρης και οι σημερινές «αναβιώσεις» της*, άρθρο «Δημοκρατία στα άκρα. Εκσυγχρονισμός και Ναζισμός στην Μεσοπολεμική Γερμανία.», 2012.
- ΠΟΛΥΜΕΡΗΣ, Βόγλης, «Επιφυλακτικότητα και σκεπτικισμός για τις όποιες ομοιότητες», Ένθετο της εφημερίδας *ΈΘΝΟΣ, ΈΘΝΟΣ ΙΣΤΟΡΙΑ ΣΗΜΕΡΑ*, 1919 – 1933 Η Άγνωστη Βαϊμάρη. ΑΛΗΘΕΙΕΣ & ΜΥΘΟΙ, Τεύχος 3, Δεκέμβριος 2012.
- ΠΟΥΛΑΤΖΑΣ, Νίκος, *Φασισμός και Δικτατορία*, Αθήνα, 2006.
- ΤΖΟΥΚΑΣ, Βαγγέλης, «Η Εδραίωση του Χίτλερ στην εξουσία και το τέλος της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης», Ένθετο της εφημερίδας *Ο Επενδυτής*, Η Δημοκρατία της Βαϊμάρης 1919-1933. Ο προθάλαμος του Χίτλερ, 2012;.
- ΤΣΑΚΑΛΟΓΙΑΝΝΗΣ, Πάνος, *Σύγχρονη Ευρωπαϊκή Ιστορία Ι Από τη Βασίλη στον 20^ο αιώνα*, 2010.
- ΤΣΙΤΣΕΚΛΗΣ, Αγγ. Π., *Κοινωνικαι Διατάξεις των Μεταπολεμικών Πολιτευμάτων*, s.l., s.d.
- Φωνές από την Βαϊμάρη, μτφ. ΛΥΚΙΑΡΔΟΠΟΥΛΟΣ, Γεράσιμος, 2011.
- ΧΑΤΖΗΙΩΣΗΦ, Χρήστος, *Η Δημοκρατία της Βαϊμάρης και οι σημερινές «αναβιώσεις» της*, άρθρο «Η Δημοκρατία της Βαϊμάρης και η απειλή των “άκρων” : Το ατελέσφορο των ιστορικών “αναλογιών”», 2012.

- ANDERSON, Fred, *Crucible of War: The Seven Years' War and the Fate of Empire in British North America, 1754–1766*, Νέα Υόρκη, 2000.
- AUERNHEIMER, Gustav, *Σοσιαλδημοκρατία, Εθνικοσοσιαλισμός, Κριτική Θεωρία. Δοκίμια για τη Σύγχρονη Ιστορία της Γερμανίας*, επιμ. ΡΙΝΟΠΟΥΛΟΣ, Λουκάς, 1999.
- BERSTEIN, Serge, MILZA, Pierre, *Ιστορία της Ευρώπης 2: Η Ευρωπαϊκή Συμφωνία και η Ευρώπη των Εθνών 1815-1919*, μτφ. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Κ., Αναστάσιος, επιμ. ΛΙΒΙΕΡΑΤΟΣ, Κώστας, 1997.
- BERSTEIN, Serge, MILZA, Pierre, *Ιστορία της Ευρώπης 3: Διάσπαση και ανοικοδόμηση της Ευρώπης 1919 έως σήμερα*, μτφ. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Κ., Αναστάσιος, επιμ. ΛΙΒΙΕΡΑΤΟΣ, Κώστας, 1997.
- BROOMAN, J., *Longman 20th century history series: Weimar Germany: Germany 1918-33*, 1989.
- BROSZAT, Martin, *Hitler and the collapse of Weimar Germany*, μτφ. BERGHAHN, V. R., 1984 (=1993).
- ELIAS, Norbert, *The Germans, Power Struggles and the Development of Habitus in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, μτφ. DUNNING, Eric, MENNELL Stephen, επιμ. SCHROTER, Michael, 1996(=1989).
- FERGUSON, Niall, *Α' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ*, μτφ. ΧΑΓΕΡ, Καρολίνα, 2008.
- FEUCHTWANGER, Edgar, *The Peculiar Course of German History*, 2002, άρθρο της History Today, <http://www.historytoday.com/edgar-feuchtwanger/peculiar-course-german-history>.
- GALBRAITH, John, Kenneth, *Το μεγάλο κραχ του 1929*, μτφ. ΑΣΤΕΡΙΟΥ, Ελένη, 2000.

- GARAPON, Antoine, PAPADOPOULOS, Ioannis, *Juger en France et en Amérique*, 2010.
- GAY, Peter, *Η Πνευματική ζωή στην Δημοκρατία της Βαϊμάρης (Γερμανία 1919-1933)*, 2010.
- JOHNSON, E., *Nazi Terror: The Gestapo, Jews and Ordinary Germans*, 1999.
- *Locarno Revisited: European Diplomacy 1920-1929*, επιμ. JOHNSON, Gaynor, 2004.
- KERSHAW, I., ΧΙΤΛΕΡ 1889-1936:ΥΒΡΙΣ, ΛΥΚΙΑΡΔΟΠΟΥΛΟΣ, Γ. (επιμ.), Αθήνα, 2005⁴.
- KOLB, Eberhard, *The Weimar Republic*, μτφ. FALLA, P. S., PARK, J., 1990².
- LEDFORD, Kenneth F., «*German Lawyers and the State in the Weimar Republic*», άρθρο της εφημερίδας του Πανεπιστημίου του Illinois Law and History Review, Τεύχος 13, No. 2, Φθινόπωρο 1995.
- MARACIN, Paul, R., *Η Νύχτα των Μεγάλων Μαχαιριών : οι 48 ώρες που άλλαξαν τον κόσμο*, μτφ. ΣΙΜΟΓΛΟΥ, Αθηνά, 2005.
- MILLER, Hillis, J., *Stevens' Rock and Criticism as Cure*, 1976.
- MOMMSEN, Hans, *The rise and fall of Weimar Democracy*, μτφ. FORSTER, Elborg, JONES, Larry Eugene, 1996 (=1989).
- MOMMSEN, J., Wolfgang, *Max Weber and German Politics, 1890-1920*.
- MOSES, Dirk, Κριτική του βιβλίου του ELIAS, Norbert, *The Germans: Power Struggles and the Development of Habitus in the Nineteenth and Twentieth Centuries* στον ιστότοπο H-German, H-Net Reviews. Φεβρουάριος, 1999.

- MULLER, Jan-Werner, *Ένας επικίνδυνος νους: Η επίδραση του Carl Schmitt στον μεταπολεμικό ευρωπαϊκό στοχασμό*, 2003(=2010).
- O'BOYLE, Lenore, «*The Democratic Left in Germany, 1848*», άρθρο της εφημερίδας *Journal of Modern History*, 33, 1961
- PAXTON, R., *The Anatomy of Fascism*, 2004.
- RETALLACK, James, *GERMANY IN THE AGE OF KAISER WILHELM II*, 1996.
- ROSENSTOCK, Werner, *Two Significant Anniversaries Robert Weltsch and the L.B.I. Year Book*, άρθρο της εφημερίδας *AJR INFORMATION*, Φύλλο XXXI No. 6, Ιούνιος 1976.
- RUTH, Hening, *THE WEIMAR REPUBLIC:1919-1933*, Λονδίνο, Νέα Υόρκη, 1998.
- SCHMITT, Carl, *Πολιτική Θεολογία: Τέσσερα Κεφάλαια για την διδασκαλία περί Κυριαρχίας*, επιμ. ΚΟΝΔΥΛΗΣ, Παναγιώτης, 1922(=1994).
- SCHMITT, Carl, *Η έννοια του Πολιτικού*, επιμ. ΣΤΑΜΑΤΗΣ, Γιώργος, 1927(=1988).
- SCOTT, John, MARSHALL, Gordon, (επιμ.) *A Dictionary of Sociology*, Oxford University Press, 1998.
- SHIRER, L., William, *The Rise and Fall of the Third Reich*, Νέα Υόρκη, 1961 (=1989).
- STAHURA P., *Georg Strasser and the Rise of Neonazism*, 1938.
- WEBER, Maximilian, *Theory of Social and Economic Organization*. Κεφάλαιο: "*The Nature of Charismatic Authority and its Routinization*", μεταφ. ANDERSON, A. R., PARSONS, Talcott, 1947.

- WINKLER, Heinrich A., *Βαϊμάρη η Ανάπηρη Δημοκρατία 1918-1933*, 2011.
- *The Versailles Treaty*, June 28, 1919, The Avalon Project, 2011.

ΙΣΤΟΤΟΠΟΙ

- <http://enthemata.wordpress.com/2012/10/07/weimar2/>
- <http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9A%CF%81%CE%AC%CF%84%CE%BF%CF%82>
- <http://52ndnysv.com/germany.html>
- <http://www.historytoday.com/edgar-feuchtwanger/peculiar-course-german-history>
- http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A3%CF%80%CE%AC%CF%81%CF%84%CE%B1%CE%BA%CE%BF%CF%82#cite_note-1
- <http://www.firstworldwar.com/>
- http://books.google.gr/books?id=c7K74W-PQhYC&printsec=frontcover&hl=el&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
- <http://www2.rizospastis.gr/story.do?id=6039708&publDate=>
- http://books.google.gr/books?id=c7K74W-PQhYC&printsec=frontcover&hl=el&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
- <http://istoria.exnet.gr/afieromata/38/868----.html>
- <http://www.spartacus.schoolnet.co.uk/GEReichhorn.htm>
- <http://www.istoria.gr/index.php?mod=articles&action=disArcArt&issue=100&id=1263>
- <http://ehetlaos.blogspot.gr/2009/03/freikorps.html>
- <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=248320>
- <http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=477596>
- https://en.wikipedia.org/wiki/National_Socialist_Factory_Cell_Organization
- <http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9D%CF%8D%CF%87%CF%84%CE%B1%CF%84%CF%89%CE%BD%CE%9C%CE%B5%CE%B3%CE%AC%CE%BB%CF%89%CE%BD%CE%9C%CE%B1%CF%87%CE%B1%CE%B9%CF%81%CE%B9%CF%8E%CE%BD>
- <http://www.tovima.gr/books-ideas/article/?aid=260566>
- www.greeklaws.com/pubs/uploads/word/326.doc

- http://hsc.csu.edu.au/modern_history/national_studies/germany/2421/page106.htm
- <http://www.historytoday.com/edgar-feuchtwanger/peculiar-course-german-history>
- <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/475612/Hugo-Preuss>
- <http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CF%80%CE%BF%CE%B4%CF%8C%CE%BC%CE%B7%CF%83%CE%B7>
- http://books.google.gr/books?id=fpFbuCKOLKwC&pg=PA12&hl=el&source=gbv_selected_pages&cad=2#v=onepage&q=%20the%20most%20liberal%20and%20democratic%20document%20of%20its%20kind%20the%20twentieth%20century%20had%20ever%20seen&f=false
- http://en.wikipedia.org/wiki/Reich#cite_ref-5
- [http://en.wikipedia.org/wiki/Article_48_\(Weimar_Constitution\)#cite_ref-evans_3-1](http://en.wikipedia.org/wiki/Article_48_(Weimar_Constitution)#cite_ref-evans_3-1)
- <http://www.historyplace.com/worldwar2/riseofhitler/burns.htm>
- <http://www.periergos.gr/erotiseis/ti-simainei-i-latiniki-frasi-habeas-corpus>
- <http://ehetlaios.blogspot.gr/2009/03/freikorps.html>
- <http://www.hitlerpages.com/pagina17.html>
- <http://www.kthnotrofia.pblogs.gr>
- http://en.wikisource.org/wiki/The_Adolf_Hitler_Trial_before_the_People%27s_Court_in_Munich_Judgement/Justification_of_the_Verdict
- <http://www.komep.gr/2012-teyxos-4-5/apo-ton-oportoinismo-sthn-astikh-diakybernhsh-to-istoriko-paradeigma-toy-spd>
- http://www.johndclare.net/Rempel_Nazi27.htm
- <http://www.h-net.org/reviews/showrev.php?id=2826>
- <http://kondylis.wordpress.com>
- <http://www.historylearningsite.co.uk>
- http://en.wikipedia.org/wiki/Enabling_Act_of_1933#cite_note-4
- <http://www.h-net.org/~german/articles/mcclelland1.html>